

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

**STRATĒĢISKĀS KULTŪRAS IETEKME UZ VALSTS NACIONĀLĀS DROŠĪBAS
DOKTRĪNU: IZRAĒLAS GADĪJUMS**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Elīna Cepīte**
Studenta apliecības Nr.: ec09007
Darba vadītājs: asociētais profesors Dr.sc. pol.
Toms Rostoks

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Darba mērķi ir izprast iemeslus, kādēļ Izraēla par vienīgo iespējamo veidu, kā sasniegt tās drošību, uzskata pārkuma doktrīnas īstenošanu, un attiecīgi, kādēļ tā par neiespējamu uzskata varbūtību, ka gadījumā, ja Irāna attīstītu kodolieročus, starp abām valstīm varētu pastāvēt stabilas savstarpējās kodolatturēšanas attiecības. Tika pētīts, vai iemesli attiecīgajai Izraēlas nacionālās drošības doktrīnas izvēlei ir saistīti ar Izraēlas unikālo stratēģisko kultūru. Darbā tika izvirzīta sekojoša hipotēze: Savstarpējās kodolatturēšanas doktrīnas pieņemšanu kavē dziļi iesakņojies priekšstats par kaimiņvalstu naidīgumu. IZanalizējot Izraēlas stratēģisko kultūru veidojošos elementus un to savstarpējās attiecības, tika secināts, ka darbā izvirzītā hipotēze ir apstiprinājusies.

Atslēgvārdi: Stratēģiskā kultūra, Izraēlas nacionālās drošības doktrīna, Kodolatturēšana, Pārkums, Irānas kodolprogramma

ANNOTATION

The thesis aims to explore and create understanding of the reasons Israel views the implementation of the superiority doctrine as the only possible way of achieving security; and thus, why it considers it an impossible probability that in the case Iran develops nuclear arms, stabile mutual nuclear deterrence relations could exist between both countries. Research was conducted to identify whether Israel's unique strategic culture played a role in the choice of this national security doctrine. The thesis put forth the following hypothesis: acceptance for the mutual nuclear deterrence doctrine is hindered by the deeply rooted presumption that neighboring states are hostile. After analysis of elements comprising Israel's strategic culture the hypothesis was approved.

Keywords: Strategic culture, Israel's national security doctrine, Nuclear deterrence, Superiority, Iran's Nuclear programme

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	5
1. STRATĒĢISKĀS KULTŪRAS PIEEJA	9
1.1 Kultūras jēdziens starptautisko attiecību pētniecībā	9
1.1.1 Stratēģiskās kultūras jēdziena attīstība un definīcijas	11
1.1.2 Stratēģiskās kultūras pieejas autoru pirmās paaudzes uzskati	13
1.1.3 Stratēģiskās kultūras pieejas autoru otrās paaudzes uzskati	15
1.1.4 Stratēģiskās kultūras pieejas autoru trešās paaudzes uzskati	16
1.1.5 Stratēģiskās kultūras pieejas attīstība 21. gadsimtā	20
1.2 Stratēģiskās kultūras pastāvīgums un iespējamība izmainīties	24
1.3 Stratēģiskās kultūras elementi	26
2. NACIONĀLĀS DROŠĪBAS DOKTRĪNA: ATTURĒŠANA UN PĀRĀKUMS	31
2.1 Atturēšana	32
3. LITERATŪRAS PĀRSKATS PAR IZRAĒLAS NACIONĀLO DROŠĪBAS DOKTRĪNU UN IZRAĒLAS STRATĒĢISKO KULTŪRU	38
4. METODOLOĢIJA	42
5. IZRAĒLAS NACIONĀLĀS DROŠĪBAS DOKTRĪNA	45
5.1 Izraēlas stratēģija kodolieroču jomā: attīstība un raksturojums mūsdienās	47
5.2 Izraēlas doktrīna un stratēģija Irānas kodolprogrammas kontekstā	50
6. IZRAĒLAS STRATĒĢISKĀ KULTŪRA	55
6.1 Makrovīdes līmeņa elementi	55
6.1.1 Vēsturiskie naratīvi un pieredze	56
6.1.2 Priekšstati par ģeogrāfisko situāciju	62
6.2 Sabiedrības līmeņa elementi	63
6.3 Mikrovides līmeņa elementi	66
6.3.1 Civili - militārās attiecības	67
6.3.2 Militārās struktūras	68
REZULTĀTI	71
SECINĀJUMI	75
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI	79

IEVADS

Izraēlas īstenotā politika nacionālās drošības un aizsardzības jomā jau kopš Izraēlas neatkarības pasludināšanas ir piesaistījusi plašu uzmanību no akademiķu puses. Līdz ar Irānas kodolprogrammas attīstību un hipotētisku tās kā kodolvaras veidošanos reģionā, vēl jo vairāk ir aktualizējies jautājums par Izraēlas īstenoto nacionālās drošības doktrīnu, jo īpaši tās stratēģiju kodolieroču jomā. Akademiķu vidū galvenokārt tiek pievērsta uzmanība Izraēlas kodolstratēģijas unikālajam raksturam un tiek izvērtēta šīs stratēģijas efektivitāte.

Līdz šim Izraēla ir īstenojusi tā dēvēto „neskaidrības” politiku, proti, Izraēla nekad formāli nav atzinusi, ka tai ir attīstīts kodolarsenāls. Irānas kodolprogrammas attīstības kontekstā galvenokārt diskusijas norisinās par to, vai nav pienācis Izraēlai laiks pārskatīt kopumā tās īstenoto nacionālās drošības doktrīnu un galvenokārt tieši tās stratēģiju kodolieroču jomā. Šajā ziņā viens no aktuālākajiem jautājumiem ir par to, kādas izmaiņas Izraēlai būtu jāveic tās pašreiz īstenotajā stratēģijā kodolieroču jomā, lai tā spētu sadzīvot ar kodolieročiem bruņotu Irānu. Šāda scenārija gadījumā kā viena no iespējamākajām stratēģijām, ko Izraēla varētu īstenot, tiek izvirzīta savstarpējā kodolatturēšana. Saskaņā ar šo ideju tiek norādīts, ka līdzīgi kā Aukstā kara laikā starp ASV un PSRS, kad starp valstīm pastāvēja tā dēvētā savstarpēji nodrošināta iznīcināšana, arī Irānas un Izraēlas gadījumā varētu pastāvēt savstarpējās kodolatturēšanas attiecības, kas tādējādi radītu stabilitāti abu valstu attiecībās. Šādā gadījumā lielākoties tiek norādīts, ka Izraēlai būtu nepieciešams veikt izmaiņas tās līdzšinējā „neskaidrības” stratēģijā kodolieroču jomā.

Vienlaikus, Izraēlas līderi, jo īpaši tās premjerministrs B. Netanjahu, ir vairāk kārt uzsvēruši, ka šāds scenārijs, kura ietvaros Irāna iegūtu kodolieročus, Izraēlai ir pamatā nepieņemams, un tā ir gatava darīt jebko, tai skaitā veikt militāru uzbrukumu, lai apturētu Irānu no kodolieroču attīstīšanas. Izraēlā dominē pārliecība, ka Irāna nebūtu atturama, un tādējādi arī noliedzot, ka starp Izraēlu un Irānu varētu pastāvēt stabilitāte, kas balstītos uz savstarpējo kodolatturēšanu. Šāda Izraēlas nostāja ir cieši saistīta kopumā ar tās pieņemto doktrīnu nacionālās drošības jomā. Izraēla savu nacionālo drošību jau ilgstoši balsta uz pārākuma doktrīnu, kas paredz militāro spēju pārsvaru pār citām Tuvo Austrumu reģiona valstīm gan konvencionālajā, gan nekonvencionālajā jomā.

Šo diskusiju rezultātā ir saglabājies neatbildēts pamata jautājums par to, kādi varētu būt iemesli tam, kādēļ Izraēla uzskata, ka tikai no pārākuma pozīcijas tā spēj nodrošināt savu drošību un noliedz iespējamību par stabilitāti savstarpējās kodolatturēšanas attiecībās ar Irānu.

Tādējādi šī darba mērķis ir izpētīt iemeslus tam, kādēļ Izraēla par vienīgo iespējamo veidu, kā sasniegt tās drošību, uzskata pārākuma doktrīnas īstenošanu, un attiecīgi, kādēļ tā par neiespējamu uzskata varbūtību, ka gadījumā, ja Irāna attīstītu kodolieročus, starp abām valstīm varētu pastāvēt savstarpējās kodolatturēšanas attiecības.

Viena no teorētiskajām pieejām, ar kuras palīdzību tiek mēģināts skaidrot to, kādēļ valstis izvēlas īstenot kādas noteiktas politikas iespējas un ne citas, ir stratēģiskās kultūras pieeja. Stratēģiskās kultūras pieejas pamatā ir uzskats, ka nepietiek tikai ar materiālo faktoru analīzi, lai izskaidrotu valstu stratēģiskās izvēles. Proti, tiek uzsvērts, ka lēmumu pieņēmēju izvēles ar drošību un aizsardzību saistītos jautājumos lielā mērā ietekmē arī nemateriāli faktori, kā piemēram, valsts specifiskās kultūras iezīmes.

Viena no galvenajām idejām aiz stratēģiskās kultūras jēdziena ir, ka ar kultūru tiek izskaidrota valsts rīcība un idejas, kas kopumā šķiet pretrunā ar to, kā valstij būtu „racionāli” jārikojas. Stratēģiskās kultūras pieejā tiek uzsvērts, ka ar kultūru saistīti aspekti ietekmē lēmumu pieņēmēju priekšstatus par to, kāda rīcība ir racionāla un kāda nav. Pieeja pamatā ir saistīta ar ideju par vēsturiski izveidojušām un sabiedrības pamatā dziļi iesakņojušām vienotām pārlicībām un priekšstatiem, caur kuriem lēmumu pieņēmēji raugās uz ārējo vidi, un kas virza tos pieņemt noteiktus lēmumus, izvirzot galvenās stratēģiskās prioritātes valsts ārējā un drošības politikā. Pieeja paredz, ka drošības kopienu kulturālo atšķirību dēļ, dažādas valstis, saskaroties ar līdzīgiem draudiem, pieņems atšķirīgas stratēģiskās izvēles. Proti, elites, kas ir socializējušās atšķirīgās stratēģiskajās kultūrās, pieņems atšķirīgas izvēles, kad nonāks līdzīgā situācijā.

Tādējādi stratēģiskās kultūras pieeja var būt vērtīgs instruments, ar kura palīdzību varētu tikt izskaidroti iemesli Izraēlas pārlicībai, par to, ka tā nevar balstīt savu drošību uz atturēšanu, un attiecīgi izvēlei balstīt tās drošību tikai un vienīgi uz pārākuma doktrīnu. Lai varētu sasniegt darbā izvirzīto mērķi, darba ietvaros tiek izvirzīts sekojošs izpētes jautājums: Kāpēc Izraēlai šķiet nepieņemami balstīt savu drošību uz savstarpēju kodolatturēšanu? Savukārt, lai varētu īstenot darbā noteikto mērķi, pamatojoties uz stratēģiskās kultūras pieejā paustajām idejām, tika arī izvirzīta hipotēze, kas darba gaitā tiks pārbaudīta: Savstarpējās kodolatturēšanas doktrīnas pieņemšanu kavē dziļi iesakņojies priekšstats par kaimiņvalstu naidīgumu. Šāda hipotēze lielā mērā tiek izvirzīta arī balstoties kopumā uz apsvērumiem par iemesliem, kādēļ Izraēla par vienīgo drošības garantu varētu uzskatīt pārākuma doktrīnu un kādēļ tai varētu likties tik nepieņemami balstīt tās drošību uz atturēšanu. Proti, pārākuma

doktrīna var tikt uzskatīta par vienīgo iespējamo drošības nodrošināšanai tikai tad, ja tai šķiet, ka pretinieks ir tik naidīgs, ka atturēšana nedarbosies.

Tādējādi papildus jau izvirzītajam galvenajam darba mērķim, autore darba ietvaros centīsies kopumā izpētīt to, cik lielā mērā stratēģiskā kultūra kopumā, gan arī cik lielā mērā atsevišķi hipotēzē izvirzītais stratēģiskās kultūras elements, ietekmē lēmumu pieņēmēju izvēles ar drošību saistītos jautājumos Izraēlā. Tāpat arī tiks raksturota stratēģisko kultūru veidojošo elementu savstarpējās attiecības un mijiedarbība.

Noteiktās hipotēzes pārbaudīšanai darbs tiks pamatā iedalīts divās daļās – teorētiskajā un empīriskajā. Maģistra darba teorētiskā daļa sastāvēs no divām atsevišķām nodaļām. Pirmajā nodaļā tiks veikta stratēģiskās kultūras pieejas teorētisko aspektu analīze. Lai varētu sniegt pārskatāmu stratēģiskās kultūras pieejas raksturojumu, nodaļa tiks iedalīta vairākās apakšnodaļās. Sākotnēji tiks kopumā aplūkota kultūras jēdziena lomas attīstība starptautisko attiecību pētniecībā, lai pēc tam varētu detalizēti pievērsties tieši stratēģiskās kultūras jēdziena attīstības un tā definīciju analīzei. Atsevišķās apakšnodaļās tiks analizēti stratēģisko kultūru veidojošie elementi, kā arī stratēģiskās kultūras pastāvīgums un iespējamība laika gaitā izmainīties. Šajā nodaļā kopumā tiks analizēti tādu stratēģiskās kultūras pieejas autoru darbi kā Dž. Snaidera (*Jack L. Snyder*), K. Greja (*Colin S. Gray*), D. R. Džona (*David Jones*), B. Kleina (*Bradley S. Klein*), A. Džonstona (*Alastair Iain Johnston*), K. Longurstes (*Kerry Longhurst*), K. Karčneres (*Kerry M. Kartchner*), u.c. Savukārt otrās teorētisko aspektu nodaļas ietvaros tiks sniegta nacionālās drošības doktrīnas definīcija un izpratne šī darba ietvaros, kā arī tiks aplūkoti jēdzienu pārākuma un jo īpaši atturēšanas teorētiskie aspekti.

Pirms darba empīrisko datu analīzes, papildus vienas nodaļas ietvaros tiks aplūkota līdzšinējā literatūra par Izraēlas nacionālās drošības doktrīnu un stratēģisko kultūru. Literatūras pārskata ietvaros tiks aplūkoti galvenie secinājumi no iepriekš veiktām analīzēm. Tāpat arī atsevišķā nodaļā tiks rakstura darbā izmantojamā metodoloģija, uz kuru balstoties tiks veikta Izraēlas stratēģiskās kultūras un tās ietekmes analīze, kā arī tiks identificēti hipotēzes pārbaudes mehānismi.

Empīriskās nodaļas ietvaros tiks veikta Izraēlas gadījuma analīze. Pirmajā nodaļā tiks raksturota un analizēta gan kopumā Izraēlas nacionālās drošības doktrīna, gan arī atsevišķi tās īstenotā stratēģija kodolieroču jomā. Tāpat arī atsevišķā apakšnodaļā tiks analizēta Izraēlas īstenotā stratēģija Irānas kodolprogrammas attīstības kontekstā, vienlaikus norādot arī uz būtiskām pretrunām tās kodolstratēģijā. Empīriskās daļas otrajā nodaļā, balstoties uz teorētiskajā daļā paustajiem aspektiem, tiks pētīti Izraēlas stratēģisko kultūru veidojošie

elementi, kā rezultātā tiks sniegts vispārējs Izraēlas stratēģiskās kultūras raksturojums. Attiecīgi rezultātu sadaļā tiks analizēti galvenie iegūtie rezultāti.

Izraēlas stratēģiskās kultūras un tās ietekmes uz valsts īstenoto nacionālās drošības doktrīnu analīze ļaus izprast to, cik lielā mērā ar kultūras faktoriem kopumā ir iespējams izskaidrot lēmumu pieņemēju izvēles ar valsts drošību un aizsardzību saistītos jautājumos. Lai arī kultūras faktoriem mūsdienās tiek piešķirta arvien nozīmīgāka loma, lielākā daļa pētījumu drošības un aizsardzības jomā pamatā balstās uz materiālu faktoru un racionālās izvēles analīzēm.

1. STRATĒĢISKĀS KULTŪRAS PIEEJA

Ar stratēģiskās kultūras pieeju pamatā tiek skaidrots, kādēļ valstis izvēlas īstenot kādas noteiktas politikas iespējas un ne citas. Viena no galvenajām idejām aiz stratēģiskās kultūras jēdziena ir, ka ar kultūru tiek izskaidrota valsts rīcība un idejas, kas kopumā šķita pretrunā ar to, kā valstij būtu „racionāli” jārīkojas. Stratēģiskās kultūras analītiķi uzskata, ka nepastāv viens universāls racionalitātes modelis un tas, kas ir racionāls vienai valstij, var būt neracionāls citai.¹ Stratēģiskā kultūra ir kādas sabiedrības ietvaros pastāvoši kopīgi uzskati, kas veido noteiktus priekšstatus par attiecīgās kopienas izvēlēm attiecībā uz tās drošības un aizsardzības politikas formulēšanu un īstenošanu. Tādējādi pieeja ir saistīta ar uztveri, pārliecību, idejām un normām, kas ir sabiedrības pamatā un kas virza elites pieņemt noteiktus lēmumus, izvirzot galvenās stratēģiskās prioritātes valsts ārējā un drošības politikā.

Vispirms tiks aplūkota kopumā kultūras jēdziena izpratne un loma starptautisko attiecību teorijas un drošības politikas pētījumos. Pēc tam autore pievērsīsies stratēģiskās kultūras pieejas teorētisko aspektu izklāstam, kura ietvaros tiks aplūkota gan pieejas attīstība un loma, gan autoru piedāvātās stratēģiskās kultūras jēdziena definīcijas. Tāpat tiks analizētas galvenās diskusijas šīs pieejas autoru starpā par to, cik lielā mērā stratēģiskā kultūra ietekmē valstu nacionālās drošības doktrīnu un uzvedību, kā arī par to, kas ir stratēģiskās kultūras pamatelementi jeb kas ir galvenie stratēģisko kultūru veidojošie faktori un kā veikt to analīzi. Paralēli nodaļas ietvaros tiks norādīti arī stratēģiskās kultūras pieejas aspekti, pret kuriem tiek vērsta kritika.

1.1 Kultūras jēdziens starptautisko attiecību pētniecībā

Kultūras jēdziens sākotnēji tika attīstīts citās pētniecību disciplīnās un tikai vēlāk kļuva par nozīmīgu aspektu arī starptautisko attiecību un drošības politikas pētniecībā. Kā rezultātā kultūras pētniecība, kā starptautisko attiecību pētniecības virziens, sevī ietver starpdisciplinārus elementus gan no antropoloģijas, gan vēstures pētījumiem, gan arī

---

¹ Margaras, V. *Strategic Culture: A Reliable Tool of Analysis for EU Security Developments?* Unpublished conference paper presented at European Foreign Policy Conference, London, 2-3 July 2004, p. 2. Pieejams: <http://www.lse.ac.uk/Depts/intrel/EFPC/Papers/Margaras.doc>

socioloģijas un psiholoģijas.² Kulturālās pieejas uzsver, ka nacionālās intereses netiek vienmēr noteiktas objektīvi, taču tās tiek veidotas daudzšķautņainā veidā un komplicētā vidē.³

Neskatoties uz plašiem un daudzveidīgiem pētījumiem, autoru starpā vēl joprojām norisinās diskusijas par kultūras jēdziena definīciju un kultūras pieejās izmantojamo metodoloģiju, kā arī par to, kāda ir kultūras ietekme uz valstu uzvedību. Kā rezultātā teorētiķu starpā nepastāv vienprātība par to, cik liela loma būtu jāpiešķir kultūras jēdzienam starptautisko attiecību un drošības politikas pētniecībā.

Sociālajās zinātnēs vieni no pirmajiem mēģinājumiem pētīt saikni starp kultūru un valsts uzvedību, pamatā balstoties uz antropoloģiskiem modeļiem, tika attīstīti 1940tajos un 1950tajos gados „nacionālā rakstura studiju” ietvaros.⁴ Būtisku ieguldījumu kultūras pētniecībā ir sniedzis antropologs Klifords Gērcs (*Clifford Geertz*). Savā darbā „*The Interpretation of Cultures*” K.Gērcs attīsta vienu no turpmāk visplašāk izplatītajām kultūras izpratnēm, kultūru definējot kā vēsturiski attīstītu un paaudzēs pārmantotu simbolu sistēmu.⁵

Lai arī autoru starpā nepastāv vienprātība par kultūras jēdziena definīciju, teorētiķis Džons Dafilds (*John S. Duffield*) norāda, ka principā ir vienalga vai kultūras jēdziens tiek izteikts ar pieņēmumiem, attieksmēm, pārliecībām, sajūtām, idejām, attēliem, zināšanām, nozīmēm, normām, orientācijām, sentimentiem, simboliem, vērtībām, vai šo visu konceptu kombināciju. Pamatā kultūras jēdziens ir saistāms ar kādas noteiktas grupas dalībnieku kopīgiem uzvedības paradumiem un uztveri.⁶ Dž. Dafilds, apkopojot dažādos pētījumos pausto, papildus vienojošajam uzskatam par kultūras nemateriālo aspektu, ir izdalījis vēl trīs nozīmīgas iezīmes, kas ir raksturīgas lielākajai daļai kultūras koncepciju starptautisko attiecību pētījumos.

Pirmkārt, uz kultūru skatās nevis kā uz atsevišķu indivīdu veidotu, bet gan kā uz kolektīvi piederošu kādai noteiktai grupai. Proti, kultūras jēdziens norāda uz pārliecībām, vērtībām, u.c., kas ir kopīgas lielākajai daļai, ja pat ne visiem, kādas kopienas dalībniekiem. Otrkārt, kultūras ir īpatnējas un vienas kopienas kultūra nebūs identiska ar kādas citas

---

² Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 13.

³ Biehl, H., Giegerich, B., Jonas, A. (Eds.) *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent*. Wiesbaden: Springer VS, 2013, p. 10.

⁴ Lantis, J. S. Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*. Vol. 4, No 3, 2002, p. 91.

⁵ Geertz, C. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books, 1973, p. 89.

⁶ Duffield, J. S. Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism. *International Organization*, Vol 53, No 4, 1999, p. 769.

kopienas kultūru. Treškārt, kultūras ir samērā stabilas, jo īpaši salīdzinājumā ar materiālajiem apstākļiem. Izmaiņas, ja tās vispār notiek, ir pakāpeniskas. Tādējādi ir pamats uzskatīt, ka kultūras ir samērā autonomas no ārējiem apstākļiem.⁷

Kultūras lomas pētniecības attīstības analīzē būtiski ir minēt arī 1960tajos gados teorētiķu Gabriela Almonda (*Gabriel Almond*) un Sidneja Verbas (*Sidney Verba*) izstrādāto politiskās kultūras jēdzienu. Politisko kultūru autori definēja kā „sabiedrībā pastāvošu attieksmju un vērtību kopumu pret politisko sistēmu.”⁸ Pieaugot pētījumam par saikni starp kultūru un politiku popularitātei 1970to gadu beigās ASV teorētiķis Džeks Snaiders (*Jack L. Snyder*) ieviesa šīs idejas arī drošības politikas pētniecībā, attīstot „stratēģiskās kultūras” jēdzienu.⁹ Tomēr starptautisko attiecību teorijā un drošības politikas pētniecībā tikai pēc Auksta kara beigām idejas par kultūras nozīmīgo lomu un tās ietekmi uz valstu uzvedību starptautiskajā arēnā tika turpmāk attīstītas un diskutētas.

Mēģinājumi ar kultūras jēdzienu skaidrot valstu uzvedību starptautiskajā arēnā bieži tiek kritizēti galvenokārt attiecībā uz problēmām saistībā ar kultūras mainīgo definēšanu un operacionalizēšanu. Teorētiķiem, kas savus pētījumus veic saskaņā ar pozitīvisma pētniecības metodēm, izmantojot novērojamus un kvantitatīvus datus, kultūras jēdziens, kā analītisks instruments, nešķiet saistošs. Neskatoties uz plašo pret kultūras pētījumiem vērsto kritiku, tomēr laika gaitā, kultūras pētījumiem arvien vairāk attīstoties un pilnveidojot to analīzes metodes, arvien biežāk arī no skeptiķu puses tika atzīts, ka mūsdienu pētījumi starptautiskās politikas un drošības politikas jomā, kuri tiek balstīti uz kultūras aspektiem, piedāvā daudz vairāk, nekā tikai kāda fenomena „pēdējo izskaidrošanas iespēju”.¹⁰

1.1.1 Stratēģiskās kultūras jēdziena attīstība un definīcijas

Pēdējo aptuveni četru dekadžu laikā kultūras jēdzienam tiek piešķirta arvien nozīmīgāka loma starptautisko attiecību un drošības un aizsardzības politikas pētniecībā. Aizsāktie centieni 1970to gadu beigās ar kultūras jēdzienu skaidrot valstu uzvedību starptautiskajā arēnā drošības politikas jomā, attīstot „stratēģiskās kultūras” jēdzienu, sniedza

---

⁷ Duffield, J. S. Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism. *International Organization*, Vol 53, No 4, 1999, p. 770.

⁸ Lantis, J. S. Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*. Vol. 4, No 3, 2002, p. 90.

⁹ Turpat, p. 87.

¹⁰ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 13.

alternatīvu tā brīža dominējošām teorijām, kas pamatā balstījās uz pieņēmumiem, ka valstis starptautiskajā sistēmā uzvedas racionāli un ka to īstenoto politiku nosaka materiālie faktori.¹¹

Interese par kultūras aspektiem drošības politikas pētniecībā vēl lielākā mērā pieauga pēc 1989. gada, kad starptautisko attiecību disciplīnas ietvaros tika pārskatīta neoreālisma, kā dominējošās paradigmas, lietderība drošības politikas pētniecībā.¹² Kopš jēdziena ieviešanas galvenais jautājums, kas ir bijis stratēģiskās kultūras pētījumu centrā, ir jautājums par to, vai kultūras analīze var sniegt informāciju attiecībā uz stratēģiskajiem iznākumiem.¹³ Laika gaitā arvien vairāk nostiprinājās uzskats, ka nepietiek tikai ar materiālo faktoru analīzi, lai izskaidrotu stratēģiskos iznākumus un ka kultūra ir nozīmīga un to nevar atdalīt no visa pārējā, jo īpaši attiecībā uz drošības un militārajiem jautājumiem.

Stratēģiskās kultūras analīzei iegūstot arvien plašāku popularitāti drošības politikas pētniecībā, vienlaikus attīstījās arī dažādas stratēģiskās kultūras jēdziena izpratnes. Tieši daudzveidīgums piedāvātajās stratēģiskās kultūras definīcijās un nespēja autoru starpā vienoties par vienu vispārpieņemtu jēdziena definējumu ir viens no aspektiem, par ko stratēģiskās kultūras pieeja tiek bieži kritizēta. Neskatoties uz plašo definīciju klāstu, to ietvaros ir iespējams saskatīt arī vairākus vienojošus elementus, jo īpaši vēsturiskās pieredzes ietekmes nozīmīguma akcentēšanu, kā arī tādu aspektu kā pārliecību, attieksmju, normu, vērtību, uztveres, ideju un uzvedības un domāšanas veidu lomas uzsvēršanu. Proti, stratēģiskās kultūras pieejas ietvaros būtiska loma tiek piešķirta psiholoģiskajiem un emocionālajiem aspektiem drošības politikas jomā.

Stratēģiskās kultūras jēdziena dažādo definīciju attīstība ir cieši saistīta ar kopumā šīs pieejas attīstību, tādēļ šie aspekti tiks aplūkoti paralēli vienas apakšnodaļas ietvaros. Stratēģiskās kultūras jēdziena un kopumā pieejas attīstību visprecīzāk var atainot, balstoties uz teorētiķa A. Džonstona (*Alastair Iain Johnston*) veikto stratēģiskās kultūras pieejas attīstības analīzi. A. Džonstons savā 1995.gada publikācijā „*Thinking about Strategic Culture*” pirmo divu dekāžu pētījumus par stratēģisko kultūru ir iedalījis trijās secīgās teorētiku paaudzēs jeb viļņos.¹⁴ Katrā no viļņiem ir izvirzītas atšķirīgas stratēģiskās kultūras jēdziena definīcijas, izmantotas atšķirīgas metodoloģijas, kā arī pastāv atšķirīgi viedokļi par to, cik lielā mērā stratēģiskā kultūra ietekmē valstu reālo rīcību.

¹¹ Biehl, H., Giegerich, B., Jonas, A. (Eds). *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent*. Springer, 2013, p. 9.

¹² Longhurst, K. *Germany and the use of force: The evolution of German security policy 1990-2003*. Manchester University Press, 2004, p. 10.

¹³ Poore, S. What Is the Context? A reply to the Gray-Johnston Debate on Strategic Culture. *Review of International Studies*. Vol. 29, No. 2, 2003, p. 279.

¹⁴ Johnston, A. I. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. Vol. 19, No. 4, 1995, p. 36.

1.1.2 Stratēģiskās kultūras pieejas autoru pirmās paaudzes uzskati

Sākotnējā stratēģiskās kultūras attīstība ir saistāma ar amerikāņu pētījumiem par Padomju Savienību un tās kodolstratēģiju 1970to gadu beigās. Secinot, ka Padomju Savienība attiecībā uz tās kodolieročiem nerīkojās tā, kā to paredzēja tobrīd dominējošās teorētiskās pieejas, kas fokusējās galvenokārt uz materiālajiem aspektiem un pieņēmumiem par racionalitāti lēmumu pieņemšanas procesā, 1977. gada publikācijā „*The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*” amerikāņu teorētiķis Dž. Snaiders attīstīja stratēģiskās kultūras jēdzienu.¹⁵ Dž. Snaiders piemēroja savu stratēģiskās kultūras ietvaru, lai skaidrotu PSRS un ASV kodoldoktrīnu attīstību, ņemot vērā abu valstu atšķirīgu organizatorisko, vēsturisko, politisko kontekstu.

Saskaņā ar Dž. Snaideru stratēģiskā kultūra tiek definēta kā „ideju, noteiktu emocionālo reakciju un uzvedības modeļu kopums, ko nacionālās stratēģiskās kopienas dalībnieki ir ieguvuši norādījumu vai atdarinājumu veidā un kas tiem ir kopīgs attiecībā uz to kodolstratēģijām.”¹⁶ Kopumā ir iespējams izdalīt gan šauru, gan plašu stratēģiskās kultūras jēdziena izpratni. Dž. Snaiders, kurš tiek uzskatīts par stratēģiskās kultūras analīzes aizsācēju, stratēģiskās kultūras jēdzienu definē šaurā aspektā, to attiecinot konkrēti uz kodolstratēģijas jomu.

Dž. Snaiders, nespēdams izskaidrot Padomju Savienības lēmumu pieņemšanu attiecībā uz tās kodolstratēģiju ar racionālās izvēles teoriju, secināja, ka PSRS atšķirīgā stratēģiskā situācija, vēsture un politiskās institūcijas „savienojumā veidoja unikālu stratēģisko uzskatu savienojumu un unikālu stratēģiskās uzvedības veidu, kas balstījās uz šiem uzskatiem”.¹⁷ Tādējādi Dž. Snaiders indicēja, ka pastāv atšķirīga PSRS stratēģiskā kultūra, kas veido PSRS stratēģisko domu un uzvedību. Proti, valsts specifiskā vēsturiskā pieredze rada uztveres prizmu, caur kuru attiecīgās valsts lēmumu pieņēmēji uztver situāciju un pieņem stratēģiskos jautājumus un kas ietekmē to, kādu politiku valsts virzīs.¹⁸ Kā rezultātā Dž. Snaiders apgāza arī pieņēmumu, kas balstoties uz spēļu teoriju paredzēja, ka, visticamāk, PSRS būs vilinājums īstenot ierobežotu kodolkaru, norādot, ka PSRS stratēģiskā kultūra nepieļāva šādu rīcības virzienu. Vēl jo vairāk, Dž. Snaiders izteica arī pieņēmumu, ka, ņemot vērā abu valstu atšķirīgās stratēģiskās kultūras jeb dziļi iesakņojušos attiecīgos uzskatus un attieksmes, drīzāk

¹⁵ Longhurst, K. *Germany and the use of force: The evolution of German security policy 1990-2003*. Manchester University Press, 2004, p. 8.

¹⁶ Snyder, J. L. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. R2154-AF (Santa Monica, CA, RAND Corporation), 1977, p. 8.

¹⁷ Turpat, p. 38.

¹⁸ Turpat.

ASV varētu izmantot kodolieročus ierobežotā veidā, nevis PSRS.¹⁹ Lielā mērā savus secinājumus Dž. Snaiders saistīja ar kopumā Krievijas vēsturi un nedrošību, kā arī tās autoritāro stilu un kontroli.²⁰

Līdz ar Dž. Snaidera pētījumu par PSRS kodolstratēģiju un stratēģiskās kultūras jēdziena ieviešanu, drošības politikas pētniecībā kultūras jēdzienam un stratēģiju nacionālajam stilam tika pievērsta arvien plašāka uzmanība.²¹ Saskaņā ar A.Džonstonu papildus Dž. Snaideram pie stratēģiskās kultūras pētījumu pirmās paaudzes autoriem pieder arī tādi teorētiķi kā K. Grejs (*Colin S. Gray*) un D. R. Džons (*David Jones*).²² Ar stratēģiskās kultūras jēdziena palīdzību pirmās paaudzes autori centās izskaidrot to, kādēļ dažādas nacionālās kopienas izvēlas īstenot atšķirīgas stratēģiskās pieejas.

Tāpat kā Dž. Snaiders arī K. Grejs savos pētījumos ir pievērsies atšķirību ilustrēšanai starp ASV un PSRS nacionālajiem stiliem attiecībā uz to kodolstratēģijām un uzsvēris kultūras nozīmi šo atšķirību skaidrošanā. Abi autori koncentrējās uz skaidrojumu meklēšanu tam, kādēļ PSRS un ASV uzskati un attieksme attiecībā uz to kodolieročiem un attiecīgi kodolstratēģijām atšķirās, secinot, ka novērotās atšķirības starp PSRS un ASV attieksmi lielā mērā ir skaidrojamas ar abu valstu dažādo unikālo makrovides faktoru palīdzību, piemēram, iesakņojusies vēsturiskā pieredze, politiskā kultūra un ģeogrāfija.²³ Līdzīgi kā Dž. Snaiders, arī K. Grejs norādīja, ka ASV pamata pieņēmums par to, ka neviens nevar uzvarēt kodolkaru, nesakrīt ar PSRS uzskatiem, kas nebija īsti pieņēmuši savstarpēji nodrošinātas iznīcināšanas aspektu (*mutual assured destruction*).²⁴

Līdzīgi kā Dž. Snaiders arī K. Grejs stratēģiskās kultūras jēdziena definīcijā ir uzsvēris vēsturiskā aspekta nozīmīgumu. K. Grejs stratēģisko kultūru definē, kā attieksmi un uzvedības paradumus attiecībā pret spēka lietošanu, kas izriet no priekšstatiem par nācīgas vēsturisko pieredzi.²⁵ Papildinot savu stratēģiskās kultūras jēdziena definīciju, K. Grejs norāda, ka stratēģiskā kultūra ir vide, kuras ietvaros stratēģija tiek izvērtēta. Kopumā pirmās paaudzes pārstāvji, un jo īpaši K. Grejs, konceptualizēja stratēģisko kultūru plašākā aspektā,

---

¹⁹ Snyder, J. L. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. R2154-AF (Santa Monica, CA, RAND Corporation), 1977, p. 40.

²⁰ Lantis, J. S. Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*. Vol. 4, No 3, 2002, p. 94.

²¹ Poore, S. What Is the Context? A reply to the Gray-Johnston Debate on Strategic Culture. *Review of International Studies*. Vol. 29, No. 2, 2003, p. 280.

²² Johnston, A. I. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. Vol. 19, No. 4, 1995, p. 36.

²³ Turpat.

²⁴ Sondhaus, L. *Strategic Culture and Ways of War*. London: Routledge, 2006, p. 4.

²⁵ Gray, C. S. National Style in Strategy. *International Security*, Vol. 6, No. 2, 1981, p. 22.

kā kontekstu, kura ietvaros valstis veido to drošības politikas. Tika izvirzīts pieņēmums, ka stratēģiskā kultūra veido tendences, tajā pašā laikā, ne pilnībā nosaka uzvedību.²⁶

1.1.3 Stratēģiskās kultūras pieejas autoru otrās paaudzes uzskati

Saskaņā ar A. Džonstona stratēģiskās kultūras literatūras iedalījumu otrā paaudze tiek saistīta ar darbiem sākot no 1980to gadu vidus līdz 1990to gadu sākumam, kad pētījumi par stratēģisko kultūru no kodoljomas paplašinājās arī uz citiem drošības politikas jautājumiem.²⁷ Ņemot vērā, ka pirmās paaudzes darbos par stratēģisko kultūru galvenokārt tika veiktas empīriskās analīzes par dažādām valstīm un reģioniem, pavisam nedaudz pievērsties teorijas un metodoloģijas attīstībai, turpmāko paaudžu pētnieki centās attīstīt stratēģiskās kultūras jēdzienu par analītiski veiksmīgāk izmantojamu.

Otrās paaudzes pētījumi par stratēģisko kultūru ievērojami atšķirās no pirmās un trešās paaudzes pētījumiem. Otrās paaudzes stratēģiskās kultūras pieejā uzsvars tika likts uz nošķirumu starp stratēģisko kultūru un uzvedību, kā arī starp valsts deklarātīvo un slepeno jeb reālo doktrīnu.²⁸ Proti, otrās paaudzes stratēģiskās kultūras autori uzsvēra ideju par to, ka pastāv ievērojama atšķirība starp, no vienas puses to, ko līderi domā vai saka, ka tie dara, un, no otras puses, starp dziļākiem to rīcības motīviem.²⁹ Tādējādi šīs paaudzes stratēģiskās kultūras autori koncentrējās uz atšķirību meklēšanu un skaidrošanu starp drošības kopienas oficiāli paustajām rīcībām jeb īstenotajām politikām un šīs attiecīgās elites patiesajiem mērķiem un motīviem.

Viens no ievērojamākajiem otrās paaudzes teorētiķiem saskaņā ar A. Džonstonu ir B. Kleins (*Bradley S. Klein*). B. Kleins centās atspoguļot deklarātīvās un reālās doktrīnas nošķiruma aspektu par piemēru minot ASV kodolpolitiku. ASV gadījumā „patiesā operacionālā stratēģija uzsvēra karošanu tās hegemonisko interešu aizstāvēšanai, kamēr deklarātīvā stratēģija tika izmantota instrumentāli no politiskās elites puses, lai izveidotu kulturāli un lingvistiski pieņemamu attaisnojumu operacionālās stratēģijas īstenošanai un lai apklusinātu vai maldinātu iespējamus politiskos izaicinātājus”³⁰. Tajā pašā laikā arī B. Kleins norādīja, ka, lai arī stratēģiskā kultūra tiek uzskatīta par instrumentālu, tā kopumā ir radusies

---

²⁶ Biehl, H., Giegerich, B., Jonas, A. (Eds.) *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent*. Wiesbaden: Springer VS, 2013, p. 10.

²⁷ Margaras, V. *Strategic Culture: A Reliable Tool of Analysis for EU Security Developments?*. Unpublished conference paper presented at European Foreign Policy Conference, London, 2-3 July 2004, p. 3.

²⁸ Neumann I. B., Heikka, H. *Grand Strategy, Strategic Culture, Practice: The Social Roots of Nordic Defence. Cooperation and Conflict*, Vol. 40, No. 1, 2005, p. 8.

²⁹ Johnston, A. I. *Thinking about Strategic Culture. International Security*. Vol. 19, No. 4, 1995, p. 39.

³⁰ Turpat.

no vēsturiskās pieredzes un, ņemot vērā, ka valstīm šī pieredze nav vienāda, tad arī valstu stratēģiskās kultūras veidojas atšķirīgas.³¹

Atšķirībā no lielas daļas stratēģiskās kultūras autoriem B. Kleins ir uzsvēris līdzīgu pozīciju konstruktīvisma pieejā paustajai, savos darbos pievēršoties analīzei par realitātes sociālo veidošanos, jo, viņaprāt, valstu sistēma un priekšstati par drošību ir sociāli veidoti. B. Kleins par būtisku problēmu uzskatīja to, ka iepriekš pētījumos par stratēģisko kultūru netika pievērsta uzmanība jautājumam par to, kādā veidā stratēģiskā kultūra un stratēģisko aktieru identitāte tiek veidota. Saskaņā ar B. Kleinu „ilgstoši valstu stratēģiskās uzvedības paradumi ir jāpēta, nevis vienkārši jāpieņem.”³² Piemēram, ja tiek pētīta stratēģijas politika attiecībā uz spēka izmantošanu, tad nevar tikt ignorēti politiskie procesi, caur kuriem kopienas, kas ir spējīgas izmantot militāro spēku, tiek veidotas. Tādējādi B. Kleins veido „saikni starp identitātes politiku un stratēģijas politiku.”³³ Kā rezultātā B. Kleins arī norāda, ka jebkurai stratēģiskās kultūras analīzei ir jā sākas ar to, ka „pret militāro stratēģiju attiecas kā pret kulturālu praksi.”³⁴

Kā rezultātā, lai arī otrās paaudzes pētījumos veiktais deklaratīvās un reālās doktrīnas nošķirums palīdz izvairīties no dažiem pirmās paaudzes pieejas trūkumiem, tajā pašā laikā, būtiskais jautājums par attiecībām starp kultūru un uzvedību otrās paaudzes darbos par stratēģisko kultūru principā palika neatbildēts.³⁵ Ar mērķi novērst stratēģiskās kultūras pirmās un otrās paaudzes autoru pētījumos identificētos trūkumus, sākot ar 1990tajiem gadiem attīstījās jaunas tendences stratēģiskās kultūras pētniecībā.

1.1.4 Stratēģiskās kultūras pieejas autoru trešās paaudzes uzskati

A. Džonstons kopā ar tādiem teorētiķiem kā E. Kiere (*Elizabeth Kier*) un Dž. Legro (*Jeffrey Legro*) veido trešo stratēģiskās kultūras literatūras paaudzi. Trešā paaudze tiek saistīta ar darbiem sākot no 1990to gadu sākuma līdz pat 1990to gadu beigām.³⁶ Šie autori, ar mērķi izveidot visaptverošu teoriju, no jauna konceptualizācija stratēģiskās kultūras jēdzienu, attīstot metodoloģiju atbilstoši zinātniska pētījuma uzbūvei. Izstrādājot jaunu stratēģiskās kultūras

³¹ Johnston, A. I. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. Vol. 19, No. 4, 1995, p. 40.

³² Lock, E. Refining strategic culture: return of the second generation. *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 3, 2010, pp. 696.-701.

³³ Turpat, p. 697.

³⁴ Klein, B. S. Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics. *Review of International Studies*, Vol. 14, No. 2, 1988, p.135.

³⁵ Neumann I. B., Heikka, H. Grand Strategy, Strategic Culture, Practice: The Social Roots of Nordic Defence. *Cooperation and Conflict*, Vol. 40, No. 1, 2005, p. 8.

³⁶ Turpat.

pieeju, A. Džonstons ir identificējis galvenās iepriekšējos pētījumos par stratēģisko kultūru pieļautās kļūdas.

Attiecībā uz pirmās paaudzes pētījumiem, jo īpaši pievērsoties tieši K. Greja darbu analīzei, pirmkārt, A. Džonstons saredz ievērojamas problēmas saistībā ar piedāvāto plašo stratēģiskās kultūras jēdziena definīciju. Ja stratēģisko kultūru veido gandrīz visi iespējami faktori, tai skaitā tehnoloģijas, ģeogrāfija, organizatoriskā kultūra, politiskā psiholoģija, ideoloģijas un pat starptautiskās sistēmas struktūra, no kuriem saskaņā ar A. Džonstonu katrs faktors atsevišķi varēja tikt izmantots kā stratēģiskās izvēles skaidrojums, tad „paliek maza konceptuālā telpa ne-stratēģiskās kultūras skaidrojumam stratēģiskajai izvēlei.”³⁷ Tāpat arī A. Džonstons pauž kritiku par to, ka pirmās paaudzes piedāvātajā stratēģiskās kultūras izpratnē ir novērojams „mehāniskais determinisms” attiecībā uz attiecībām starp kultūru un uzvedību. Proti, definīcijā iekļautais „uzvedības paradumu” aspekts implicē, ka stratēģiskā doma pastāvīgi novedīs pie viena noteikta uzvedības veida.³⁸ Attiecībā uz pirmās paaudzes secinājumiem par attiecībām starp stratēģisko kultūru un uzvedību, A. Džonstons ir arī norādījis, ka tādējādi tiek noliegta stratēģiskās kultūras instrumentalitāte, jo saskaņā ar pirmās paaudzes pētījumiem, ja netiek atrasta saikne starp stratēģisko kultūru un uzvedību, tad stratēģiskā kultūra nepastāv.³⁹

Attiecībā uz otrās paaudzes pētījumiem, A. Džonstons par pamata problēmjaudājumu saskata aspektus saistībā ar „attiecībām starp simbolisko diskursu – stratēģisko kultūru - un uzvedību.”⁴⁰ Otrās paaudzes pētījumi pamatā nesniedz skaidrību par to, vai un cik lielā mērā stratēģiskais diskurss ietekmē uzvedību. Izvirzītā instrumentalitāte paredz, ka elites, pieņemot lēmumus, var manipulēt ar stratēģiskās kultūras ierobežojumiem. Taču tas ir pretrunā nesenākiem pētījumiem, kas paredz „dialektiskas attiecības starp stratēģisko kultūru un operacionālo uzvedību, proti, arī elites socializējas stratēģiskajā kultūrā, ko tās veido, un tādējādi arī var tikt ierobežotas no simboliskiem mītiem, ko ir radījuši to priekšgājēji.”⁴¹ Tāpat arī saskaņā ar A. Džonstonu no otrās paaudzes darbiem nav skaidrs, vai pastāv starpnacionālas atšķirības operacionālajā stratēģijā, kam par iemeslu lielā mērā ir zemais salīdzinošo gadījuma analīžu skaits.⁴²

---

³⁷ Johnston, A. I. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. Vol. 19, No. 4, 1995, p. 37.

³⁸ Turpat.

³⁹ Turpat, pp. 38 - 39.

⁴⁰ Turpat, p. 40.

⁴¹ Turpat.

⁴² Turpat.

Lai novērstu iepriekš minētos stratēģiskās kultūras pieejā novērojamos trūkumus, trešās paaudzes teorētiķi, ar mērķi padarīt stratēģiskās kultūras jēdzienu analītiski efektīvāk izpētāmu, to konceptualizēja atbilstoši pozitīvisma tradīcijā paustajām nostādnēm. Viens no sākotnējiem uzdevumiem bija attīstīt šaurāku stratēģiskās kultūras jēdziena izpratni. Pamatā A. Džonstons savos pētījumos balstījās uz pieņēmumu, ka stratēģiskā kultūra ir „nemateriāla vide, kas ierobežo rīcības izvēles”⁴³. Vienlaikus, A. Džonstons norāda, ka no šiem ierobežojumiem, ir iespējams veikt konkrētus paredzējumus par stratēģisko izvēli.

Attīstot tālāk savu stratēģiskās kultūras jēdziena definīciju, A. Džonstons lielā mērā balstījās uz K. Gērcas piedāvātās kultūras jēdziena izpratnes, kurš uz kultūru raugās kā uz paaudzēs pārmantota simbolu sistēmu.⁴⁴ Tādējādi sekojot K. Gērcas kultūras simboliskā satura aspektam, bet vienlaikus definīcijā neiekļaujot uzvedības aspektu, A. Džonstons piedāvā sekojošu stratēģiskās kultūras definīciju: „Stratēģiskā kultūra ir integrēta simbolu sistēma (piemēram, diskusiju struktūras, valoda, analogijas, metaforas), kas veido paliekošas un iesakņojušās stratēģiskās izvēles, formulējot militārā spēka lomas un efektivitātes konceptus starpvalstu politiskajos jautājumos un radot iespaidu par to faktiskumu, kā rezultātā arī stratēģiskās izvēles šķiet unikāli reālistiskas un efektīvas.”⁴⁵ Tādējādi saskaņā ar A. Džonstonu stratēģiskā kultūra sastāv no ierobežotām, konsekventi rindotām preferencēm, kas ir pastāvīgas laika gaitā.⁴⁶

Būtisks aspekts, kas nošķir A. Džonstona stratēģiskās kultūras izpratni no pārējo paaudžu piedāvātajām definīcijām, ir tas, ka A. Džonstons savā stratēģiskās kultūras definīcijā neietver uzvedības aspektu, jo, viņaprāt, stratēģiskā uzvedība un izvēle ir tas, ko, izmantojot kultūras jēdzienu, ir nepieciešams izskaidrot. Tādējādi A. Džonstons centās norobežot uzvedību no stratēģiskās kultūras par atkarīgo mainīgo nosakot uzvedību un par neatkarīgo mainīgo – stratēģisko kultūru.⁴⁷ Šādā veidā, neizvirzot uzvedību par neatkarīgo mainīgo, saskaņā ar A. Džonstonu ir iespējams izvairīties no pirmās paaudzes darbos sastopamā mehāniskā determinisma.⁴⁸ Dažādi nemateriāli faktori, tai skaitā valoda, analogijas,

---

⁴³ Johnston, A. I. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. Vol. 19, No. 4, 1995, p. 40.

⁴⁴ Haglund, D. G. What Good Is Strategic Culture?: A Modest Defence of an Immodest Concept. *International Journal*, Vol. 59, No. 3, 2004, p. 485.

⁴⁵ Johnston, A. I. Thinking about Strategic Culture. *International Security*, Vol. 19, No. 4, 1995, p. 46.

⁴⁶ Turpat, p. 48.

⁴⁷ Toje, A. Strategic Culture as an Analytical Tool: History, capabilities, geopolitics and values: the EU example. *Western Balkans Security Observer*. Vol. 4, No. 14, 2009, p. 7.

⁴⁸ Johnston, A. I. Thinking about Strategic Culture. *International Security*, Vol. 19, No. 4, 1995, p. 41.

metaforas, ir nemateriāli mainīgie, kas mijiedarbojoties ar materiālajiem mainīgajiem (piemēram, ģeogrāfija un tehnoloģijas), izraisa stratēģisko uzvedību.⁴⁹

Pamatā A. Džonstons centās attīstīt stratēģiskās kultūras pieeju, kas būtu pārbaudāma vai vismaz nošķirama no „ne-stratēģiskās kultūras” mainīgajiem, tādējādi cenšoties arī izvairīties no paša identificētajiem trūkumiem pirmās paaudzes autoru par stratēģisko kultūru darbos. Papildus ir būtiski arī norādīt, ka A. Džonstona stratēģiskās kultūras pieeja paredzēja, ka viena kopienas ietvaros var pastāvēt arī subkultūras, vienlaikus norādot, ka pastāv arī dominējošā kultūras, kuras pārstāvji ir ieinteresēti saglabāt *status quo*.⁵⁰

Pēc A. Džonstona izteiktās kritikas, jo īpaši attiecībā uz pirmās paaudzes teorētiķa K. Greja paustajām idejām par stratēģiskās kultūras pieeju, turpmākā stratēģiskās kultūras pieejas attīstība ir cieši saistīta ar savstarpēju uzskatu apmaiņu starp pirmās un trešās paaudzes teorētiķiem jeb tā saucamo „Džonstona – Greja debati”. Pamatā debates starp abiem teorētiķiem ir par to, vai stratēģisko kultūru konceptuāli ir vai nav jānodala no stratēģiskās uzvedības.

Reaģējot uz A. Džonstona vērsto kritiku pirmās paaudzes autoru stratēģiskās kultūras pieejai, K. Grejs 1990to gadu beigās vairākos savos darbos ir no jauna pievērsies stratēģiskās kultūras jēdziena attīstībai, gan vēlreiz uzsverot jau iepriekš pausto, gan arī attīstot jaunas tendences. Neskatoties uz A. Džonstona pausto kritiku, K. Grejs nemaina savus pamata pieņēmumus attiecībā uz attiecībām starp kultūru un uzvedību, norādot, ka stratēģiskā kultūra nevar tikt nodalīta no uzvedības un ka stratēģiskā kultūra piedāvā kontekstu, nevis izskaidrojošu cēloņsakarību.⁵¹ Vēl jo vairāk, vēlākajos darbos K. Grejs uzsver, ka uzvedība veido kultūru, norādot, ka „uz stratēģisko kultūru ir jāraugās gan kā uz kontekstu, kas veido uzvedību, gan arī kā veidotu no šīs uzvedības.”⁵²

Saskaņā ar K. Greju stratēģiskā kultūra ir konteksts, kas dod nozīmi stratēģiskajai uzvedībai un stratēģiskā uzvedība nevar tikt atdalīta no stratēģiskās kultūras, jo šāda uzvedība tiek īstenota no kulturāli veidotiem cilvēkiem, proti, visa uzvedība ir ietekmēta no kultūras. „Viss, ko drošības kopiena dara, ja tā nav stratēģiskās kultūras izpausme, tad tā ir vismaz uzvedība, kas ir ietekmēta no kulturāli veidotiem (*encultured*) cilvēkiem, organizācijām,

---

⁴⁹ Bloomfield, A., Nossal, K. R. Towards an Explicative Understanding of Strategic Culture: The Cases of Australia and Canada. *Contemporary Security Policy*, Vol. 28, No. 2, 2007, p. 287.

⁵⁰ Lantis, J. S. Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*. Vol. 4, No 3, 2002, p. 106.

⁵¹ Gray, C. S. Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back. *Review of International Studies*. Vol. 25, No. 1, 1999, p. 62.

⁵² Turpat, p. 50.

procedūrām un ieročiem.”⁵³ Tādējādi K. Grejs atkārtoti norāda, ka uzskata A. Džonstona pamata pieņēmumus par kļūdainiem, jo saskaņā ar Greju nav konceptuālas vietas uzvedības skaidrojumam aiz stratēģiskās kultūras, jo jebkuru stratēģisko uzvedību ietekmē cilvēki, kuri visi ir kultūras aģenti.⁵⁴

Lai arī abi teorētiķi, tālāk attīstot savas stratēģiskās kultūras pieejas, ir atzinuši arī otras pieejas stiprās puses, piemēram, K. Grejs ir norādījis, ka A. Džonstona idejas ir noderīgas tādā ziņā, ka tās ietver pieņēmumu, ka drošības kopienai var būt vairākas stratēģiskās kultūras un ka kultūra laika gaitā attīstās,⁵⁵ A. Džonstonam un K. Grejam neizdodas vienoties par galvenajiem stratēģiskās kultūras teorijas aspektiem. Kā rezultātā, A. Džonstons saglabā savu pamata pieņēmumu, ka stratēģiskā kultūra ietekmē jeb nosaka uzvedību, savukārt saskaņā ar K. Greju uz stratēģisko kultūru ir jāraugās kā uz kontekstu, jo kultūra ietekmē aģentus, kā arī aģentu rīcību rezultātā tiek ietekmēta kultūra.

1.1.5 Stratēģiskās kultūras pieejas attīstība 21. gadsimtā

Kopumā jaunu interesi teorētiķu vidū par stratēģiskās kultūras pētniecības jomu 21.gadsimta sākumā veicināja vairāki nozīmīgi aspekti. Arvien vairāk pieauga apziņa, ka tradicionālās analītiskās pieejas nespēja pilnībā izskaidrot jauno drošības vidi, kas izveidojās pēc Aukstā kara beigām un, jo īpaši pēc 2001. gada 11. septembra teroristu uzbrukumiem ASV. Šoks par 11. septembra notikumiem radīja nepieciešamību rast atbildes par notikušo un attīstīt jaunas struktūras un pieejas, kas, balstoties uz izpratni par kultūras aspektiem, virzītu politikas veidošanu jaunajā drošības vidē. Tādējādi šajā laika posmā ir novērojami arī centieni attīstīt veidus, kā priekšstatus par stratēģisko kultūru varētu integrēt politikas veidošanas procesā. Šo notikumu rezultātā, amerikāņi sāka arvien vairāk veikt pētījumus, kas bija vērst uz nepieciešamību labāk izprast citas kultūras, ar kurām ASV ir jāsaskaras globālajā kopienā, jo īpaši tās kultūras, kurām varētu būt mazāk labvēlīgi nodomi attiecībā pret ASV.⁵⁶

Arī 21. gadsimta ietvaros turpinās debates gan par stratēģiskās kultūras jēdziena definīciju, gan arī pieejas metodoloģiskajiem aspektiem. Ir novērojamas trīs galvenās pieejas attiecībā uz valstu stratēģiskās kultūras pētījumiem, kas lielā mērā atspoguļo iepriekš pastāvošos atšķirīgos uzskatus stratēģiskās kultūras pieejai. Pirmajā pieejā uz stratēģisko

⁵³ Gray, C. S. Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back. *Review of International Studies*. Vol. 25, No. 1, 1999, p. 52.

⁵⁴ Turpat, p. 59.

⁵⁵ Turpat, p. 54.

⁵⁶ Johnston, J. L., Kartchner, K. M., Larsen, J. A. (Eds.). *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*. New York: Palgrave Macmillan, 2009, pp. 5 - 6.

kultūru raugās kā uz mainīgo, kas var ietekmēt uzvedību, bet kam ir tikai sekundāra ietekme, primāro ietekmi piešķirot materiālajiem aspektiem.⁵⁷ Otrajā pieejā stratēģisko kultūru izvirza par neatkarīgo mainīgo un uzvedību par atkarīgo mainīgo, tādējādi turpinot attīstīt A. Džonstona idejas par stratēģiskās kultūras pieeju. Šajā pieejā uz kultūras aspektu balstīts valsts uzvedības skaidrojums tiek pretnostādīts alternatīvu teoriju, tai skaitā reālisma un institucionālisma, skaidrojumiem.⁵⁸ Savukārt trešās pieejas mērķis ir izprast „gan diskursīvās, gan arī ne-diskursīvās izpausmes”, norādot, ka „nepateiktais var būt tikpat nozīmīgs kā verbāli paziņojumi un ne-diskursīvi žesti var būt tikpat nozīmīgi kā rakstiski pierādījumi.”⁵⁹ Papildus empīriskiem nacionālā līmeņa pētījumiem par valstu stratēģiskajām kultūrām, ir novērojami mēģinājumi arī attīstīt stratēģiskās kultūras pieeju tā, lai to varētu analītiski efektīvāk pielietot salīdzinošos reģionāla līmeņa pētījumos.⁶⁰

Ņemot vērā, ka viens no jautājumiem, par kuru šīs pieejas ietvaros ir norisinājusies visplašākā diskusija, ir saistīts ar attiecībām starp stratēģisko kultūru un uzvedību, teorētiķe Kerija Karčnere (*Kerry M. Kartncher*) ir apkopojusi apstākļus, kuros stratēģiskajai kultūrai varētu būt nozīmīgāka loma un ietekme uz valsts uzvedību. Saskaņā ar K. Karčneri stratēģiskā kultūrai ir lielāka ietekme sekojošās situācijās: kad pastāv nopietni draudi grupas eksistencei, identitātei, resursiem vai kad grupa uzskata, ka tā ir kritiski nelabvēlīgākā situāciju attiecībā pret citām grupām; kad ir iepriekš pastāvošs spēcīgs kultūras pamats grupas identitātei; kad līderi bieži izmanto kultūras simbolus, lai pamatotu drošības centienus un programmas; kad grupas stratēģiskās kultūras ietvaros pastāv augsts homogenitātes līmenis; kad vēsturiskās pieredzes rezultātā grupa spēcīgi uztver draudus.⁶¹

Apstākļus, kuros ir iespējams novērot lielāku kultūras faktoru ietekmi, iepriekš ir identificējis arī teorētiķis O. Holste (*Ole Holsti*), izdalot piecus „lēmumu pieņemšanas apstākļus, kuros pārlicību struktūrām būs tendence lielākā mērā ietekmēt lēmumu pieņemšanu.”⁶² Proti, tās ir situācijas, kas ir raksturojamas ar augstu neskaidrības līmeni un tādējādi ir atvērtas dažādām interpretācijām; ne-rutīnas situācijas, kurās ir nepieciešama vairāk nekā tikai standarta darbojošos procedūru un noteikumu piemērošana; kad ir nepieciešamība reaģēt uz negaidītiem notikumiem; un arī ilgtermiņa politikas plānošanā, kas

---

⁵⁷ Howlett, D. Strategic Culture: Reviewing Recent Literature. *Strategic Insights*, Vol. 4., No. 10, 2005, p. 2.

⁵⁸ Turpat.

⁵⁹ Turpat, p. 3.

⁶⁰ Turpat.

⁶¹ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 25.

⁶² Turpat.

pēc būtības jau raksturojama ar salīdzinoši augstu neskaidrības līmeni.⁶³ Tādējādi tiek norādīts, ka noteiktā kontekstā nemateriālajiem jeb kultūras faktoriem var būt lielāka nozīme, nekā citos gadījumos.

Būtisks aspekts, kas raksturo mūsdienu pētījumus par stratēģisko kultūru, ir saistāms arī ar šīs pieejas izmantošanu pētījumos par masu iznīcināšanas ieročiem (MII). Ar stratēģiskās kultūras pieeju arvien biežāk tika pētīti iemesli, stimuli un loģiskais pamats tam, kādēļ noteikti aktori (valsts un nevalstiskie) iegūst, izplata un izmanto MII. Tas lielā mērā ir saistīts ar pāreju no pasaules, kura raksturojama ar bipolaru konfliktu un skaidru ideoloģisko pamatu un motivāciju, uz pasauli, kas ir ievērojami sarežģītāka un raksturojama ar daudziem aktoriem, kuru motivācija un mērķi ir neskaidri un to vidū uztverti atšķirīgā veidā, nekā to uztvertu mēs. Liela daļa teorētiķu saprata, ka tradicionālās analītiskās pieejas bieži nevar piemērot šajos gadījumos. Tādējādi arvien vairāk pieaug apziņa, ka izpratne par reģionālo un kultūras kontekstu ir nepieciešama, lai ASV varētu efektīvi cīnīties ar MII izplatību pasaulē.⁶⁴

Attiecībā uz turpmākiem mēģinājumiem izstrādāt vispārpieņemtu un visaptverošu stratēģiskās kultūras jēdziena definīciju, būtiski ir minēt divas definīcijas. Pētījumos par stratēģisko kultūru autori bieži atsaucas uz teorētiķes Kerijas Longurstes (*Kerry Longhurst*) piedāvāto definīciju, kas stratēģisko kultūru definē kā „kolektīvu pārliecību, attieksmju un paradumu kopumu attiecībā uz spēka lietošanu, kas ir pakāpeniski izveidojies unikāla un ilgstoša vēsturiskā procesa rezultātā.”⁶⁵ Papildus K. Longurste norāda, ka stratēģiskā kultūra, lai arī ir noturīga, tā nav statiska. Stratēģiskā kultūra „tiek veidota un ietekmēta veidojošos periodos un tā var mainīties, vai nu pilnībā vai daļēji, attiecīgās kopienas kritiskajos brīžos (*critical junctures*).”⁶⁶

Nesenākos pētījumos vēl biežāk tiek izmantota tādu teorētiķu kā Dženijas Džonstones (*Jeannie Johnston*), Kerija Karčnera (*Kerry M. Kartchner*) un Džefrija Larsena (*Jeffrey A. Larsen*) piedāvāto definīciju. Saskaņā ar šo autoru uzskatiem stratēģiskā kultūra ir „no kopīgās pieredzes un pieņemtajiem naratīviem (gan mutiski, gan rakstiski) izrietošas vienotas

---

⁶³ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 25.

⁶⁴ Kartchner, K. M. *Weapons of Mass Destruction and the Crucible of Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 3.

⁶⁵ Longhurst, K. *Germany and the use of force: The evolution of German security policy 1990-2003*. Manchester University Press, 2004, p. 17.

⁶⁶ Turpat.

pārliecības, pieņēmumi un uzvedības veidi, kas veido kolektīvo identitāti un attiecības ar citām grupām, kā arī nosaka atbilstošus mērķus un līdzekļus drošības mērķu sasniegšanai.”⁶⁷

Kopumā nodaļas ietvaros veiktā stratēģiskās kultūras pieejas attīstības un dažādo jēdziena definīciju analīze sniedz ieskatu gan par stratēģiskās kultūras aspektiem, par kuriem autoru starpā pastāv vienprātība, gan arī par aspektiem, par kuriem vēl joprojām autoru starpā norisinās diskusijas. Kopumā lielākā daļa stratēģiskās kultūras literatūras paredz divus pamata aspektus. Pirmkārt, drošības kopienu kulturālo atšķirību dēļ, dažādas kopienas, saskaroties ar vienādu drošības vidi, pieņems atšķirīgas stratēģiskās izvēles. Proti, elites, kas ir socializējušās atšķirīgās stratēģiskajās kultūrās pieņems atšķirīgas izvēles, kad nonāks līdzīgā situācijā. Otrkārt, noteiktas kopienas, visticamāk, laika gaitā izveidos pastāvošās un paliekošas stratēģiskās preferences jeb prioritātes.⁶⁸ Tāpat arī stratēģiskās kultūras pieejas autori ir vienojušies, ka stratēģiskā kultūra ir saistīta ar kopienām, nevis atsevišķiem indivīdiem.

Galvenie jautājumi, par kuriem autoru vidū vēl joprojām nepastāv vienprātība un turpinās diskusijas ir saistīti ar stratēģiskās kultūras definīciju un pieejas metodoloģiju. Attiecībā uz jēdziena definīciju, ja viena daļa autoru stratēģisko kultūru skata šaurā militārā aspektā, to attiecinot, piemēram, tikai uz kodolstratēģiju jomu, tad, savukārt, otra daļa autoru stratēģisko kultūru skata plašākā aspektā attiecībā uz visaptverošu valsts drošības politikas stratēģiju, iekļaujot arī tādus aspektus kā ekonomika, diplomātija u.c. Attiecībā uz stratēģiskās kultūras pieejas metodoloģiju galvenās diskusijas autoru vidū norisinās par attiecībām starp stratēģisko kultūru un uzvedību. Nespēja vienoties par šiem aspektiem tiek bieži kritizēta arī no citu pieeju puses. Cita starpā, stratēģiskās kultūras pieejas kritiķi stratēģiskās kultūras operacionalizāciju ir raksturojuši kā problemātisku un subjektīvu, proti, tiek apšaubīta iespēja objektīvi atdalīt neatkarīgos un atkarīgos mainīgos.⁶⁹ Kā rezultātā bieži tiek norādīts, ka stratēģiskajai kultūras trūkst pārbaudāma vidējā līmeņa teorija (*middle range theory*).⁷⁰

Neskatoties uz minētajiem trūkumiem, stratēģiskās kultūras pieejas attīstība ir sniegusi būtisku ieguldījumu drošības politikas pētniecībā. Attiecībā uz pētījumiem drošības politikas

---

⁶⁷ Johnston, J. L., Kartchner, K. M., Larsen, J. A. (Eds.). *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*. New York: Palgrave Macmillan, 2009, p. 9.

⁶⁸ Lock, E. Refining strategic culture: return of the second generation. *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 3, 2010, p. 689.

⁶⁹ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 7.

⁷⁰ Johnston, J. L., Kartchner, K. M., Larsen, J. A. (Eds.). *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*. New York: Palgrave Macmillan, 2009, p. 5.

jomā kultūras jēdziena attīstīšana ir palielinājusi izpratni par dažādiem veidiem attiecībā uz to, kā valstis organizē to karaspēku un kā tās izmanto to dažādās militārās spējas, kā arī to, kā „stratēģiskā un organizatoriskā kultūra veido militāros aktierus un to rīcību.”⁷¹ Tādējādi fokuss uz stratēģisko kultūru piedāvā vērtīgu perspektīvu par militārajām doktrīnām un kritiskajām izvēlēm, kā kodolstratēģija un spēka izmantošana. Arvien vairāk teorētiķu ir secinājuši, ka „bez kultūras konteksta, kurā tiek pieņemti lēmumi, pētīšanas, ir iespējams izvirzīt tikai šauras un nenozīmīgas atziņas par stratēģisko uzvedību.”⁷² Kā rezultātā nesēnākos pētījumos stratēģiskās kultūras jēdziens ir attīstījies par pamata elementu debatē arī par Eiropas drošības politikas nākotni.⁷³

1.2 Stratēģiskās kultūras pastāvīgums un iespējamība izmainīties

Lai stratēģiskai kultūrai būtu analītiska vērtība ir būtiski nošķirt starp uzskatiem un viedokļiem no vienas puses un stratēģisko kultūru no otras puses. Tieši stratēģiskās kultūras pastāvīgums ir tas, kas to lielā mērā nošķir no vienkārši sabiedrībā pastāvošiem uzskatiem. Vienlaikus, ir būtiski uzsvērt to, ka stratēģisko kultūru raksturojošais pastāvīgums nenozīmē, ka stratēģiskā kultūra ir statiska.⁷⁴ Kopumā stratēģiskās kultūras pieejas autoru vidū dominē uzskats, ka, lai arī stratēģiskā kultūra ir pastāvīga, laika gaitā tā var attīstīties un mainīties, taču izmaiņas norisinās ļoti lēnu un process kopumā nav vienkāršs.

Teorētiķis Džefrijs Lantis (*Jeffrey S. Lantis*) ir apkopojis trīs galvenos apstākļus, kas var izraisīt izmaiņas stratēģiskajā kultūrā. Pastāv uzskats, ka šo apstākļu rezultātā stratēģiskā kultūra var pat radikāli mainīties, lai gan tā nav bieži izplatīta tendence.⁷⁵ Pirmkārt, izmaiņas stratēģiskajā kultūrā var izraisīt „ārējie šoki”, tai skaitā revolūcijas, kari, depresijas, kas var ietekmēt pamata pārlicības, vērtības un vēsturiskos naratīvus.⁷⁶ „Tik spēcīgi šoki tiek uzskatīti par nepieciešamiem, lai tiktu grauta pastāvošo normu leģitimitāti, pārvietota varu kopienas ietvaros, un atvieglotas iespējas normu uzņēmējiem veidot jaunu konsensusu apkārt

---

⁷¹ Farrell, T. Constructivist Security Studies: Portrait of a Program. *International Studies Review*, Vol. 4, No. 1, 2002, p. 53.

⁷² Poore, S. What Is the Context? A reply to the Gray-Johnston Debate on Strategic Culture. *Review of International Studies*. Vol. 29, No. 2, 2003, p. 284.

⁷³ Lock, E. Refining strategic culture: return of the second generation. *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 3, 2010, pp. 688 – 689.

⁷⁴ Biehl, H., Giegerich, B., Jonas, A. (Eds.) *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent*. Wiesbaden: Springer VS, 2013, p. 12.

⁷⁵ Howlett, D. *The Future of Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 5.

⁷⁶ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 26.

alternatīvajām normām.”⁷⁷ Stratēģiskās kultūras izmaiņas „ārējā šoka” rezultātā ir saistītas ar ievērojamu psiholoģisko stresu un nepieciešamību iesaistītiem dažādām grupām kompromisa meklējumos par jauno politiski kulturālo orientāciju.⁷⁸

Otrkārt, ārējā un drošības politikā var „tikt pārtrauktas tradicionālās stratēģiskās kultūras orientācijas saiknes, kad primārās stratēģiskās domas doktrīnas saskaras ar tiešā konfliktā viena ar otru.”⁷⁹ Piemēram, ja valsts, kura atbalsta demokrātiju un neatbalsta militārā spēka izmantošanu nonāk situācija, kad tā tiek konfrontēta ar izaicinājumu demokrātijai, kas savukārt rada nepieciešamību militārai reakcijai. Šādu stratēģiskās kultūras dilemmas rezultātā var veidoties nepieciešamība definēt jaunus ārpolitikas virzienus un radīt nepieciešamību vēstures naratīvu pārveidošanai.⁸⁰

Treškārt, arī elitēm ir nozīmīga loma stratēģiskās kultūras izmaiņu veicināšanā. Lai arī līderi, visbiežāk, respektē dziļi iesakņojušās pārliecības saistībā ar stratēģisko kultūru, ārpolitiku vislabāk var saprast kā leģitimitātes meklēšanu vēlamākajam politikas kursam, kas var sakrist ar tradicionālajām kultūras pārliecībām, taču var arī nesakrist, kā rezultātā var norisināties centieni mainīt kādus stratēģiskās kultūras elementus.⁸¹ Šajā ziņā saistītu aspektu ir uzsvēris arī teorētiķis Teo Farels (*Theo Farrell*), norādot divus veidus, kā tā saucamie „normu uzņēmēji” var izraisīt stratēģiskās kultūras izmaiņas. Pirmkārt, nozīme ir tam, cik tuvu šie „normu uzņēmēji” atrodas lēmumu pieņemšanas aparātam, proti, jo tuvāk „normu uzņēmēji” ir lēmumu pieņemšanas procesam, jo tie lielākā mērā tie būs spējīgi virzīt jaunas idejas. Otrkārt, sekojot konstruktīvisma pieejā paustajām idejām, „normu uzņēmējiem” ir spēja interpretēt notikumus, veidot diskursu un radīt jaunu konsensusu.⁸² T. Farels kā papildus aspektu, kas var ietekmēt stratēģiskās kultūras attīstību min arī „personāla maiņu”. Proti, ja personāla maiņas rezultātā ietekmīgus amatus iegūst inovatīvi domātāji, kas ir spējīgi virzīt jaunas idejas lēmumu pieņemšanas procesā.⁸³

Teorētiķe K. Longurste arī ir pievērsusies analīzei par to, kā stratēģiskā kultūra laika gaitā var mainīties. K. Longurste ir izdalījusi trīs stratēģiskās kultūras aspektus, no kuriem katram aspektam ir atšķirīgas iespējas laika gaitā mainīties. Pirmkārt, ir stratēģiskās kultūras

---

⁷⁷ Farrell, T. Transnational Norms and Military Development: Constructing Ireland's Professional Army. *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 1, 2001, p. 82.

⁷⁸ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 27.

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ Turpat.

⁸¹ Turpat, p. 28.

⁸² Farrell, T. Transnational Norms and Military Development: Constructing Ireland's Professional Army. *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 1, 2001, p. 83.

⁸³ Turpat, p. 84.

pamata elementi, kas ir dziļākas īpašības, kas ir izveidojušās kādas noteiktas stratēģiskās kultūras pirmatnējā jeb veidošanās fāzē. Pamata elementi veido stratēģiskās kultūras galvenās iezīmes, ietverot pamata uzskatus attiecībā pret spēka izmantošanu, kā rezultātā šie elementi ir ļoti izturīgi pret izmaiņām.⁸⁴ No pamata elementiem tālāk izriet stratēģiskās kultūras izpausmes – ilgstošas politikas un prakse, kas aktīvi ir saistītas ar stratēģiskās kultūras pamata elementiem un to piemēro ārējā vidē. Šie stratēģiskās kultūras aspekti tiek dēvēti par *regulatīvo praksi* un tie ir mazāk izturīgi pret izmaiņām. Savukārt, saskaņā ar K. Longurstes pieeju, pa vidu starp pamata elementiem un regulatīvo praksi ir *drošības politikas nostādnes* – plaši akceptētas interpretācijas par to, kā pamata vērtības būtu vislabāk veicināt caur virzītajām politikām, tādā veidā, ka tās veido preferences politikas izvēlēm.⁸⁵

Tālāk K. Longurste norāda, ka stratēģiskās kultūras izmaiņas norisinās divās pamata formās – „piemērošanās” (*fine-tuning*) un „pamata” (*fundamental*), no kurā „piemērošanās” ir biežāk sastopama.⁸⁶ Izmaiņas „piemērošanās” formā var veidoties situācijās, kad ir radušies jautājumi, vai nu no iekšējiem vai starptautiskiem avotiem, kas ir izaicinājuši pamata stratēģiskās kultūras elementus. Izaicinājumi, kas izdara spiedienu uz pastāvošo stratēģisko kultūru un politiku elites vidū tiks atšķirīgi, jo īpaši lielas nenoteiktības periodos. Proti, ja noteiktības periodos pamata elementi paliks dominējošie un netiks apstrīdēti, tad nenoteiktības periodos izveidosies dažādi savstarpēji pretēji viedokļi, kas cīnīsies par dominanci. Šajā kontekstā stratēģiskā kultūra var tikt „piemērota” attiecīgi tā, ka caur drošības politikas nostādņu pārveidošanu, tiktu saskaņotas pastāvošās pamatvērtības ar jauno situāciju.⁸⁷ „Pamata” stratēģiskās kultūras izmaiņas ir daudz retāk sastopamas, taču tās norisinās daudz straujāk. „Pamata” izmaiņas norisinās, ja ir bijis nopietns trieciens, kas atceļ esošo stratēģisko kultūru, izraisot jaunu pamata pārliecību veidošanos, kā rezultātā novedot arī pie jaunām politikām un praksēm.⁸⁸

1.3 Stratēģiskās kultūras elementi

Stratēģiskās kultūras analīzē būtiski ir izprast to, kādi ir galvenie stratēģisko kultūru raksturojošie elementi jeb kas ir pamata avoti, kas veido stratēģisko kultūru. Tas, kādus elementus katrs no autoriem uzsver ir cieši saistīts ar attiecīgā autora stratēģiskās kultūras

---

⁸⁴ Longhurst, K. *Germany and the use of force: The evolution of German security policy 1990-2003*. Manchester University Press, 2004, p. 17.

⁸⁵ Turpat.

⁸⁶ Turpat, p.18.

⁸⁷ Turpat.

⁸⁸ Turpat.

izpratni, proti, vai uz stratēģisko kultūru raugās šaurā militārā vai plašākā aspektā. Nodaļas ietvaros tiks aplūkoti stratēģiskās kultūras analīzē visbiežāk izmantotie stratēģiskās kultūras avoti, vienlaikus norādot arī veidus, kā attiecīgos avotus ir iespējams izpētīt, kā arī tik identificēti iespējamie stratēģiskās kultūras „īstenotāji” jeb „uzturētāji” (*keepers*).

Ievērojams stratēģiskās kultūras literatūras pirmās paaudze teorētiķis D. Džons (*David Jones*), veicot pētījumu par Padomju Savienības stratēģisko kultūru un attiecīgi tendences saistībā ar tās kodolstratēģiju, stratēģisko kultūru veidojošos elementus iedala trīs analīzes līmeņos. Pirmkārt, makrovides līmenis, ko veido tādi faktori kā ģeogrāfija, etnokulturālās iezīmes un vēsture. Otrkārt, sabiedrības līmenis, ko veido sociālās, ekonomiskās un politiskās sabiedrības struktūras. Un, treškārt, mikrolīmenis, ko veido militārās institūcijas un civili-militāro attiecību raksturojums.⁸⁹ Teorētiķis K. Lords (*Carnes Lord*) papildus šiem aspektiem identificē arī tādus elementus kā starptautiskās attiecības, militārā kultūra – militārā vēsture, tradīcijas un izglītība, kā arī ieroči un tehnoloģijas. K. Lords papildus norāda, ka stratēģiskā kultūra izpaužas dažādās formās, tai skaitā stratēģiskajā doktrīnā, personāla praksē, vadības un kontroles struktūrās, kā arī ieroču iepirkumu tendencēs.⁹⁰

Pētot ASV stratēģisko kultūru, atšķirīgu pieeju stratēģiskās kultūras izpētei ir piedāvājis teorētiķis T. Mankens (*Thomas G. Mahnken*). T. Mankens ir izdalījis trīs analīzes līmeņus, proti, nācijas, bruņoto spēku un karadienesta. Nacionālajā līmenī stratēģiskā kultūra atspoguļo sabiedrības vērtības attiecībā uz spēka izmantošanu; bruņoto spēku līmenī stratēģiskā kultūra izpaužas tajā, kādā veidā valsts bruņotie spēki vēlas karot; savukārt trešajā līmenī stratēģiskā kultūra atspoguļo attiecīgā karadienesta organizācijas kultūru – to vērtības, misiju un tehnoloģijas, ko institūcija uzskata par vērtīgām un svarīgām.⁹¹

Savukārt, pētījumā par Eiropas valstu stratēģiskajām kultūrām, tiek izvirzīti aspekti, kas pamatā raksturo valstu nacionālās drošības un aizsardzības politikas un kurus ir nepieciešams izpētīt, lai izprastu valstu stratēģiskās kultūras. Pirmkārt, ir jāizpēta attiecīgās valsts ambīciju līmenis starptautiskajā drošības politikā; otrkārt, ir jāpēta izpildvaras joma lēmumu

---

⁸⁹ Johnston, A. I. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. Vol. 19, No. 4, 1995, p. 37.

⁹⁰ Lord, C. American Strategic Culture in Small Wars. In: *International Law Studies: Legal and Moral Constraints on Low-Intensity Conflict*. Eds. Coll, A. R., Ord, J. S., Rose, S. A. Naval War College, Vol. 67, p. 266.

⁹¹ Mahnken, T. G. *United States Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 5.

pieņemšanā; treškārt, ir nepieciešams izpētīt ārpolitikas orientācijas; un, ceturkārt, valsts vēlmi izmantot militāro spēku.⁹²

Lai arī, kā ir norādījis J. Kleins (*Yitzhak Klein*), „katra stratēģiskā kultūra ir unikāla un tai katrai ir unikāli avoti”⁹³, tomēr ir novērojami elementi, kas tiek uzsvērti lielākajā daļā stratēģiskās kultūras pētījumos. Pirmkārt, stratēģisko kultūru veido priekšstati par tādiem materiālajiem faktoriem kā ģeogrāfiju, klimatu, dabas resursiem, paaudžu maiņu un tehnoloģijām.⁹⁴ Priekšstati par valsts ģeogrāfiju, klimatu un dabas resursiem stratēģiskās kultūras analīzē vienmēr ir bijuši nozīmīgi elementi. Piemēram, ģeogrāfisko apstākļu analīze, tas vai tuvumā atrodas lielvaras, kādas ir robežvalstis un vai ar tām pastāv konflikts, u.c., ir būtiski, lai izprastu to, kādēļ valstis pieņem attiecīgās stratēģiskās izvēles. Mūsdienās arvien vairāk pastāv uzskats, ka arī paaudžu maiņa un tehnoloģijas, jo īpaši informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, ietekmē stratēģisko kultūru.⁹⁵

Otrkārt, stratēģisko kultūru veido politiskie elementi, kā vēsturiskā pieredze, politiskā sistēma, elites pārlicības un militārās organizācijas.⁹⁶ Vēsturiskā pieredze ir nozīmīgs stratēģisko kultūru veidojošs aspekts. Jo īpaši būtiska var būt valsts pieredze ar karošanu, kas var ietekmēt valsts uzskatus par militārā spēka izmantošanu. Balstoties uz iepriekšējo pieredzi, valsts uzskati par karu var veidoties atšķirīgi. Piemēram, uz karu var raudzīties kā uz iznīcinošu un nekontrolējamu, no kā valstij ir noteikti jāizvairās. Tāpat par galveno bruņoto spēku lomu var uzskatīt kolektīvo aizsardzību, proti, uz karu raudzīties kā uz nepieciešamo ļaunumu, lai atbrīvotu apspiestos cilvēkus.⁹⁷ Vienlaikus, vēstures pieredzes analīzē, ņemot vērā valstu daudzveidīgo pieredzi, būtisks ir jautājums par to, kurš vēstures posms ir uzskatāms par sākumpunktu stratēģiskās kultūras veidošanās procesā. Daļa autoru pievēršas vēstures notikumu analīzei ilgtermiņā, savukārt daļa autoru koncentrējas uz neseniem notikumiem, kas ir pārveidojuši stratēģiskās kultūras identitātes, kā piemēram Aukstais karš un teroristu uzbrukumi ASV 2001. gada 11. septembrī.⁹⁸

Tāpat arī stratēģiskās kultūras veidošanā būtiska loma ir attiecīgās valsts politisko struktūru un organizāciju, kas ir iesaistītas valsts aizsardzības veidošanā, raksturs. Valstis ir

---

⁹² Biehl, H., Giegerich, B., Jonas, A. (Eds.) *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent*. Wiesbaden: Springer VS, 2013, p. 13.

⁹³ Klein, Y. A Theory of Strategic Culture. *Comparative Strategy*, Vol. 10, No. 1, 1991, p. 5.

⁹⁴ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 17.

⁹⁵ Turpat, pp. 16-18.

⁹⁶ Turpat, p. 17.

⁹⁷ Hyde-Price, A. European Security, Strategic Culture, and the Use of Force. *European Security*, Vol. 13, No. 4, 2004, p. 326.

⁹⁸ Howlett, D. Strategic Culture: Reviewing Recent Literature. *Strategic Insights*, Vol. 4., No. 10, 2005, p. 5.

attīstījušas dažādas politiskās sistēmas, piemēram, daļa valstu ir liberālās demokrātijas, daļa ir autoritāras valstis u.c. Tāpat arī, ja daļa valstu ir nobriedušas demokrātijas, tad cita daļa valstu ir atšķirīgās demokrātijas konsolidācijas fāzēs. Šādās valstīs tādi „kulturālie mainīgie kā cilts, reliģiskās vai etniskās lojalitātes, kas darbojas teritoriālo robežu ietvaros un aiz tām, var ietekmēt konsolidācijas ātrumu un dziļumu.”⁹⁹ Līdzīgi, daudzi analītiķi uzskata valsts aizsardzības organizācijas par kritiskām stratēģisko kultūru raksturojumā, taču viedokļi atšķiras par to, cik liela ir šī ietekme. Militārās doktrīnas, civili-militārās attiecības un ieroču iepirkumu prakse arī var ietekmēt stratēģisko kultūru.¹⁰⁰

Papildus stratēģisko kultūru ietekmē arī elitu pārliecības un uzskati. Attiecībā uz elitēm būtiski ir minēt, ka stratēģiskās kultūras analīzē būtisks ir jautājums arī par to, kas īsteno jeb uztur noteiktu stratēģisko kopieni. Tradicionāli uzsvars ir bijis uz elitēm jeb valsts lēmumu pieņēmēju un ekspertu stratēģisko kopieni. Lielākā daļa autoru ir vienisprātis, ka elites ir instrumentālas ārējās un drošības politikas mērķu definēšanā un jaunu izaicinājumu gadījumā arī politikas virziena pārveidošanā. Lai arī pastāv konsenss, ka elites ir „kognitīvi disponētas saglabāt *status quo*”, tajā pašā laikā, pētījumi par elites uzvedību norāda, ka līderi izvēlas kad un kur pieturēties pie stratēģiskās kultūras tradīcijām un kad un kur pazināti virzīties aiz iepriekš noteiktām un akceptētām ārpolitikas robežām.¹⁰¹ Savukārt attiecībā uz sabiedrības lomu autoru vidū nepastāv vienprātība. Lai arī sabiedriskā doma ir nozīmīgs nemateriāls faktors, kas definē stratēģisko kultūru, jo īpaši parlamentārās demokrātijās, kurās valdības stabilitāte ir balstīta uz sabiedrības atbalstu, tomēr saskaņā ar nesenākiem pētījumiem sabiedriskajai domai ir drīzāk ierobežota ietekme uz reālo drošības rīcībpolitiku.¹⁰²

Treškārt, stratēģisko kultūru veido sociālie/kultūras faktori, kā mīti un simboli, kā arī pamata dokumenti. Mīti un simboli uzskatāmi par nozīmīgiem, jo tiek uzskatīti par daļu no visām kultūras grupām un tie var darboties gan kā stabilizējoši, gan arī kā destabilizējoši faktori stratēģiskās kultūras identitāšu attīstībā.¹⁰³ Attiecībā uz jēdziena „mīti” izpratne būtiski ir atzīmēt, ka šajā gadījumā ar jēdzienu „mīti” netiek saprasts tā tradicionālajā nozīmē kā kaut kas „nepamatots vai nepatiess”, bet gan mīti ir „pārliecību kopums, kas izpauž pamata, lielākoties zemapziņas idejas vai sabiedrībā pieņemtas politiskās vērtības – īsumā, kā

---

⁹⁹ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 17.

¹⁰⁰ Turpat.

¹⁰¹ Lantis, J. S. *Strategic Culture and National Security Policy*. *International Studies Review*. Vol. 4, No 3, 2002, p. 107.

¹⁰² Turpat, p. 109.

¹⁰³ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 18.

ideoloģijas dramatiska izpausme.”¹⁰⁴ Detaļas, kas tiek uzpaustas politiskā mītā var būt patiesas vai nepatiesas, taču visbiežāk tie savieno taisnību ar izdomājumu tādos veidos, ka ir grūti tos savstarpēji vienu no otra atšķirt. „Svarīgi ir, ka mītu naratīvais elements ir uzskatīts un pieņemts kā patiesība. Lai politiskais mīts būtu patiess, tam ir nevis jāsniedz iemesls, bet pārlicība un ticība.”¹⁰⁵

Literatūrā pa stratēģisko kultūru bieži arī galvenie dokumenti tiek norādīti par nozīmīgiem aktoru informēšanā par atbilstošu stratēģisko rīcību.¹⁰⁶ Tāpat arī pārnacionālās normas tiek uzskatītas par nozīmīgiem stratēģiskās kultūras avotiem. „Normas var definēt militāro izmaiņu nolūku un iespējas un nodrošina virzienu attiecībā uz spēka izmantošanu.”¹⁰⁷ Vēl jo vairāk, stratēģisko kultūru ir iespējams skatīt arī kā veidotu no tā, kā valsts uzlūko starptautisko sabiedrību. Pirmkārt, reālistu stratēģisko kultūru raksturo paša drošības maksimizēšana starptautiskajā sistēmā, kas darbojas anarhiskā vidē. Otrkārt, liberālā stratēģiskā kultūra – saglabā, izjauc vai veido koalīcijas, reformē militārās institūcijas un izveido starptautiskos noteikumus, lai aizsargātu starptautisko sabiedrību no izjukšanas. Treškārt, revolucionārā stratēģiskā kultūra – mērķē uz tiem aktieriem un veidojumiem, kas aizstāv kārtību starptautiskajā sistēmā, lai izveidotu jaunu sistēmu, kas būtu balstīta uz atšķirīgiem principiem.¹⁰⁸

Tādējādi kopumā ir novērojams, ka stratēģiskās kultūras pieejā atšķirībā no, piemēram, neoreālisma, būtiska uzmanība tiek pievērsta ne tikai materiālajiem, bet arī nemateriālajiem faktoriem. Vienlaikus būtisks jautājums ir par to, kā šādus nemateriālus faktorus kā idejas un kultūru ir iespējams analītiski izmērīt. Stratēģiskās kultūras faktoru analīzē būtiski ir izprast to, kas ir stratēģiskās kultūras uzturētāji, kas var būt gan valsts politiskie līderi un elites, gan politiskās institūcijas, kā arī sabiedriskā doma.¹⁰⁹ Kā rezultātā, visbiežāk ir pieņemts, ka stratēģiskās kultūras faktoru izpētē ir nepieciešams veikt tādu tekstu kā oficiālo dokumentu, runu, preses relīžu u.c. analīzi. Papildus šādu tekstu analīzei, varētu tikt veikta arī “tekstuāla sociālās prakses analīze.”¹¹⁰

---

¹⁰⁴ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 18.

¹⁰⁵ Howlett, D. Strategic Culture: Reviewing Recent Literature. *Strategic Insights*, Vol. 4., No. 10, 2005, pp. 5-6.

¹⁰⁶ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 18.

¹⁰⁷ Turpat, p. 19.

¹⁰⁸ Vrey, F. From Theory to Culture: Emergent South African Strategic Culture. *Journal of Military and Strategic Studies*, Vol. 9, No. 3, 2006/2007, p. 7.

¹⁰⁹ Lantis, J. S. Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*. Vol. 4, No 3, 2002, pp. 107-109.

¹¹⁰ Lock, E. Refining strategic culture: return of the second generation. *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 3, 2010, pp. 702 - 703.

2. NACIONĀLĀS DROŠĪBAS DOKTRĪNA: ATTURĒŠANA UN PĀRĀKUMS

Ņemot vērā darbā izvirzīto izpētes jautājumu, izpratnes veidošanai ir būtiski, papildus stratēģiskās kultūras pieejas teorētiskajai analīzei, atspoguļot arī citu galveno turpmāk empīriskajā analīzē izmantoto jēdzienu teorētiskos aspektus. Šīs nodaļas ietvaros tiks sniegts nacionālās drošības doktrīnas definējums, kā arī jēdzienu „atturēšana” un „pārākums” skaidrojums. Pamata jautājums ir par to, kādā veidā var tikt sasniegta drošība. Galvenā atšķirība starp atturēšanu un pārākumu šī darba kontekstā ir saistīta ar to, ka, ja atturēšanas doktrīna principā ietver simetriju militārajās spējās divu savstarpēji naidīgu valstu starpā, tad pārākuma doktrīna paredz, ka simetrija militārajās spējās starp naidīgām valstīm nenodrošina drošību un tikai pārsvars pār pretinieka spējām sniedz drošību. Atturēšanai kā drošības doktrīnai tiks veltīta atsevišķa apakšnodaļa, jo, ņemot vērā, ka šis jēdziens starptautisko attiecību literatūrā ir plaši attīstīts, tā visaptverošai izpratnei ir nepieciešama detalizētāka analīze.

Šajā darbā definētā izpētes jautājuma analīzē valsts nacionālā drošība tiks definēta drīzāk šaurākā nozīmē. Valsts nacionālās drošības doktrīna tās plašākā nozīmē ietver „visas militārās, diplomātiskās, ekonomiskās un sociālās politikas, kas ir īpaši paredzētas tam, lai aizsargātu un veicinātu valsts nacionālās drošības intereses.”¹¹¹ Šī darba ietvaros autore pievērsies pamatā nacionālās aizsardzības sfērai, koncentrējoties uz Izraēlas militāro doktrīnu. Lai arī militārā doktrīna var tikt definēta dažādos veidos, un tas, kā tā tiek definēta, ir saistāms ar drošības faktoriem, ar kuriem attiecīgā valsts saskaras,¹¹² kopumā militārā doktrīna ir attiecināma uz „pamata principiem, kas virza bruņotos spēkus drošības politikas mērķu sasniegšanai.”¹¹³ Proti, militārā doktrīna „nosaka prioritātes dažādiem militārajiem spēkiem un apraksta to, kā šiem spēkiem vajadzētu būt strukturētiem un organizētiem, lai tiktu sasniegti plānotie mērķi.”¹¹⁴ Ir iespējams izšķirt, vai doktrīnai ir drīzāk ofensīvs vai defensīvs raksturs, vai arī tā tiek balstīta uz atturēšanas principa.¹¹⁵ Militārā doktrīna ir cieši saistīta ar

---

¹¹¹ Rodman, D. Israel's National Security Doctrine: An Introductory Review. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2001, p. 72.

¹¹² Chapman, B. *Military Doctrine: A Reference Book*. CA: Greenwood Publishing Group, 2009, p. 1.

¹¹³ Military Doctrine. www.rand.org (RAND Corporation home page; aplūkota 10.03.2015.)

¹¹⁴ Posen, B. R. *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*. NY: Cornell University Press, 1986, p. 7.

¹¹⁵ Turpat.

nacionālo drošības stratēģiju, kas paredz līdzekļus, kas ir nepieciešami, lai tiktu sasniegti doktrīnā norādītie mērķi.¹¹⁶

Pats jēdziens „pārākums” jau skaidri indicē to, kāda veida militārā doktrīna ar to tiek apzīmēta. Šī darba ietvaros pārākuma doktrīna nozīmē to, ka valsts kā galveno aspektu tās stabilitātes un drošības nodrošināšanā saskata absolūtā militārajā pārākumā pār tās pretiniekiem. Šādā gadījumā tikai militārā asimetrija konvencionālajā un kodoljomā attiecībā pret valstīm, kas tiek uztvertas kā naidīgas, tiek uzskatīta par valsts drošības un aizsardzības garantu.

2.1 Atturēšana

Atturēšanas jēdziens starptautisko attiecību literatūrā ir plaši diskutēts un izstrādāts koncepts. Šajā nodaļā autore pievērsies galvenajiem atturēšanas kā valsts nacionālās drošības stratēģijas aspektiem. Vispirms tiks aplūkotas kopumā atturēšanas jēdziena definīcijas un to raksturojošie pamatelementi, kā arī atturēšanas teorijā noteiktie faktori, kas sekmē to, lai atturēšana kā valsts īstenota nacionālās drošības stratēģija būtu veiksmīga. Galvenā uzmanība tiks pievērsta tieši kodolatturēšanas analītiskajiem aspektiem, kuru izpratne ir būtiska darbā izvirzītā izpētes jautājuma analīzei.

Starptautisko attiecību literatūrā jēdziens atturēšana ir attiecināms gan uz starptautisko attiecību teoriju, gan arī konfliktu pārvaldīšanas stratēģiju. Ja atturēšanas stratēģija ir attiecināma uz noteiktu militāro nostāju, draudiem, un valsts īstenotiem komunikācijas veidiem ar mērķi atturēt, tad teorija ir saistīta ar pamata principiem, uz kuriem stratēģija balstās. Nepastāv dažādas atturēšanas teorijas, bet gan dažādas atturēšanas stratēģijas.¹¹⁷ Sākotnēji atturēšanu izmantoja kā taktiku un tikai pēc Otrā pasaules kara tā attīstījās kā nacionālās drošības stratēģija, proti, „kodolieroči piespieda valstis attīstīt atturēšanu par visaptverošu stratēģiju, kas veidoja un koordinēja daudzas politikas un uzvedību.”¹¹⁸ Aukstā kara laikā atturēšana pakāpeniski kļuva par pamatu starptautiskās drošības nodrošināšanai, kā rezultātā atturēšana sāka darboties trīs līmeņos: kā taktika, kā nacionālās drošības stratēģija un kā kritisks starptautiskās sistēmas drošības elements. Tieši atturēšana kā nacionālā drošības stratēģija, jo īpaši savstarpējās atturēšanas attiecības, nodrošināja pamatu un kļuva par

---

¹¹⁶ Joshi, M., Iyer-Mitra, A. *National Security: The Need of a Doctrine*. Observer Research Foundation, Special Report, No. 4, 2014, p. 1.

¹¹⁷ Morgan, P. M. *Deterrence Now*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2003, p. 8.

¹¹⁸ Turpat, p. 3.

galveno aspektu atturēšanas teorijā.¹¹⁹ Stratēģiskajā literatūrā atturēšanas teorija paredz apstākļus kara novēršanai.¹²⁰

Atturēšana pamatā ir draudu izmantošana, lai pārliecinātu otru pusi neīstenot kāda noteikta darbības virziena uzsākšanu.¹²¹ Proti, viena puse (atturētājs) draud ar atriebību, ja otra puse (potenciālais uzbrucējs) īstenotu kādu tai nepieņemamu rīcību. Gan nepieņemamā rīcība, gan piedraudētā atriebība var tikt īstenota ar bruņoto spēku izmantošanu, gan arī ekonomiskiem, diplomātiskiem vai citiem līdzekļiem. Galvenā atturēšanas funkcija ir novērst kādu rīcību no notikšanas, kas militārajā kontekstā pamatā paredz novērst jeb atturēt ienaidnieku no spēka izmantošanas.¹²² Saskaņā ar P. Morganu (*Patrick M. Morgan*) atturēšanas situācijā viena puse apsver uzbrukumu, otra puse to apzinās un izsaka draudus par tās reakciju uzbrukuma gadījumā, kā rezultātā pirmā puse apsver, kā rīkoties, paturot prātā otras puses izteiktos draudus.¹²³

Atturēšanas jēdzienam, kā jau lielākajai daļai jēdzienu sociālajās zinātnēs, laika gaitā ir attīstījušās dažādas definīcijas. Viena no visbiežāk izmantotajām atturēšanas jēdziena izpratnēm paredz, ka atturēšana ir „pretinieka pārliecināšana par to, ka izmaksas un/vai riski uzsāktajam rīcības virzienam pārsniedz potenciālos ieguvumus.”¹²⁴ Tādējādi lielā mērā atturēšana ir mēģinājums ietekmēt otra aktora pieņēmumus par tā interesēm.¹²⁵ Valsts pamatā izvēlas atturēšanu kā stratēģiju tad, kad tā ir apmierināta ar *statu quo* un vēlas izvairīties no krasas un neatgriežamas esošās situācijas pārtraukšanas, kā arī lai izvairītos no kādām noteiktām otras puses aktivitātēm, ko tā uzskata par pretējām tās interesēm.¹²⁶

Literatūrā bieži tiek nošķirts atturēšanas jēdziens no tam saistītiem jēdzieniem, jo īpaši „piespiešanas” (*compellence*). Ja atturēšanas pamatā ir kādas sev nevēlamas uzvedības novēršana, tad piespiedu diplomātija ietver kāda piespiešanu kaut ko darīt, izvirzot prasības un draudus prasību neizpildīšanas gadījumā. Proti, piespiedu diplomātija ietver centienus pārliecināt pretinieku pārtraukt vai izmainīt jau kādu uzsāktu rīcību, savukārt atturēšana ir

---

¹¹⁹ Morgan, P. M. *Deterrence Now*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2003, p. 4.

¹²⁰ Danilovic, V. *When the Stakes Are High: Deterrence and Conflict among Major Powers*. US: The University of Michigan Press, 2002, p. 48.

¹²¹ Huth, P. K. Deterrence and International Conflict: Empirical Findings and Theoretical Debates. *Annual Review of Political Science*, Vol. 2, 1999, p. 26.

¹²² Danilovic, V. *When the Stakes Are High: Deterrence and Conflict among Major Powers*. US: The University of Michigan Press, 2002, p. 48.

¹²³ Morgan, P. M. *Deterrence Now*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2003, p. 2.

¹²⁴ Mazarr, M., Goodbye J. E. Redefining the Role of Deterrence. In: *Deterrence: Its Past and Future—Papers Presented at Hoover Institution*. Eds. Schultz G. P. Goodby, J. E., Drell, A. D. Hoover Press, 2011.

¹²⁵ Lebow, R. N. Deterrence, p. 1. Pieejams: www.dartmouth.edu/~nedlebow/deterrence.doc (aplūkota 03.02.2015.)

¹²⁶ Mazarr, M., Goodbye J. E. Redefining the Role of Deterrence. In: *Deterrence: Its Past and Future—Papers Presented at Hoover Institution*. Eds. Schultz G. P. Goodby, J. E., Drell, A. D. Hoover Press, 2011.

saistīta ar rīcību, kas vēl nav uzsākta.¹²⁷ Tādējādi atturēšanas gadījumā draudi tiek izmantoti, lai saglabātu *status quo*, savukārt piespiešanas gadījumā draudi tiek izmantoti, lai to mainītu. Vienlaikus, teorētiski apzinās, ka realitātē abus jēdzienus ir savstarpēji grūti nošķirt, jo valstis bieži abas stratēģijas izmanto paralēli.¹²⁸

Atturēšanas literatūrā būtiska loma tiek piešķirta faktoriem, kas sekmē to, lai īstenotā atturēšanas stratēģija būtu veiksmīga, jo īpaši uzsverot ticamības aspektu. Lai īstenotā atturēšanas politika būtu ticama ir nepieciešams pārliecināt pretinieku, pirmkārt, ka valstij ir efektīvas militārās spējas; otrkārt, ka šīs militārās spējas varētu izraisīt nepieņemamas izmaksas pretiniekam; un, treškārt, ka tās tiktu izmantotas, ja pret valsti tiktu izvērsts militārs uzbrukums.¹²⁹ Tādējādi atturēšanas literatūrā ļoti liela nozīme tiek piešķirta tieši draudu ticamības aspektam, norādot, ka nevis valsts reālās spējas veikt uzbrukumu ļauj veiksmīgi īstenot atturēšanu, bet gan otras puses pārliecība un ticība tam, ka pretiniekam ir attiecīgās spējas. Savukārt ticamības aspekta nodrošināšanai pretiniekam ir jāzina par otras puses militārajām spējām jeb valstīm ir būtiski spēt efektīvi komunicēt un padarīt informāciju pieejamo otrai pusei. Saskaņā ar atturēšanas loģiku informācijas nogādāšana pretiniekam ar lielu skaidrību, jo īpaši par militārajām spējām, ir ļoti vēlama.¹³⁰

Papildus šiem galvenajiem aspektiem, atturēšanas teorija paredz, ka veiksmīgas atturēšanas īstenošanai ir būtiski nodrošināt arī sekojošus apstākļus: atturējamās valsts interesēm ir jāparādās, lai attaisnotu jeb apstiprinātu nepieciešamos draudus, proti, draudi var būt ticami tikai tad, ja tie ir balstīti uz valstij ļoti svarīgām interesēm; bieži ir nepieciešams ievērojams iekšzemes un starptautiskais atbalsts; atturētājam ir jāizvairās no savstarpēju pārpratumu veidošanās; jo ir nepieciešama lielāka piespiešanas pakāpe, jo lielāku pretreakciju politika izraisīs, un tādējādi ir mazāka iespējamība tam, ka mērķa valsts respektēs atturētāja draudus un tam, ka draudi darbosies; atturētāja mērķim ir jābūt skaidram.¹³¹

Papildus ir būtiski minēt, ka atturēšana pamatā balstās uz pieņēmumu, ka valstis kā racionāli aktieri veiks ieguvumu–zaudējumu analīzi un balstoties uz to rīkosies. Vienlaikus, laika gaitā ir attīstījušies vismaz divi uzskati par racionalitāti attiecībā uz atturēšanu. Viena pozīcija paredz, ka ieguvumu-zaudējumu analīze ir radusies rietumu filozofiskajā tradīcijā un

---

¹²⁷ Mazarr, M., Goodbye J. E. Redefining the Role of Deterrence. In: *Deterrence: Its Past and Future—Papers Presented at Hoover Institution*. Eds. Schultz G. P. Goodby, J. E., Drell, A. D. Hoover Press, 2011.

¹²⁸ Danilovic, V. *When the Stakes Are High: Deterrence and Conflict among Major Powers*. US: The University of Michigan Press, 2002, p. 48.

¹²⁹ Morgan, P. M. *Deterrence Now*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2003, p. 4.

¹³⁰ Turpat, p. 15 - 16.

¹³¹ Mazarr, M., Goodbye J. E. Redefining the Role of Deterrence. In: *Deterrence: Its Past and Future—Papers Presented at Hoover Institution*. Eds. Schultz G. P. Goodby, J. E., Drell, A. D. Hoover Press, 2011.

tādējādi nav piemērojama citos kulturālajos kontekstos. Proti, tiek norādīts, ka atturēšana ne vienmēr var darboties kā tiek paredzēts saskaņā ar tradicionālo pieeju, jo pastāv dažādas kulturālās izpratnes par to, kas ir racionāla un kas ir neracionāla rīcība. Pretēja pozīcija paredz, ka racionalitāte ieguvumu-izmaksu ziņā ir piemērojama visiem kulturālajiem kontekstiem, jo īpaši, ja ir saistīta ar kodolieročiem, jo kodolieroči, neskatoties uz kulturālajiem aspektiem, izraisa piesardzību lēmumu pieņemējos.¹³²

Atturēšanai var būt vairākas formas un veidi. Pirmkārt, atturēšana var tikt īstenota dažādās ārpolitikas jomās, lai gan galvenokārt tieši drošības politikas jomā, jo īpaši attiecībā uz kodolstratēģiju. Militārās atturēšanas kontekstā tiek izdalīts starp kodolatturēšanu un konvencionālo atturēšanu.¹³³ Otrkārt, saskaņā ar P. Morganu ir iespējas izdalīt starp vispārējo un tūlītējo atturēšanu. Vispārējā atturēšana raksturo situāciju, kad aktieris saglabā plašas militārās spējas un izsaka draudus par iespējamu uzbrukumu, lai atturētu jebkuru potenciālo pretinieku no apsvērumiem īstenot pret to militāru uzbrukumu. Savukārt, tūlītējā atturēšana ir saistīta ar situāciju, kurā vismaz viena puse jau nopietni apsver un gatavo uzbrukumu, kamēr otra puse izsaka draudus, lai šo uzbrukumu novērstu. Tādējādi tūlītējās atturēšanas situācija jau ir raksturojama kā krīzes ar lielu iespējamību par karu, tad vispārējā atturēšana ir daudz mazāk intensīva, jo uzbrukums ir tikai hipotētisks.¹³⁴ Treškārt, tiek izdalīta tieša un paplašināta atturēšana. Pamata jeb tiešā atturēšana ir attiecināma uz uzbrukuma novēršanu atturētāja teritorijai, savukārt paplašinātā atturēšanas situācijā valsts mēģina atturēt uzbrukumu trešajai pusei, piemēram, tās sabiedrotajam.¹³⁵ Ceturtkārt, ir attīstīts dalījums starp atturēšanu ar sodu (draud palielināt attiecīgās rīcības izmaksas) un atturēšanu ar noliegumu (draud samazināt ieguvumus no nevēlamās rīcības).¹³⁶

Pēc kodolieroču attīstīšanas zinātnieki pamatā ir fokusējušies uz atturēšanu ar sodu, jo īpaši pēc 1949. gada, kad PSRS detonēja savu atombumbu un kā rezultātā ASV arvien vairāk sāka satraukties par savstarpējo atturēšanu.¹³⁷ Atturēšana ar sodu ir balstīta uz koncepciju, ka valstij ir pietiekami militārie resursi, lai īstenotu pretuzbrukumu jeb tai ir otrā uzbrukuma

---

¹³² Howlett, D. New Concepts of Deterrence. In: *International Perspectives on Missile Proliferation and Defenses*, Eds. Spector, L. S., Parrish, S., McCloud, K. The Center For Nonproliferation Studies, Occasional Paper No. 5, 2001, p. 21.

¹³³ Danilovic, V. *When the Stakes Are High: Deterrence and Conflict among Major Powers*. US: The University of Michigan Press, 2002, p. 51.

¹³⁴ Morgan, P. M. *Deterrence Now*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2003, p. 9.

¹³⁵ Danilovic, V. *When the Stakes Are High: Deterrence and Conflict among Major Powers*. US: The University of Michigan Press, 2002, p. 52.

¹³⁶ Turpat, p. 49.

¹³⁷ Morgan, P., Quester, G. How History and the Geopolitical Context Shape Deterrence. In: *Deterrence: Its Past and Future—Papers Presented at Hoover Institution*. Eds. Schultz G. P. Goodby, J. E., Drell, A. D. Hoover Press, 2011.

spējas (*second strike capability*), tādējādi nodarot kritiskus zaudējumus uzbrucējam. Otrā uzbrukuma spējas nozīmē spēju īstenot atbēdības uzbrukumu pat pēc tam, kad pret valsti ir izvērsti kodoluzbrukums.¹³⁸

Otrā uzbrukuma spējām padziļināti ir pievērsies neoreālisma pārstāvis K. Valts (*Kenneth N. Waltz*), norādot, ka ar kodolatturēšanu var tikt sasniegta drošība.¹³⁹ Kā strukturālā reālisma pārstāvis K. Valts raugās uz valstīm kā uz vienotiem, racionāliem aktoriem, kam galvenais mērķis ir nodrošināt to izdzīvošanu. Tas, ka abām pusēm piemīt otrā uzbrukuma kodolspēki, palielina plānotās kara izmaksas tādā līmenī, ka agresors neuzsāks uzbrukumu.¹⁴⁰ Saskaņā ar K. Valtu otrā uzbrukuma spēju sasniegšana garantē to, ka, savstarpēji nodrošinātas iznīcības (*mutually assured destruction; MAD*) dēļ, kara iespējamība ir ļoti zema. Aukstā kara laikā ASV un PSRS attīstīja otrā uzbrukuma spējas, proti, pastāvēja MAD situācija, kas nodrošināja stabilitāti.¹⁴¹ K. Valta pieņēmumi paredz to, ka atturēšanas stratēģijas samazina kara iespējamību, tomēr, ja karš norisinās, tad atturēšanas stratēģijas sekmē to, ka tiks karoti tikai ierobežoti kari un tie nebūs augstas intensitātes.¹⁴² „Ja konvencionālā pasaulē valstis ir tendētas uzbrukt pirmās, lai iegūtu sākotnējo pārkumu, tad kodolpasaulē uzbrukt pirmajam kļūst bezjēdzīgi, jo nekāda veida pārkums nevar tikt iegūts pret neievainojamiem spēkiem.”¹⁴³

K. Valta pieņēmumi par otrā uzbrukuma kodolspējām un MAD ir bieži izaicināti no citu teorētiķu puses, jo īpaši teorētiķa S. Sāgana (*Scott D. Sagan*). Saskaņā ar S. Sāganu, kurš balsta savus pieņēmumus par atturēšanu organizācijas teorijā, atturēšana nesekmē drošu vidi, stabilitāti starp konfliktējošām pusēm, un var novest pie kara. Pirmkārt, „militārās organizācijas – to kopēju kļūdu, neelastīgas kārtības un šauru interešu dēļ – demonstrē spēcīgas tieksmes uz tādu organizatorisku uzvedību, kas var novest pie atturēšanas neizdošanās.”¹⁴⁴ Otrkārt, šādas organizatoriskās tieksmes var tikt efektīvi neitralizētas tikai ar

---

¹³⁸ Beker, Y. Nuclear Proliferation and Iran: Thoughts about the Bomb. *Israel Journal of Foreign Affairs*, Vol. 2, No. 3, 2008, p. 31.

¹³⁹ Turpat, p. 30.

¹⁴⁰ Waltz, K. The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better. *Adelphi Papers*, No. 171, London: International Institute for Strategic Studies, 1981. Pieejams: http://polsci.colorado.edu/sites/default/files/10B_Waltz.pdf

¹⁴¹ Beker, Y. Nuclear Proliferation and Iran: Thoughts about the Bomb. *Israel Journal of Foreign Affairs*, Vol. 2, No. 3, 2008, p. 31.

¹⁴² Waltz, K. The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better. *Adelphi Papers*, No. 171, London: International Institute for Strategic Studies, 1981.

¹⁴³ Beker, Y. Nuclear Proliferation and Iran: Thoughts about the Bomb. *Israel Journal of Foreign Affairs*, Vol. 2, No. 3, 2008, p. 31.

¹⁴⁴ Sagan, S. D. The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons. *International Security*, Vol. 18, No. 4, 1994, p. 68.

ciešu un ilgstošu civilo kontroli pār karaspēku, taču iespējamām nākotnes kodolvalstīm trūkst šie pozitīvie civilās kontroles mehānismi.¹⁴⁵

Aukstā kara laikā kodolieroču stratēģija tika balstīta uz MAD doktrīnas, taču mūsdienās ir iespējams izdalīt trīs dažādas stratēģijas, kuras pieņem reģionālās varas attiecībā uz to kodolarsenāliem. Pirmkārt, „katalizatoru nostāja”, kurā valstij ir mazs apjoms kodolieroču, taču tā tos izmanto, lai panāktu to, ka lielvara – visbiežāk ASV – iejaucas konflikta risināšanā. Proti, šajā ziņā spēki ir katalizatori, kas piespiež ASV nomierināt reģionālos konfliktus. Kā piemērs šādai stratēģijai tiek minēta Izraēla 1970tajos gados. Otrkārt, „nodrošinātā atriebība”, kas pastāv tad, ka valsts attīsta pietiekami lielu un izklidētu arsenālu, lai būtu spējīga īstenot pretuzbrukumu, ja pret to tiktu veikts kodoluzbrukums. Stratēģiju raksturo salīdzinoši mazi kodolarsenāli, bet vienlaikus tie ir pietiekami lieli, lai draudētu ar atriebību, ja pret tām tiktu izmantoti kodolieroči. Tādējādi šī stratēģija ietver otrā uzbrukuma kodolspēju attīstību. Kā piemēri šādai stratēģijai tiek minēta Ķīna un Indija. Un, treškārt, „asimetriskās eskalācijas” stratēģija, kas ir saistīta ar spējām atturēt konvencionālu uzbrukumu. Šajā gadījumā valsts attīsta kodolarsenālu, lai demonstrētu ticamu draudu, kas paredz kodoluzbrukumu, ja pret to tiktu īstenots konvencionāls uzbrukums. Kā piemērs šādai stratēģijai tiek minēta Pakistāna.¹⁴⁶

---

¹⁴⁵ Sagan, S. D. The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons. *International Security*, Vol. 18, No. 4, 1994, p. 68.

¹⁴⁶ Narang, V. *Nuclear Strategy in the Modern Era: Regional Powers and International Conflict*. UK: Princeton University Press, 2014, p. 8.

3. LITERATŪRAS PĀRSKATS PAR IZRAĒLAS NACIONĀLO DROŠĪBAS DOKTRĪNU UN IZRAĒLAS STRATĒĢISKO KULTŪRU

Nodaļas ietvaros kopumā tiks aplūkotas galvenās tendences literatūrā par Izraēlas nacionālās drošības doktrīnu un iepriekš veiktām analīzēm saistībā ar Izraēlas stratēģisko kultūru. Jautājumi, kas ir saistīti ar Izraēlas nacionālo drošību, tai skaitā Izraēlas militārā doktrīna, ir salīdzinoši plaši pētīti, piesaistot gan akadēmiskās jomas pārstāvju, gan arī politikas analītiķu un žurnālistu uzmanību. Visaptverošas analīzes par Izraēlas nacionālās drošības doktrīnu un ar to saistītiem jautājumiem ir izstrādājuši tādi autori kā Z. Maozs (*Zeev Maoz*), D. Rodmans (*David Rodman*), A. Janivs (*Avner Yaniv*), J. Bens-Horins (*Yoav Ben-Horin*), B. Posens (*Barry Posen*), M. Handels (*Michael Handel*), E. Inbārs (*Eifram Inbar*), I. Tāls (*Israel Tal*), Š. Feldmans (*Shai Feldman*), A. Kohens (*Avner Cohen*) u.c.

Z. Maozs grāmatā „*Defending the Holy Land*” ir iedalījis līdzšinējo literatūru par Izraēlas drošības politiku četrās kategorijās: ideoloģiskā literatūra, vēsturiskie, analītiskie un aprakstošie pētījumi.¹⁴⁷ Vienlaikus Z. Maozs norāda, ka bieži ir grūti nošķirt, kurā no kategorijām attiecīgais pētījums ietilpst. Maģistra darba ietvaros, lai varētu veikt visaptverošu analīzi, būtiski ir izmantot visu četru kategoriju pētījumus. Analītisko, aprakstošo un vēsturisko literatūru par Izraēlas drošības politiku, kas tiks izmantota šī maģistra darba izstrādē, ir iespējams iedalīt divos aplūkoto jautājumu blokos.

Pirmkārt, tā ir literatūra, kurā ir analizēta Izraēlas militārā doktrīna un tās attīstība, tai skaitā raksturojot arī kopumā drošības vidi Tuvajos Austrumos. Kā ir norādījis D. Rodmans „neviena cita valsts pēc-Otrā pasaules kara ērā nav tik ļoti satraukusies par tās nacionālo drošību kā Izraēla.”¹⁴⁸ Tās pastāvēšanas pirmajā pusgadsimtā Izraēla ir karojusi sešus pilna mēroga karus ar tās arābu kaimiņiem.¹⁴⁹ Neskatoties uz vēsturiski piedzīvotiem ievērojamiem izaicinājumiem tās nacionālajai drošībai, pastāv uzskats, ka Izraēlai nav izstrādāta, vismaz ne publicēta, visaptveroša nacionālās drošības doktrīna, vienlaikus norādot, ka ir iespējams izšķirt vairākus Izraēlas nacionālās drošības doktrīnas principus un pieņēmumus.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 18.

¹⁴⁸ Rodman, D. Israel's National Security Doctrine: Introductory Overview. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2001, p. 71.

¹⁴⁹ Turpat.

¹⁵⁰ Yaniv, A. (Ed.). *National Security and Democracy in Israel*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1993, p. 64.

Kopumā dominē uzskats, ka Izraēla īsteno ofensīvu militāro doktrīnu.¹⁵¹ Liela daļa pētījumu ir veltīti tam, lai izskaidrotu faktorus, kas veido Izraēlas attiecīgo stratēģisko nostāju. Šajā ziņā I. Tāls darbā „*National Security: The Israeli Experience*” uzsver, ka Izraēlas nacionālās drošības doktrīna galvenokārt ir balstīta uz tās pieņēmumu par to, ka tā atrodas nelabvēlīgā situācijā - „daži pret daudziem.”¹⁵² J. Bens-Horins un B. Posens darbā „*Israel's Strategic Doctrine*” analizē trīs elementus, kas veido un raksturo Izraēlas stratēģisko doktrīnu: 1) apstākļu faktori, kas ietekmē doktrīnu, tai skaitā ģeogrāfiskie, demogrāfiskie, ekonomiskie un politiskie ierobežojumi; 2) doktrīnas politiski-militārie elementi; 3) un doktrīnas operacionālie elementi, kas ietver uzsvāru uz ofensīvām operācijām.¹⁵³ Savukārt D. Rodmans darbā „*Israel's National Security Doctrine: Introductory Overview*”, analizējot Izraēlas nacionālās drošības doktrīnu, izdala vairākus to raksturojošos un ietekmējošos faktorus, tai skaitā ģeogrāfija, karaspēks, kvantitāte pret kvalitāti, ofensīvas manieres karš; atturēšana; konvencionālie pret nekonvencionālajiem draudiem; pašpaļaušanās un lielvaru patronāža.¹⁵⁴

Vienlaikus, šī maģistra darba kontekstā būtisks ir Z. Maoza secinājums par Izraēlas nacionālās drošības doktrīnu darbā „*Defending the Holy Land*”. Z. Maozs norāda, ka pieņēmumi un principi, uz kuriem Izraēlas nacionālās drošības doktrīna tiek balstīta „ir daļa no politiķu un ekspertu kopīgas pārliecību sistēmas”, taču „tie nav pamatoti objektīvās realitātes aprakstoši, kā arī nav akurāti Izraēlas reālās rīcības raksturotāji.”¹⁵⁵ Z. Maozs savā darbā kopumā izaicina lielu daļu iepriekšpastāvošos pieņēmumus saistībā ar Izraēlas nacionālo drošību. Saskaņā ar šo autoru Izraēla varēja izvairīties no lielākās daļas karu, un to norise ir saistīta ar Izraēlas apzinātu agresiju, kļūdainu lēmumu pieņemšanu un aplanām konfliktu pārvaldības stratēģijām.

Kopumā salīdzinoši liela daļa literatūras par Izraēlas drošības politiku ir ieskaitāmas kategorijā vēsturiskie pētījumi. Pēdējo divu dekāžu laikā ir pieaudzis alternatīvu pētījumu skaits, kas ir izvēršuši kritiskus aspektus par dažādiem ar Izraēlas vēsturi un politisko un militāro tās drošības pārvaldību saistītiem jautājumiem. Šos zinātniekus dēvē par „jaunajiem vēsturniekiem” un to pētījumos tiek izaicinātas daudzas tradicionālās pamata aksiomas par

---

¹⁵¹ Rubin, U. Missile Defense and Israel's Deterrence against a Nuclear Iran. In: *Israel and Nuclear Iran: Implications for Arms Control, Deterrence, and Defense*, Memorandum No. 94, 2008, p. 65.

¹⁵² Tal, I. *National Security: The Israeli Experience*. Westport, CT: Praeger Publishers, 2000, p. 41.

¹⁵³ Ben-Horin, Y., Posen, B. *Israel's Strategic Doctrine*, Santa Monica, CA: The RAND Corporation, 1981, p. 3.

¹⁵⁴ Rodman, D. Israel's National Security Doctrine: Introductory Overview. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2001, p. 71.

¹⁵⁵ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 17.

Izraēlas vēsturi.¹⁵⁶ Piemēram, tiek apšaubīts fakts, ka Izraēla Neatkarības kara laikā bija sliktākā pozīcijā, kā arābu valstis, kas tai uzbruka, norādot, ka Izraēla bija labākās pozīcijās gan karavīru skaita, gan iekārtu ziņā.¹⁵⁷

Otrkārt, tā ir literatūra, kuras ietvaros ir analizēta Izraēlas unikālā kodolieroču politika. Lai arī Izraēla ir īstenojusi tā dēvēto „neskaidrības” (*ambiguity*) jeb „necaurredzamības” (*opacity*) politiku kodolieroču jomā, autoru vidū pastāv vienprātība par to, ka Izraēlai ir attīstīts kodolarsenāls un tā ir uzskatām par kodolvaru.¹⁵⁸ Līdz ar Irāna kodolprogrammas attīstību un hipotētisku tās kā kodolvaras veidošanos reģionā, ir aktualizējies jautājums par Izraēlas īstenoto militāro doktrīnu, jo īpaši tās stratēģiju kodolieroču jomā. Autori galvenokārt ir pievērsušies Izraēlas līdzšinējās kodolpolitikas izvērtējumam un jautājumam par to, kāda stratēģija Izraēlai būtu jāpieņem un kādas izmaiņas, ja tādas ir nepieciešamas, būtu jāīsteno tās līdzšinējā militārajā doktrīnā, lai tā visefektīvāk varētu nodrošināt savu drošību gadījumā, ja Irāna turpina tās kodolprogrammas attīstību un eventuāli kļūst par ar kodolieročiem bruņotu valsti.

J. Evrons darbā „*Israel's Nuclear Dilemma*” pievēršas jautājumam par dilemmām, ar kurām Izraēla saskaras tās kodolpolitikas jomā. Pēc plašas Izraēlas īstenotās kodolpolitikas analīzes, pētot līdzšinējo Izraēlas pieredzi un tās īstenotās politikas ietekmi uz attiecībām starp Izraēlu un arābu valstīm, J. Evrons secina, ka savstarpējais kodolatturēšanas modelis, kāds pastāvēja Aukstā kara laikā starp ASV un PSRS, neveidotu stabilitāti Tuvo Austrumu reģionā. Kā rezultātā J. Evrons par efektīvāko iespēju Izraēlai uzskata tās līdzšinējās kodolieroču „neskaidrības” politikas turpināšanu.¹⁵⁹ Pretēju viedokli ir paudis teorētiķis Š. Feldmans darbā „*Israel's Nuclear Deterrence*”, rekomendējot Izraēlai mainīt tās līdz šim īstenoto „neskaidrības” politiku uz atklātu kodoldoktrīnu.¹⁶⁰ Irānas kodolprogrammas attīstības kontekstā viens no galvenajiem atbalstītājiem šādām izmaiņām Izraēlas kodolpolitikā, ir amerikāņu teorētiķis K. Valts, norādot, ka gadījumā, ja Irāna attīstītu kodolieročus, starp abām valstīm darbotos savstarpēja kodolatturēšana, tādējādi nodrošinot stabilitāti Tuvo Austrumu reģionā.¹⁶¹ Savukārt, mērenākas izmaiņas Izraēlas kodolpolitikā rekomendē A. Kohens,

---

¹⁵⁶ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 19.

¹⁵⁷ Turpat.

¹⁵⁸ Evron, Y. An Israel-Iran Balance of Nuclear Deterrence: Seeds of Instability. In: *Israel and Nuclear Iran: Implications for Arms Control, Deterrence, and Defense*, Memorandum No. 94, 2008, p. 58.

¹⁵⁹ Evron, Y. *Israel's Nuclear Dilemma*. London: Routledge Revivals, 2014.

¹⁶⁰ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 21.

¹⁶¹ Waltz, K. N. Why Iran Should Get the Bomb: Nuclear Balancing Would Mean Stability. *Foreign Affairs*, July/August 2012, p. 5.

paužot, ka Izraēlai vismaz nelielā līmenī vajadzētu mazināt „necaurredzamību” tās kodolpolitikā un tādējādi kļūt par atbildīgāku kodolvalsti.¹⁶²

Attiecībā uz Izraēlas stratēģiskās kultūras literatūru ir novērojama tendence, ka šie jautājumi iepriekšējos pētījumos galvenokārt tiek skarti netieši, piemēram, analizējot vēsturisko notikumu ietekmi uz Izraēlas militāro doktrīnu. Visaptverošāku Izraēlas stratēģiskās kultūras analīzi ir veicis tikai G. Gils (*Gregory Giles*). Darbā „*Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*” G. Gils norāda, ka Izraēlas gadījumā ir iespējams izdalīt vienu dominējošo stratēģisko kultūru, kas ir raksturojama „ar orientāciju uz drošību” un divas apakškultūras – „ar orientāciju un konfliktu” un „ar orientāciju uz mieru”.¹⁶³ Tāpat arī G. Gils iezīmē iespējamās izmaiņas Izraēlas stratēģiskajā kultūrā laika gaitā.

Papildus analītiskajiem, aprakstošajiem un vēsturiskajiem pētījumiem, būtiska loma ir arī tā dēvētajiem ideoloģiskajiem pētījumiem. Ar ideoloģisko literatūru tiek apzīmēti darbi, kuros ir pausta kāda noteikta vīzija un nepieciešamā politika, pozīcija, stratēģija attiecīgās vīzijas realizēšanai.¹⁶⁴ Cita starpā, šī maģistra darba kontekstā būtiski ir tādu Izraēlas līderu nostāju un pieņēmumu izpēte kā Izraēlas valsts dibinātāja un pirmā premjerministra Dāvida Bena-Guriona (*David Ben-Gurion*), pašreizējā premjerministra Benjamina Netanjahu (*Benjamin Netanyahu*) u.c.

---

¹⁶² Cohen, A., Miller, M. Bringing Israel's Bomb Out of the Basement: Has Nuclear Ambiguity Outlived Its Shelf Life? *Foreign Affairs*, Vol. 89, No. 5, 2010, p. 43.

¹⁶³ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 5.

¹⁶⁴ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 18.

4. METODOLOĢIJA

Lai varētu īstenot darbā izvirzīto mērķi, ir būtiski izveidot ietvaru, uz kura tiks balstīta turpmākā analīze, pētot iemeslus attiecīgajai Izraēlas militārās doktrīnas izvēlei. Ņemot vērā dažādās stratēģiskās kultūras analīzes metodes, ir svarīgi norādīt, kāda stratēģiskās kultūras izpratne un kuri tās izpētes elementi tiks izmantoti, analizējot Izraēlas stratēģisko kultūru. Tāpat arī nodaļas ietvaros tiks aprakstītas metodes, kas tiks izmantotas stratēģisko kultūru veidojošo elementu un to ietekmes izpētē.

Darba teorētiskajā daļā tika norādīti stratēģiskās kultūras pieejas dažādie analīzes veidi. Šajā darbā stratēģiskās kultūras izpratne tiks balstīta uz teorētiku Dž. Džonstones, K. Karčnera un Dž. Larsena piedāvātās definīcijas, proti, stratēģiskā kultūra kā „no kopīgās pieredzes un pieņemtajiem naratīviem (gan mutiski, gan rakstiski) izrietošas vienotas pārlicības, pieņēmumi un uzvedības veidi, kas veido kolektīvo identitāti un attiecības ar citām grupām, kā arī nosaka atbilstošus mērķus un līdzekļus drošības mērķu sasniegšanai.”¹⁶⁵ Šī stratēģiskās kultūras definīcija ir atbilstoša darbā plānotā Izraēlas gadījuma analīzei. Pirmkārt, jo tā norāda, ka stratēģiskā kultūra veidojas dažādu apstākļu, tai skaitā vēsturiskās pieredzes, nacionālās identitātes u.c. rezultātā. Otrkārt, tajā tiek atzīta arī stratēģiskās kultūras loma attiecībā uz lēmumu pieņemšanu drošības politikas jomā.

Lai varētu izpētīt Izraēlas stratēģisko kultūru un tās ietekmi, tiks veikta vairāku stratēģisko kultūru veidojošo elementu analīze, kuriem varētu būt loma attiecībā uz Izraēlas militārās doktrīnas izvēli. Elementu analīzē autore pamatā balstīsies uz teorētiķa D. Džona piedāvāto metodoloģiju, kurš elementus ir iedalījis trijos izpētes līmeņos: makrovides līmeņa elementi; sabiedrības līmeņa elementi; un mikrovides līmeņa elementi.

Pirmkārt, makrovides līmenī tiks analizēti tādi stratēģisko kultūru veidojoši elementi kā vēsturiskā pieredze un ģeogrāfija. Vēsturiskās pieredzes un no tās izrietošo naratīvu analīze saskaņā ar teorētiskajiem aspektiem ir viens no stratēģiskās kultūras veidojošiem pamata elementiem. Saskaņā ar stratēģiskās kultūras pieeju vēstures kontekstā par īpaši nozīmīgu tiek uzskatīta kara pieredze, kas var ietekmēt idejas par spēka izmantošanu. Ja galvenie politisko līderu naratīvi ir saistāmi ar uzvarām karos, tas veidos stratēģisko kultūru atšķirīgi, nekā, ja naratīvi runās par sakāvi. Tāpat arī idejām par valsts ģeogrāfisko situāciju, dabas resursiem u.c. ir nozīmīga loma. Vienlaikus jāatzīmē, ka stratēģiskās kultūras pieejā ģeogrāfisko

---

¹⁶⁵ Johnston, J. L., Kartchner, K. M., Larsen, J. A. (Eds.). *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*. New York: Palgrave Macmillan, 2009, p. 9.

apstākļu ietekmes uz stratēģisko domāšanu analīze atšķiras no pieejām, kas ir balstītas uz racionalitāti un materiālu elementu izpēti. Stratēģiskās kultūras ietvaros uzmanība tiek pievērsta tam, kā lēmumu pieņēmēji uztver un interpretē materiālos faktorus. Katras valsts attiecīgās ģeogrāfiskās vides fiziskās iezīmes var veidot atšķirīgas stratēģiskās kultūras attieksmes un pārlicības.¹⁶⁶

Otrkārt, sabiedrības līmeņa elementu analīzē tiks aplūkota Izraēlas sabiedrības struktūra un Izraēlas politiskā sistēma. Sabiedrības struktūras raksturojums, jo īpaši iespējamās notikušās izmaiņas laika gaitā, stratēģiskās kultūras analīzē ir būtisks aspekts. Ja sabiedrībā ir notikušas būtiskas izmaiņas tās sastāvā, tas var izmainīt arī līdz šim pastāvošās pamata pārlicības un kopīgo identitāti. Politiskās sistēmas analīzē svarīgi ir tādi jautājumi kā „Kas tradicionāli ir bijuši nozīmīgākie aspekti valsts politiskajā sistēmā?“, „Vai valstī ir liberālā demokrātija vai komunisms, vai tā ir centralizēta vai decentralizēta, atvērta vai slēgta, plurālistiska vai šauru elītu dominēta?“, „Vai pastāv stabilitātes vai nestabilitātes tradīcija?“, „Vai sistēma ir pārdzīvojusi jebkādas radikālas izmaiņas?“, „Vai sabiedriskajai domai ir liela nozīme lēmumu veidošanā un vai bruņotie spēki iesaistās politikā?“ u.c.¹⁶⁷

Treškārt, mikrovides līmeņa elementu analīzē tiks izpētīts civili-militāro attiecību raksturs jeb lomu un atbildības sadalījums drošības politikas jautājumos, kā arī idejas un priekšstati par valsts bruņoto spēku lomu. Šīs apakšnodaļas ietvaros tiks noteikti arī stratēģiskās kultūras uzturētāji jeb īstenotāji, kas saskaņā ar teorētiskiem aspektiem var būt gan valsts kopumā, gan politiskā elīte, gan arī drošības kopiena vai kāda tās daļa.

Šo elementu izpēte ļaus raksturot Izraēlas specifisko stratēģisko kultūru, kuras ietvaros tiek pieņemti lēmumi drošības un aizsardzības politikas jomā. Balstoties uz veikto stratēģisko kultūru veidojošo elementu izpēti, atsevišķā nodaļā tiks analizēti galvenie iegūtie rezultāti, sasaistot Izraēlas stratēģiskās kultūras elementu izpēti ar pieejas teorētiskiem aspektiem. Tai skaitā tiks sniegts Izraēlas stratēģiskās kultūras raksturojums, tiks izvērtēts, vai Izraēlas stratēģiskā kultūra laika gaitā ir pārveidojusies vai arī saglabājusies nemainīga, kā arī tiks izvērtēta stratēģiskās kultūras iespējamā ietekme uz Izraēlas izvēli īstenot attiecīgo nacionālās drošības doktrīnu.

Kopumā šo faktoru analīzē tiks galvenokārt analizēti lēmumu pieņēmēju paustie izteikumi un retorika, īstenotā prakse, tradīcijas u.c. Tradicionāli faktoru analīzē tiek pētīti arī

---

¹⁶⁶ Gray, C. S. Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back. *Review of International Studies*. Vol. 25, No. 1, 1999, p. 67.

¹⁶⁷ Howlett, D. Strategic Culture: Reviewing Recent Literature. *Strategic Insights*, Vol. 4., No. 10, 2005, p. 5.

drošības politiku definējošie dokumenti, taču Izraēlas gadījumā, kā tas tiks turpmāk uzsvērts, nav pieņemta rakstiska valsts nacionālās drošības koncepcija vai stratēģija.

Darbā izvirzītā hipotēze „Savstarpējās kodolatturēšanas doktrīnas pieņemšanu kavē dziļi iesakņojies priekšstats par kaimiņvalstu naidīgumu.” varēs tikt uzskatīta par apstiprinātu, pirmkārt, ja tiks izpētīts, ka stratēģiskajai kultūrai kopumā ir ietekme uz Izraēlas izvēli balstīt tās drošību uz pārākumu, nevis atturēšanu. Otrkārt, ja dziļi iesakņojušajām pārlicībām par kaimiņvalstu naidīgumu stratēģiskās kultūras ietvaros būs dominējošā loma, no kā izriet pārējie priekšstati. Tieši priekšstati par dziļi iesakņojušos naidīguma aspektu hipotēzē tiek izvirzīti, jo pārākuma doktrīnas pieņemšana principā var tikt uzskatīta par vienīgo iespējamo veidu, kā sasniegt drošību, tikai tad, ja pretinieks tiek uzskatīts par tik naidīgu, ka pastāv uzskats, ka tas nevarēs tikt atturēts un līdz ar simetrisku militāro spēju, šajā gadījumā kodolieroču, iegūšanu īstenos uzbrukumu neskatoties uz sekām.

5. IZRAĒLAS NACIONĀLĀS DROŠĪBAS DOKTRĪNA

Lai varētu izprast iemeslus Izraēlas izvēlei īstenot attiecīgo militāro doktrīnu un nacionālās drošības stratēģiju, ko tā ir pieņēmusi, ir svarīgi vispirms kopumā atspoguļot šīs doktrīnas attīstību un sniegt tās vispārēju raksturojumu. Nodaļas ietvaros tiks galvenokārt raksturota Izraēlas nacionālās drošības doktrīna, tai skaitā atsevišķās apakšnodaļās pievērsoties arī Izraēlas kodolpolitikai un Izraēlas uzskatiem un rīcībai attiecībā pret Irānas kodolprogrammas attīstību. Šīs nodaļas ietvaros netiks sniegts visaptverošs un detalizēts Izraēlas nacionālās drošības doktrīnas raksturojums, bet tiks iezīmēti galvenie aspekti, kas ir būtiski šī darba izstrādes procesā, jo īpaši attiecībā uz Izraēlas rīcību un nostāju Irānas kodolprogrammas kontekstā. Vienlaikus, pieņēmumi un principi, uz kuriem tiek balstīta Izraēlas nacionālās drošības doktrīna, tiks plašāk analizēti arī turpmākās nodaļās, pētot stratēģisko kultūru.

Lai arī Izraēlai nav izstrādāta, vismaz ne publicēta, nacionālās drošības doktrīna, laika gaitā ir izdalīti vairāki principi un pieņēmumi, kas kopumā raksturo Izraēlas uzskatus un rīcību attiecībā uz tās nacionālo drošību.¹⁶⁸ Publicētas nacionālās drošības doktrīnas trūkums ir veicinājis plašas debātes teorētiķu, politikas analītiķu un stratēģu vidū par to, kas ir galvenie principi, pēc kuriem Izraēlas vadās, veidojot tās drošības un aizsardzības politiku. Lai arī par lielāko daļu principiem autoru vidū pastāv vienprātība, laika gaitā ir novērojami arī aspekti, tai skaitā šo principu veidošanos ietekmējošie faktori, par kuriem autoru vidū pastāv atšķirīgi uzskati. Lai gūtu priekšstatu par Izraēlas rīcību un pieņēmumiem attiecībā pret Irānas kodolprogrammas attīstību, būtiski ir vispirms aplūkot kopumā principus, uz kuriem Izraēla balsta tās drošības un aizsardzības politiku.

Pastāv uzskats, ka Izraēlas nacionālās drošības koncepcijas pamatu izveidoja viens no Izraēlas valsts dibinātājiem un tās pirmais premjerministrs Dāvids Bens-Gurions 1940to gadu beigās un 1950to gadu sākumā. Lai arī ir aspekti, kas laika gaitā ir daļēji mainījušies, tomēr kopumā tiek uzskatīts, ka attīstītie doktrīnas pamata aspekti ir saglabājušies arī līdz mūsdienām, un tie ir plaši akceptēti gan Izraēlas drošības kopienas ietvaros, gan arī kopumā sabiedrībā.¹⁶⁹

Izraēlas nacionālās drošības doktrīna tika balstīta uz tajā pastāvošajiem pieņēmumiem par arābu valstīm, tās reģionālo vidi un starptautisko kopienu. Šie pieņēmumi ir saistīti ar

¹⁶⁸ Yaniv, A. (Ed.). *National Security and Democracy in Israel*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1993, p. 64.

¹⁶⁹ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 7.

Izraēlā pastāvošu uztveri par draudiem, ar kuriem tai ir bijis laika gaitā jāsaskaras. Galvenie no šiem pieņēmumiem paredz to, ka arābu valstis ir pamatā naidīgas pret Izraēlu un pie mazākās iespējas mēģinās to iznīcināt; pastāv fundamentāla atšķirība starp Izraēlu un arābu valstīm kvantitatīvajā ziņā; starptautiskā kopiena nav uzskatāma par uzticamu sabiedroto; Izraēlas ģeogrāfiskie apstākļi rada būtiskus ierobežojumus tās spējām aizstāvēties.¹⁷⁰

Doktrīna pamatā uzsver trīs Izraēlas vājuma dimensijas: dramatiska asimetrija demogrāfiskajā ziņā attiecībā pret tās arābu kaimiņvalstīm; vieglie ievainojama robeža kopā ar stratēģiskā dziļuma trūkumu; un nepieciešamība izdzīvot ilgstoša un vardarbīga konflikta situācijā pieprasa plašu resursu piešķiršanu nacionālajai drošībai.¹⁷¹ Vienlaikus ir būtiski norādīt, ka arvien biežāk literatūrā par Izraēlas nacionālās drošības doktrīnu tiek norādīts, ka principi, kuri balstās uz šiem pieņēmumiem un no kuriem sastāv Izraēlas nacionālās drošības doktrīna, ir kopīgi Izraēlas politisko un militāro līderu un ekspertu vidū, taču tie ne vienmēr ir saistāmi ar objektīvu realitātes raksturojumu.¹⁷²

Ir izdalīti vairāki Izraēlas nacionālās drošības doktrīnas pamata principi, kas ir izrietējuši gan no šiem pieņēmumiem, gan arī dažādiem strukturāliem ierobežojumiem: 1) ar mērķi kompensēt kvantitatīvo asimetriju, Izraēla par būtisku uzskata kvalitatīvā pārākuma iegūšanu tehnoloģiju u.c. jomās; 2) „tauta pie ieročiem” (*a nation at arms*) princips, kas paredz, ka krīzes laikā Izraēlas sabiedrībai ir jābūt pilnībā mobilizētai un gatavai izmantot visus resursus, lai nodrošinātu tās pastāvēšanu; 3) operacionālajā līmenī ofensīva rīcība, stratēģiskajā līmenī - defensīva; 4) īsu karu princips, kas saskaņā ar Izraēlas līderu viedokli ir saistīts ar sociālajiem un ekonomiskajiem, kā arī ģeogrāfiskajiem un starptautiskajiem ierobežojumiem; 5) lielvaru atbalsts kara gadījumā, proti, Izraēlai ir jānodrošina vismaz vienas lielvaras atbalsts pirms karadarbības uzsākšanas; 6) pašpaļaušanās jeb priekšroka rīcības autonomijai - pirms saistošu alianšu veidošanas vispirms jāizvērtē iespējas rīkoties neatkarīgi¹⁷³; 7) kumulatīvās atturēšanas princips, kas ietver „secīgu un efektīvu spēka izmantošanu gan ierobežotās, gan masīvās militārajās sadursmēs”¹⁷⁴; 8) tā dēvētā „Samsona opcija” (*Samson Option*) – kodolieroči kā „pēdējā glābiņa” politika, kas attīstīta, lai atturētu

---

¹⁷⁰ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, pp. 7-9.

¹⁷¹ Yaniv, A. (Ed.). *National Security and Democracy in Israel*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1993, p. 65.

¹⁷² Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 17.

¹⁷³ Turpat, pp. 12 – 15.

¹⁷⁴ Turpat, p. 15.

masīva spēka izmantošanu, kas būtu ar nolūku iznīcināt Izraēlu; 9) apmetnes kā Izraēlas robežas noteicējas.¹⁷⁵

Pastāvošā asimetrija starp Izraēlu un tās kaimiņiem ģeogrāfisko un demogrāfisko apstākļu ziņā ir veicinājusi Izraēlu pieņemt ofensīvu militāro doktrīnu.¹⁷⁶ Balstoties uz pašpalīdzības principa un pārliecības par nepieciešamību attīstīt kvalitatīvu pārākumu, tādējādi kompensējot tās arābu kaimiņvalstu kvantitatīvo pārsvaru, Izraēla ir ieguldījusi ievērojamus centienus Izraēlas Aizsardzības spēku (IAS) profesionālajā sagatavotībā, kā arī tehnoloģiskā pārākuma nodrošināšanā, tai skaitā attīstot ne tikai konvencionālos ieročus, bet arī stratēģiskos spēkus jeb nekonvencionālos ieročus.¹⁷⁷ Ņemot vērā šos aspektus, Izraēlas doktrīnas un nacionālās drošības stratēģijas pamatā dominē uzskats, ka valsts var izdzīvot un līdzās pastāvēt tai naidīgām valstīm tikai no militārā pārākuma pozīcijas, proti, simetrija konvencionālajā vai kodolspējā Izraēlai šķiet nepieņemama.¹⁷⁸

5.1 Izraēlas stratēģija kodolieroču jomā: attīstība un raksturojums mūsdienās

Izraēlas īstenotā unikālā stratēģija kodolieroču jomā ir piesaistījusi plašu interesi. Neskatoties uz to, ka Izraēla nekad nav publiski atzinusi, ka tai ir attīstīti kodolieroči, proti, Izraēla īsteno tā dēvēto „neskaidrības” (*ambiguity*) jeb „necaurredzamības” (*opacity*) stratēģiju kodolieroču jomā, autoru vidū pastāv vienprātība par to, ka Izraēla ir attīstījusi kodolarsenālu.¹⁷⁹ Savukārt, attiecībā uz kodolieroču attīstības mērķiem un Izraēlas īstenotās neskaidrības politikas efektivitāti autoru vidū uzskati dalās.

Ņemot vērā Izraēlas neskaidrības un necaurredzamības politiku kodoljomā, ir bijušas dažāda spekulācijas par tās attīstību. Kopumā tiek uzskatīts, ka sākotnējais lēmums par iespēju izvērtēt kodolieroču attīstīšanu tika pieņemts 1948. gadā, drīz pēc Izraēlas valsts izveides. Pēc 1956. gada Suecas krīzes Izraēla parakstīja vienošanos ar Franciju par kodolreaktoru, kas tika

---

¹⁷⁵ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 16.

¹⁷⁶ Rubin, U. Missile Defense and Israel's Deterrence against a Nuclear Iran. In: *Israel and Nuclear Iran: Implications for Arms Control, Deterrence, and Defense*, Memorandum No. 94, 2008, p. 65.

¹⁷⁷ Cohen, E. A., Eisenstadt, M. J., Bacevich, A. J. *Knives, Tanks, and Missiles: Israel's Security Revolution*. US: The Washington Institute for Near East Policy, 1998, pp. 24-26.

¹⁷⁸ Adamsky, D. Why Israel Should Learn to Stop Worrying and Love the Bomb: The Case for a New Nuclear Strategy. *Foreign Affairs*, March 2012, p. 3.

¹⁷⁹ Evron, Y. An Israel-Iran Balance of Nuclear Deterrence: Seeds of Instability. In: *Israel and Nuclear Iran: Implications for Arms Control, Deterrence, and Defense*, Memorandum No. 94, 2008, p. 58.

uzbūvēts 1962. gadā. Pastāv uzskats, ka Izraēla tās pirmo kodolieroči bija attīstījusi jeb bija tuvu tā attīstīšanai jau pirms 1967. gada „Sešu dienu kara” starp Izraēlu un arābu valstīm.¹⁸⁰

Kopumā nepastāv vienprātība par to, ar kādu mērķi Izraēla attīstīja tās kodolieročus un kas bija galvenie iemesli, kādēļ tā īsteno kodolieroču neskaidrības politiku. Lielākoties tiek uzskatīts, ka Izraēlas mērķis izveidot pārākumu konvencionālajā jomā tika izvirzīts, lai atturētu zema līmeņa izaicinājumus tās drošībai, savukārt tās neskaidrā nostāja kodolieroču jomā tika attīstīta, lai atturētu draudus Izraēlas kā valsts pastāvēšanai.¹⁸¹ Tādējādi uz kodolieročiem raudzījās kā uz „pēdējo glābiņu” gadījumā, ja nepietiktu ar Izraēlas konvencionālajām spējām, lai nodrošinātu Izraēlas pastāvēšanu.¹⁸² Šis princips, kas paredz kodolatturēšanu pēdējā glābiņa situācijās, tiek dēvēts par „Samsona opciju”.

Lēmumu attīstīt kodolieročus iniciēja Izraēlas dibinātājs D. Bens-Gurions un šāds lēmums bieži tiek saistīts ar atmiņām par holokaustu un bažām par Izraēlas konvencionālajām spējām ilgtermiņā un attiecīgi tās spēju izdzīvot attiecīgajā reģionālajā vidē.¹⁸³ Kopumā ir apkopoti seši D. Bena-Guriona apsvērumi par nepieciešamību attīstīt kodolieročus: 1) pastāv dziļš konflikts starp Izraēlu un arābu valstīm un, ņemot vērā, ka konflikts ir pamatā saistīts ar Izraēlas pastāvēšanu, tas nebūs atrisināms ar diplomātisku vienošanos; 2) mierīga vienošanās starp Izraēlu un arābu valstīm tuvākajā laikā nav gaidāma; 3) holokausts pierādīja, ka mazai ebreju valstij bez formālas alianses ar kādu ārējo lielvaru, ir jāspēj pašai nodrošināt sava drošība un pastāvēšana; 4) bailes no kara ar arābu valstu vienotu koalīciju – ņemot vērā arābu valstu salīdzinoši daudz plašākos dažādu veidu resursu, paliks arvien grūtāk atturēt arābu valstis ar konvencionālajiem līdzekļiem; 5) Izraēla nebūs spējīga sacensties konvencionālo ieroču sacensībā ar arābu valstīm, kā rezultātā ir nepieciešama nekonvencionālā atturēšana; 6) ilgtermiņā konvencionālie ieroči nebūs pietiekami, lai sniegtu Izraēlai militāro uzvaru vai pat, lai atturētu pret to vērstu visaptverošu uzbrukumu; 6) balstīšanās uz zinātni un tehnoloģijām ļautu Izraēlai kompensēt tās ģeopolitiskos trūkumus.¹⁸⁴

Tādējādi pamatā tiek izvirzīts pieņēmums, ka kodolieroču attīstība no Cionistu kustības līdera Bena-Guriona skatu punkta bija loģiska rīcība. Kā vēlāk pauda Š. Peres (*Shimon Peres*): „Bens-Gurions uzskatīja, ka zinātne var mums kompensēt to, ko mums ir

¹⁸⁰ Cohen, E. A., Eisenstadt, M. J., Bacevich, A. J. *Knives, Tanks, and Missiles: Israel's Security Revolution*. US: The Washington Institute for Near East Policy, 1998, p. 38.

¹⁸¹ Feldman, S., Toukan, A. *Bridging the Gap: A Future Security Architecture for the Middle East*. US: Rowman & Littlefield Publishers, 1997, p. 16.

¹⁸² Cohen, A., Miller, M. Bringing Israel's Bomb Out of the Basement: Has Nuclear Ambiguity Outlived Its Shelf Life? *Foreign Affairs*, Vol. 89, No. 5, 2010, p. 35.

¹⁸³ Cohen, A. *The Worst-Kept Secret: Israel's Bargaining with the Bomb*. US: Columbia University Press, 2010, p. 35.

¹⁸⁴ Turpat, pp. 35-36.

liegusi daba.”¹⁸⁵ Neapšaubot politiski-militāro aspektu nozīmi kodolieroču attīstībā, arvien biežāk tiek izvirzīti papildus pieņēmumi par to, kādēļ Izraēla attīstīja kodolieročus, piemēram, tiek izvērtēti tehnoloģiski un birokrātiski apsvērumi.¹⁸⁶

Taču aktuāls paliek jautājums par to, kādēļ Izraēla izvēlējās īstenot neskaidrības politiku, ja tās pamatā galvenais mērķis kodolieroču attīstīšanai bija pretinieku atturēšana. Pamatā izveidot un saglabāt neskaidro kodolnostāju, Izraēlas līderi bija motivēti balstoties uz vairākiem apsvērumiem. Pirmkārt, tādējādi varēja izvairīties no iespējas, ka Izraēlai naidīgas valstis attīsta kodolspējas. Otrkārt, Izraēlas neskaidrā kodolnostāja novērsa sadursmi ar ASV īstenoto atbrūošanās politiku. Treškārt, Izraēla nevēlējās izaicināt starptautiskās normas par kodolieroču izplatību.¹⁸⁷

Laika gaitā Izraēla ir ievērojami attīstījusi tās kodolarsenālu un lielākoties tiek pieņemts, ka Izraēla ir attīstījusi otrā uzbrukuma spējas jeb spējas īstenot pretuzbrukumu gadījumā, ja pret to tiktu izvērstas kodoluzbrukums.¹⁸⁸ Vienlaikus, bieži tiek uzsvērts, ka būtiskākais aspekts nav reālās spējas, bet gan tas, kādas tās tiek uztvertas no pretinieku puses.¹⁸⁹ Proti, lai darbotos atturēšana, ir svarīgi, lai pretinieks zina, ka pastāv reāla iespēja īstenot tam izteiktos draudus. Neskatoties uz īstenoto neskaidrības politiku, Izraēla ir netieši komunicējusi arābu valstīm tās spējas, tai skaitā nopludinot oficiālus un neoficiālus ziņojums par tās kodolaktivitātēm.¹⁹⁰

Ņemot vērā šos aspektus, Izraēlas valdības pārstāvju, drošības analītiķu un pat sabiedrības vidū mūsdienās kopumā pastāv uzskats, ka tās īstenotā necaurredzamības kodolpolitika ir „viens no ebreju valsts nozīmīgākajiem stratēģiskajiem un diplomātiskajiem veiksmes stāstiem.”¹⁹¹ Lai arī analītiskajā literatūrā lielākoties tiek norādīts, ka kodolieroču

---

¹⁸⁵ Cohen, A. *The Worst-Kept Secret: Israel's Bargaining with the Bomb*. US: Columbia University Press, 2010, p. 36.

¹⁸⁶ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 355.

¹⁸⁷ Feldman, S., Toukan, A. *Bridging the Gap: A Future Security Architecture for the Middle East*. US: Rowman & Littlefield Publishers, 1997, p. 17.

¹⁸⁸ Handel, M. I. The evolution of Israeli strategy: the psychology of insecurity and the quest for absolute security. In: *The Making of Strategy: Rules, States, and War*. Eds. Murray, W., Bernstein, A., Knox, M. US: Cambridge University Press, 1994, p. 552.

¹⁸⁹ Evron, Y. *Israel's Nuclear Dilemma*. London: Routledge Revivals, 2014, Chapter 1.

¹⁹⁰ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 305.

¹⁹¹ Cohen, A., Miller, M. Bringing Israel's Bomb Out of the Basement: Has Nuclear Ambiguity Outlived Its Shelf Life? *Foreign Affairs*, Vol. 89, No. 5, 2010, p. 31.

spēja kombinācijā ar neskaidrības politiku laika gaitā sevi ir pierādījusi, tomēr arvien biežāk jaunākos pētījumos tiek secināts, ka tā nav bijusi tik veiksmīga, kā tā tiek bieži raksturota.¹⁹²

Z. Maozs, veicot visaptverošu Izraēlas kodolpolitikas ietekmes analīzi, ir secinājis, ka Izraēlai atturēšanas nolūkos kodolieročiem nav bijusi tik viennozīmīga loma. Piemēram, pastāv pierādījumi tam, ka Izraēlas kodolieroči ir bijis nevajadzīgs atturētājs uzbrukumam, kas būtu mērķēts uz pilnīgu Izraēlas valsts iznīcināšanu. Proti, „nav pierādījumu tam, ka arābu valstis jebkad ir vēlējušās vai bijušas spējīgas atvēlēt nepieciešamos cilvēkresursus un materiālos resursus šādam vispārējam uzbrukumam.”¹⁹³ Tāpat arī Izraēlas kodolspējas neierobežoja arābu valstu operacionālos plānus jeb primārie apsvērumi Ēģiptei, Sīrijai un Irākai vēsturiski ir bijuši saistīti ar Izraēlas konvencionālajām spējām.¹⁹⁴

Kopumā aplūkojot Izraēlas stratēģiju kodolieroču jomā, var secināt, ka analītiķu starpā pastāv atšķirīgi uzskati par tās nozīmi un efektivitāti. Vēl jo vairāk, analītiķu izvērtējums bieži ir atšķirīgs arī no Izraēlas politiskās un militārās elites pieņēmumiem. Viens no iemesliem, kādēļ pastāv tik dažādi uzskati ir saistāms ar šīs politikas unikālo raksturu jeb to, ka Izraēla publiski neatzīst, ka tai ir kodolieroči, lai gan starptautiskā sabiedrība ir vienisprātis, ka Izraēla ir ar kodolieročiem apbruņota valsts. Izraēlas īstenotajā kodolstratēģijā ir iespējams saskatīt pretrunas, kas ir jo īpaši aktualizējušies Irānas kodolprogrammas attīstības kontekstā.

5.2 Izraēlas doktrīna un stratēģija Irānas kodolprogrammas kontekstā

Diskusijas par Izraēlas īstenoto nacionālās drošības doktrīnu, jo īpaši tās uzskatiem un attieksmi attiecībā uz Irānas kodolprogrammu, pēdējā laikā ir ievērojami aktualizējušās. Papildus Izraēlas reakcijas par Irānas kodolprogrammu analīzei, nodaļas ietvaros tiks raksturoti paradoksi Izraēlas kodolstratēģijā un tās kopumā pieņemtā doktrīna un stratēģija attiecībā pret Irānas kodolprogrammas attīstību.

Pēdējo gadu laikā līdz ar Irānas kodolprogrammas attīstības turpināšanu Izraēlas līderi ir vairāk kārt uzsvēruši, ka nepieļaus Irānas kļūšanu par ar kodolieročiem bruņotu valsti, norādot, ka pirms Irānas ierobežošanas (*containment*), Izraēla izvēlēsies apsteidzošu uzbrukumu (*preemption*).¹⁹⁵ Šāda Izraēlas retorika un pieeja ir cieši saistīta kopumā ar tās

---

¹⁹² Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 301.

¹⁹³ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 354.

¹⁹⁴ Turpat, pp. 354-355.

¹⁹⁵ Golov, A., Sadot, U. Why Israel Fears Containment of a Nuclear Iran. Pieejams: www.nationalinterest.org (The National Interest Home Page; aplūkota 23.04.2015.)

īstenoto neskaidrības stratēģiju kodolieroču jomā un tradicionālo izteikto nostāju, kas pauž to, ka Izraēla „nebūs pirmā, kas ieviesīs kodolieročus reģionā, bet tā nebūs arī otrā.”¹⁹⁶ Lai arī Irāna neietilpst arābu valstu kategorijā, kas tiek uzskatītas par Izraēlai pamatā naidīgām, un vēsturiski ir novērojama Izraēlas un Irānas attiecību normalizēšanās, tomēr kopš 1970to gadu beigām līdz ar režīma maiņu Irānā un tās kodolprogrammas attīstības dēļ, Irāna tiek uzverta par vienu no naidīgākajiem pretiniekiem Izraēlai.¹⁹⁷ Irānas līderu publiski paustā retorika ir tikai palielinājusi Izraēlas bažas. Piemēram, bijušais Irānas prezidents M. Ahmadinedžads (*Mahmoud Ahmadinejad*) bieži atsaucas uz Izraēlu kā uz „nelegālu politisko vienību, kas ir lemta pazušānai no vēstures lapām.”¹⁹⁸

Izraēla kodolieroču jomā balstās uz pārliecību, ka situācija, kurā tai naidīga valsts iegūst kodolieročus, rada draudus Izraēlas pastāvēšanai, kā rezultātā šāda iespējamība ir jānovērš. Šī pārliecība tiek dēvēta par „Begina doktrīnu” (*„Begin Doctrine”*). Doktrīna tika attīstīta, kad Izraēlas premjerministrs M. Begins (*Menachem Begin*) 1981. gadā pieņēma lēmumu veikt militāru uzbrukumu „Osirakas” kodolreaktoram Irākā, ar mērķi apstādināt Irākas kodolprogrammu.¹⁹⁹ Kā 1980tajos gados norādīja toreizējais Izraēlas aizsardzības ministrs A. Šārons (*Ariel Sharon*) attiecībā uz iespēju valstīm, kuras tā uzskata par tai naidīgām, attīstīt kodolieročus: „Izraēla nevar atļauties kodolieroču ieviešanu. Mums tas ir [...] izdzīvošanas jautājums. Tādēļ mums ir jānovērš šāds drauds tā pirmsākumā.”²⁰⁰ Kopš uzbrukuma „Osirakas” kodolreaktoram Irākā, balstoties uz aizdomām par Sīrijas centieniem iegūt kodolieročus, pastāv uzskats, ka 2007. gadā Izraēla veica gaisa uzbrukumu kompleksam Sīrijā, ko tā uzskatīja par daļēji attīstītu kodolreaktoru.²⁰¹

Vienlaikus, ir iespējams novērot paradoksu Izraēlas īstenotajā kodolstratēģijā. No vienas puses, pastāv tā dēvētā „Samsona opcija”. Proti, Izraēla 1960tajos gados attīstīja kodolspējas kā tās „pēdējo glābiņu” drošības nodrošināšanai jeb kā pēdējo līdzekli, ko izmantot, ja valsts pastāvēšana ir apdraudēta. Taču, no otras puses, saskaņā ar 1980tajos gados attīstīto „Begina doktrīnu” jebkurš pretinieks, kas attīsta kodolieročus ir tās pastāvēšanai esošs

---

¹⁹⁶ Levrant, A. *Israeli Strategy After Desert Storm: Lessons of the Second Gulf War*. London: Frank Cass, 1997, p. 148.

¹⁹⁷ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 12.

¹⁹⁸ Cohen, A., Miller, M. Bringing Israel's Bomb Out of the Basement: Has Nuclear Ambiguity Outlived Its Shelf Life? *Foreign Affairs*, Vol. 89, No. 5, 2010, p. 43.

¹⁹⁹ Adamsky, D. Why Israel Should Learn to Stop Worrying and Love the Bomb: The Case for a New Nuclear Strategy. *Foreign Affairs*, March 2012, p. 1.

²⁰⁰ Brom, S. Is the Begin Doctrine Still a Viable Option for Israel? In: *Getting Ready for Nuclear-Ready Iran*, Eds. Sokolski, H., Clawson, P. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, 2005, p. 138.

²⁰¹ Sanger, D. E., Mazzetti, M. Israel Struck Syrian Nuclear Project, Analysts Say. Pieejams: <http://www.nytimes.com/> (The New York Times Home Page; aplūkota 23.04.2015.)

drauds, kas ir jānovērš.²⁰² Tādējādi ir novērojams paradokss starp šīm abām doktrīnām: „pamata ieguvumi no „Samsona opcijas” paredz to, ka tādā veidā var atturēt ar masu iznīcināšanas ieročiem, tai skaitā kodolieročiem, bruņotu ienaidnieku, taču „Begina doktrīna” kavē Izraēlu gūt ieguvumus no „Samsona opcijas”, jo tā cenšas nodrošināt tādas situācijas neīstenošanos, kurā kodolspējas būtu visnoderīgākās.”²⁰³ Proti, ja viena no doktrīnām ietver atturēšanas aspektu, tad otra doktrīna nepieļauj kodolatturēšanas situācijas veidošanos.

Neskatoties uz „Samsona opciju”, Izraēlas paustā retorika un rīcība liecina, ka tā savstarpēju kodolatturēšanu ar Irānu uzskata par nepieņemamu. Izraēla pamatā atbalsta pārākuma doktrīnu un neuzskata, ka simetrija konvencionālajā vai nekonvencionālajā jomā ir iespējama, tādējādi noraidot savstarpējas kodolatturēšanas situācijas veidošanos. Lai arī Izraēla balsta savu drošību uz pārākuma doktrīnas un tādējādi nepieļauj kodolatturēšanas situācijas veidošanos, vienlaikus, ir būtiski norādīt, ka Izraēlas drošības kopienas ietvaros uztvere un uzskati par draudiem, ko rada Irāna, nav tik viennozīmīgi.

Šajā ziņā ir iespējams izdalīt divu veidu uzskatus. Pirmkārt, viena daļa no Izraēlas drošības kopienas uzskata, ka Irāna ir spēcīgs ideoloģisks pretinieks Izraēlai un ir apņēmusies realizēt Izraēlas iznīcināšanu. Proti, saskaņā ar šiem uzskatiem režīma maiņa Irānā tuvākajā laikā nav iespējama un tādējādi, ja Irāna iegūs kodolieročus, tad tā agrāk vai vēlāk tos izmantos pret Izraēlu.²⁰⁴ Savukārt, otra daļa, kas gan veido mazākumu, uz Irānu raugās kā uz sarežģītāku vienību, kura tās rīcībā vadās pēc dažāda veida apsvērumiem, no kuriem ideoloģiskie apsvērumi ir tikai viena daļa. Saskaņā ar šo domāšanas virzienu, Irāna savās politikās drīzāk vadās pēc nacionālajām interesēm un režīma pastāvēšanas nodrošināšanu.²⁰⁵ Tādējādi uzskatot, ka Irāna rada nopietnu draudu, taču noliedzot, ka tā rada „eksistenciālu draudu” Izraēlai.²⁰⁶

Kā rezultātā, dažāda draudu uztvere noved arī pie dažādiem secinājumiem. Ja viena puse uzskata, ka nekāda veida politiskais spiediens nevarēs apstādināt Irānas kodolprogrammas attīstību un tādējādi radīsies pastāvīgs drauds Izraēlas eksistencei, un kā novēršanai ir nepieciešams īstenot preventīvu militāru uzbrukumu, tad otra puse uzskata, ka politiskais spiediens var būt efektīvs, kā arī cita režīma veidošanās Irānā neradīs augsta

---

²⁰² Adamsky, D. Why Israel Should Learn to Stop Worrying and Love the Bomb: The Case for a New Nuclear Strategy. *Foreign Affairs*, March 2012, p. 1.

²⁰³ Turpat.

²⁰⁴ Brom, S. Is the Begin Doctrine Still a Viable Option for Israel? In: *Getting Ready for Nuclear-Ready Iran*, Eds. Sokolski, H., Clawson, P. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, 2005, p. 145.

²⁰⁵ Turpat.

²⁰⁶ Feldman, S., Brom, S., Stein, S. What to Do about Nuclearizing Iran?: The Israeli Debate. *Middle East Brief*, No. 59, 2012, p. 2.

līmeņa riskus un Irāna varētu tikt atturēta.²⁰⁷ Vienlaikus ir būtiski norādīt, ka, lai arī pastāv šāda uzskatu dažādība, dominējošs pārākums stratēģu Izraēlā paredz, ka ar kodolieročiem bruņota Irāna nebūtu atturama un noliedz stabilitātes iespējamību, kas balstītos uz savstarpēji nodrošinātas iznīcināšanas aspektu.²⁰⁸

Pretēju Izraēlā dominējošam viedoklim, cita starpā, ir pauduši amerikāņu teorētiķi, neoreālisma pārstāvji K. Valts un R. Džervis (*Robert Jervis*). K. Valts, balstoties uz atturēšanas teoriju un iepriekšēju gadījumu analīzi, ir vairāk kārt norādījis, ka situācija, kurā pastāv savstarpēja kodolieroču atturēšana, var radīt stabilitāti. „Samazinot nelīdzsvaru militārajā varā, jaunās kodolvalstis var veidot drīzāk lielāku, nekā mazāku, reģionālo un starptautisko stabilitāti.”²⁰⁹ Saskaņā ar K. Valta uzskatiem, Izraēlas reģionālais kodolmonopols ir radījis nestabilitāti Tuvajos Austrumos.²¹⁰ Ja Irāna kļūtu par kodolvalsti, starp Izraēlu un Irānu darbotos savstarpēja kodolatturēšana.²¹¹ Attiecībā uz bieži pausto argumentu, ka Irānas režīms ir pamatā neracionāls un tādēļ ir grūti paredzēt Irānas iespējamo rīcību gadījumā, ja tā attīsta kodolieročus, K. Valts argumentē, ka, lai arī Irānas līderi ir pauduši izaicinošu un naidpilnu retoriku, tomēr nav bijušas nekādas pazīmes par tās „tieksmi uz pašiznīcināšanos.”²¹²

R. Džervis ir paudis līdzīgu nostāju, vienlaikus norādot, ka ar kodolieročiem bruņota Irāna nav ne labākais rezultāts, gan arī nav īpaši ticams rezultāts, taču, ja šāda situācija tomēr izveidotos, tad starp Izraēlu un Irānu varētu darboties savstarpēja kodolatturēšana. Saskaņā ar R. Džervisu savstarpēja kodolatturēšana varētu sniegt labākus rezultātus, par sekām, kas rastos, ja pret Irānu tiktu izvērsti preventīvs militārs uzbrukums.²¹³

Izraēlas nacionālās drošības doktrīnā, tai skaitā tās stratēģijā kodoljomā, ir novērojami vairāki paradoksi. Šī darba kontekstā būtisks ir paradokss, kas veidojas starp „Samsona opciju” un „Begina doktrīnu” jeb Izraēlas nostājā par atturēšanu un pārākumu. Lai arī saskaņā ar „Samsona opciju” Izraēlas kodolieroči paredz atturēšanas funkciju, tomēr līdz ko Izraēla

---

²⁰⁷ Brom, S. Is the Begin Doctrine Still a Viable Option for Israel? In: *Getting Ready for Nuclear-Ready Iran*, Eds. Sokolski, H., Clawson, P. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, 2005, p. 146.

²⁰⁸ Adamsky, D. Why Israel Should Learn to Stop Worrying and Love the Bomb: The Case for a New Nuclear Strategy. *Foreign Affairs*, March 2012, p. 1.

²⁰⁹ Waltz, K. N. Why Iran Should Get the Bomb: Nuclear Balancing Would Mean Stability. *Foreign Affairs*, July/August 2012, p. 3.

²¹⁰ Turpat.

²¹¹ Turpat, p. 5.

²¹² Turpat, p. 4.

²¹³ Interview: Robert Jervis on Nuclear Diplomacy. Pieejams: www.foreignaffairs.com (Foreign Affairs Home Page, aplūkots 25.04.2015.)

saskaras ar situācijām, kurās atturēšana varētu spēlēt nozīmīgu lomu, atspoguļojās tas, ka Izraēlas līderi neuzticas to kodolieroču atturēšanas spējām.²¹⁴

Kopumā ir iespējams secināt, ka Izraēlā dominē uzskats, ka vienīgi turpinot balstīt savu drošību uz pārākuma doktrīnu, kas paredz asimetriju konvencionālajās un nekonvencionālajās militārajās spējās starp Izraēlu un valstīm, ko tā uztver par naidīgām, tai ir iespējams nodrošināt tās drošību un kopumā eksistenci. Kā rezultātā, Izraēla noraida iespējamību, ka tā varētu nodrošināt tās drošību, balstoties uz atturēšanu. Lai arī ar kodolieročiem bruņota Irāna starptautiskās sabiedrības uzskatos netiek skatīts, kā veiksmīgākais rezultāts, tomēr pastāv uzskats, ka kodolieroču iegūšanas gadījumā, starp Irānu un Izraēlu varētu darboties savstarpēja atturēšana, kas tādējādi varētu veicināt stabilitāti Tuvo Austrumu reģionā. Lai varētu izprast iemeslus Izraēlas nemainīgajai nostājai, turpmākajās nodaļās tiks analizēta Izraēlas stratēģiskā kultūra un tās ietekme uz Izraēlas lēmumu balstīs savu drošību uz pārākumu.

---

²¹⁴ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 631.

6. IZRAĒLAS STRATĒĢISKĀ KULTŪRA

Kā jau tas tika norādīts metodoloģijas nodaļā, Izraēlas stratēģiskā kultūra tiks analizēta, izpētot noteiktus to veidojošos elementus. Šo elementu analīze tiks iedalīta trīs līmeņos: makrovides līmenī tiks pētīta Izraēlas vēsturiskā pieredze un priekšstati par tās ģeogrāfisko situāciju; sabiedrības līmenī tiks pētīta Izraēlas politiskā sistēma, jo īpaši pievēršoties lēmumu pieņemšanas procesam; un mikrovides līmenī tiks pētītas militārās struktūras, civili-militārās attiecības. Jo īpaši uzmanība tiks pievērsta hipotēzē iekļautā dziļi iesakņojušā priekšstata par kaimiņvalstu naidīgumu elementam, kā arī tā mijiedarbībai ar citiem elementiem. Pamatā šis aspekts tiks analizēts makrovides līmeņa elementu ietvaros. Šo elementu analīzes rezultātā būs iespējams noteikt pamata pārlicības un vērtības, caur kurām lēmumu pieņēmēji raugās uz ārējo vidi un to interpretē, kā arī uztver tās drošībai pastāvošus draudus.

Nodaļa kopumā tiks iedalīta trīs apakšnodaļās, kuru ietvaros tiks analizēti Izraēlas stratēģisko kultūru veidojošie elementi. Cita starpā, nodaļas ietvaros tiks identificēti arī Izraēlas stratēģiskās kultūras uzturētāji jeb īstenotāji. Savukārt, stratēģiskās kultūras vispārējs raksturojums un tās ietekmes analīze attiecībā uz Izraēlas izvēli īstenot attiecīgo nacionālās drošības doktrīnu, tiks sniegta atsevišķā nodaļā, kurā tiks apkopoti galvenie rezultāti. Papildus ir būtiski norādīt, ka, lai arī darba mērķis ir izpētīt iemeslus Izraēlas izvēlei īstenot attiecīgo nacionālās drošības doktrīnu Irānas kodolprogrammas attīstības kontekstā, stratēģiskās kultūras elementu analīzē ir svarīgi pievērsties arī vēsturiskiem aspektiem un tam, kādā veidā šie elementi ir attīstījušies. Stratēģiskās kultūras pieeja pamatā uzsvēr no kopīgās vēsturiskās pieredzes izrietošās vienotās pārlicības pieņēmumus u.c. Lai varētu raksturot tieši specifisko Izraēlas stratēģisko kultūru ir svarīgi izprast, kādas pamata pārlicības veido tieši Izraēlas lēmumu pieņēmēju vidi. Vēl jo vairāk būtiski ir aplūkot stratēģiskās kultūras elementu veidošanos vēsturiskā aspektā, jo, kā jau tas tika raksturots iepriekšējās nodaļas ietvaros, Izraēla izvēli balstīt tās drošību uz absolūtu pārākumu ir pieņēmusi jau pirms Irānas kodolprogrammas attīstības.

6.1 Makrovides līmeņa elementi

Makrovides līmeņa faktori ietver gan valsts vēsturisko pieredzi, gan valsts priekšstatus par tās ģeogrāfisko situāciju. Izraēlas gadījumā ir būtiski izprast, cik lielā mērā vēsturiskie naratīvi un vēsturiskā pieredze ir ietekmējusi tās domāšanas veidu valsts drošības un aizsardzības jautājumos. Tāpat arī ir svarīgi izpētīt Izraēlas līderu idejas un priekšstatus par

valsts ģeogrāfisko situāciju un tās ietekmi uz valsts nacionālās drošības doktrīnu. Šie divi makrovīdes līmeņa faktori turpmāk tiks analizēti divās atsevišķās apakšnodaļās.

6.1.1 Vēsturiskie naratīvi un pieredze

Stratēģiskās kultūras pieeja jo īpaši uzsver vēstures pieredzes nozīmi. Saskaņā ar stratēģiskās kultūras pieeju vēsturiskiem naratīviem, ko veidojusi dominējošā elite, to priekšstatiem par mieru un karu, pastāvošiem draudiem un lēmumu pieņemšanas stilu ir ietekme uz valsts nostāju ar aizsardzību un drošību saistītos jautājumos. Visaptverošai Izraēlas vēstures pieredzes analīzei varētu tikt veltīts atsevišķs darbs, taču, ņemot vērā ierobežoto darba apjomu, Izraēlas gadījuma izpētē galvenokārt tiks pievērsta uzmanība 20. gadsimta galvenajiem vēsturiskajiem notikumiem. Jo īpaši nozīmīgi ir izpētīt Izraēlas līderu, kā tās viena no dibinātājiem un ietekmīgā pirmā premjerministra D. Bena-Guriona, priekšstatus par Izraēlas situāciju un īstenojamo politiku drošības un aizsardzības jomā līdz ar Izraēlas neatkarības pasludināšanu 1948. gadā, lai pēc tam varētu salīdzināt, cik lielā mērā šie priekšstati par pastāvošajiem draudiem un preferencēm laika gaitā ir mainījušies vai arī saglabājušies un ietekmējuši Izraēlas uzskatus par ar nacionālo drošību saistītos jautājumos.

Lai varētu izprast vēsturisko naratīvu un nacionālo identitāti, Izraēlas gadījuma analīzē ir būtiski izpētīt ne tikai vēsturisko pieredzi sākot ar Izraēlas valsts dibināšanas laiku, bet arī senāku ebreju kopienas pieredzi un pārdzīvojumus pirms Izraēlas valsts dibināšanas. Kopumā ir iespējams izdalīt divus galvenos vēsturiskos notikumus, kas ir ietekmējuši Izraēlas nacionālo identitāti – ebreju tautas ilglaicīgā dzīvošana diasporā un pret ebrejiem izvērstais holokausts.

Izraēlas nacionālo identitāti ir ietekmējuši arī priekšstati un vēsturiskie naratīvi par ebreju tautas senāku laiku vēsturi, tai skaitā arī tās metodoloģiskiem aspektiem. Kā piemēru šajā ziņā var minēt tā dēvēto „Masadas mītu”. Vēsturiskie nostāsti paredz, ka ap 73.g.m.ē. aptuveni tūkstošs ebreju liela grupa bija atraduši patvērumu Masadā, taču pēc neizdevušās ebreju sacelšanās, tie pieņēma lēmumu labāk īstenot masu pašnāvību, nekā dzīvot romiešu verdzībā.²¹⁵ Sākotnējos Cionisma kustības gados līdz 1973. gada *Yom Kippur* karam šis vēsturiskais nostāsts tika atspoguļots kā „patriotiska nāve cīņā par brīvību.”²¹⁶ Savukārt laika periodā pēc *Yom Kippur* kara tika plaši atspoguļota atšķirīga šī nacionālā mīta interpretācija,

---

²¹⁵ Zerubavel, Y. The Multivocality of a National Myth: Memory and Counter – Memories of Masada. In: *Shaping of Israeli Identity: Myth, Memory and Trauma*, Eds. Wistrich, R., Ohana, D., UK: Frank Cass & Co., 1995, p. 111.

²¹⁶ Turpat.

šos notikumus raksturojot kā „vēsturisko modeli bezcerīgajai situācijai, kurā ebreji tika pakļauti vajāšanai un nāvei”.²¹⁷ Proti, ja pirmais vēsturiskais naratīvs mītu par Masadas notikumiem atspoguļoja kā cīņu par brīvību, tad otrs to atspoguļoja kā lielāko traģisko notikumu ebreju vēsturē, tādējādi to vairs neizvirzot par vēlamu uzvedības modeli, bet gan kā vēsturisku brīdinājumu. Būtiski ir norādīt, ka, lai arī šādā veidā tika mēģināts nošķirt modernās Izraēlas ebreju identitāti no ebreju traģiskās vēstures, tomēr mūsdienās šie abi vēsturiskie naratīvi turpina pastāvēt.²¹⁸

Izraēlas nacionālās identitātes veidošanās procesā nozīmīga ir bijusi arī ebreju kopienas vēsturiskā pieredze 19. gadsimta ietvaros. Piespiedu trimdas rezultātā 19. gadsimta sākumā aptuveni četras piektdaļas ebreju dzīvoja diasporā Austrumeiropā.²¹⁹ Antisemitisku vajāšanu Krievijas Impērijā 1880to gadu sākumā rezultātā, norisinājās plaša ebreju migrāciju uz ASV un mazākā apmērā arī Jeruzalemi un „Svēto Zemi”.²²⁰ Šajā laika posmā nozīmīga ir tā dēvētās Cionistu kustības, kuras mērķis kopš seniem laikiem bija izveidot ebreju valsti, pakāpeniska izveidošanās par formālu, politisku kustību.²²¹ „Sociālistu un komunistu idejas savienojumā ar nacionālistiskiem mērķiem, rezultējās Cionistu stratēģijā izveidot atsevišķu ebreju kopienas sabiedrību, kas vēlāk kļūtu par pamatu valstij.”²²²

Ebreju tautas vēsturē jo īpaši traģisks ir laika posms no 1939. – 1945. gadam, kad nacistiskā Vācija Otrā Pasaules kara laikā īstenoja masveida ebreju iznīcināšanu. Vispārpieņemts ir uzskats, ka holokaustā tika nogalināti aptuveni 6 miljoni Eiropas ebreju. Gan diasporas ebreju sapnis par ebreju valsts atjaunošanu saskaņā ar Bībeles laika ebreju valsti, gan arī holokausta notikumi tiek uzsvērti Izraēlas neatkarības pasludināšanas deklarācijā, kas tika publiski pasludināta 1948. gada 14. maijā līdz ar britu Palestīnas mandāta beigām.²²³

Šie notikumi kopumā ir veidojuši Izraēlas kopīgo vēsturisko naratīvu. Holokaustam ir bijusi centrālā loma ebreju identitātes veidošanās procesā, radot izolācijas sajūtu un pamata

---

²¹⁷ Zerubavel, Y. The Multivocality of a National Myth: Memory and Counter – Memories of Masada. In: *Shaping of Israeli Identity: Myth, Memory and Trauma*, Eds. Wistrich, R., Ohana, D., UK: Frank Cass & Co., 1995, p. 112.

²¹⁸ Turpat, 111.

²¹⁹ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 3.

²²⁰ Ģeogrāfiski ietver Izraēlas, Palestīnas pašpārvaldes, Libānas, Rietumjordānijas un daļu Sīrijas teritorijas.

²²¹ History of Judaism. www.bbc.co.uk (BBC Home Page; aplūkota 15.05.2015.)

²²² Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 3.

²²³ Declaration of Establishment of State of Israel. www.mfa.gov.il (Israel Ministry of Foreign Affairs Home page; aplūkota 15.05.2015.)

pieņemumu, ka Izraēla nevar nevienam uzticēties un var paļauties tikai uz saviem spēkiem.²²⁴ Līderu paustie priekšstati par Izraēlas drošības situāciju 1940to gadu beigās un 1950to gadu sākumā bieži ietver atsauces uz ebreju tautas traģisko un sarežģīto vēsturi. Iepriekš veiktās analizēs par Izraēlas nacionālās drošības doktrīnu lielākoties ir novērojams uzskats, ka ebreju tautas vēsturiskajai kolektīvajai atmiņai par ilglaicīgu dzīvošanu diasporā, pret tiem vērstai apspiešanai, vajāšanām un sistemātiskai iznīcināšanai ir bijusi ietekme uz Izraēlas īstenoto pieeju tās nacionālajai drošībai pēc Izraēlas valsts neatkarības pasludināšanas laika posmā.²²⁵ Šie vēsturiskie aspekti veicināja arī pamata sajūtu, ka Izraēlas eksistencei pastāv konstanti draudi.

Pēc Izraēlas neatkarības pasludināšanas, pirmo piecdesmit gadu laikā vidēji katrā dekādē Izraēla karoja vismaz vienu pilna mēroga karu ar tās arābu kaimiņvalstīm: 1948. - 1949. gada Neatkarības karš; 1956. gada Suecas kampaņa; 1967. gada Sešu dienu karš; 1969. – 1970. gada karš; 1973. gada *Yom Kippur* karš; un 1982. gadā Lībijas karš.²²⁶ Būtiski ir papildus norādīt, ka papildus ārējiem draudiem, Izraēla laika gaitā ir saskārusies arī ar draudiem, ko tā uztver par „iekšējiem draudiem”, proti, nemiernieku aktivitātes okupētajās teritorijās Gazā un Rietumkrastā.²²⁷ Laikā kopš 1987. gada ir bijušas divas palestīniešu intifādas jeb sacelšanās Izraēlas jurisdikcijā esošajās okupētajās teritorijās. Tāpat arī pieaugošu draudu rada nevalstiskie aktori, tai skaitā teroristiski grupējumi.

Kā rezultātā, dienu pēc Izraēlas neatkarības pasludināšanas uzreiz īstenotais uzbrukums no arābu valstu - Ēģiptes, Sīrijas, Libānas, Irākas un Jordānijas - puses ar mērķi iznīcināt jaunizveidoto ebreju valsti kopā jau ar pastāvošo sensitīvo draudu uztveri ebreju kopienas vēstures dēļ, tikai palielinājās Izraēlas nedrošības sajūta un pastiprinājās Izraēlas līderu uzskati par to, ka ebreju valsts eksistencei pastāv konstanti draudi.²²⁸ Papildus jau vēsturiski izveidojušai nedrošības sajūtai, kari uzreiz pēc Izraēlas neatkarības pasludināšanas veicināja arī priekšstata veidošanu par Izraēlas kaimiņvalstu vispārēju naidīgumu pret Izraēlu un to, ka pie jebkādas izdevības tās centīsies Izraēlas jaunizveidoto valsti iznīcināt. Pēc vēl vairākiem notikušiem kariem, 1960tajos gados šī sajūta tikai palielinājās, jo nostiprinājās apziņa, ka pēc Izraēlas Valsts neatkarības pasludināšanas tai nav izdevies „izbēgt no ebreju

---

²²⁴ El-Gendy, K. *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*. Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010, p. 64.

²²⁵ Adamsky, D. *The Culture Military of Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*. US: Stanford University Press, 2010.

²²⁶ Rodman, D. Israel's National Security Doctrine: Introductory Overview. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2001, p. 71.

²²⁷ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 12.

²²⁸ El-Gendy, K. *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*. Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010, p. 64.

vēstures” jeb sajūta, ka pret ebrejiem no pārējās pasaules vēl joprojām tiek izvērstas vajāšana, kā tas bija jau vēsturiski piedzīvots.²²⁹ Šis aspekts tiešā veidā ietekmēja Izraēlas draudu uztveri, tikai vēl vairāk pastiprinot uztveri par arābu valstu radītajiem draudiem tās pastāvēšanai, un Izraēlas lēmumu pieņēmeņu skepticismu par diplomātiju, dodot priekšroku militārajam aktīvismam. Būtiski ir norādīt, ka Izraēlas pastāvēšanas sākotnējos gados Izraēlā galvenokārt veidojās priekšstats tieši par arābu valstu naidīgumu. Līdz pat 1979. gadam, kad Irānā norisinājās Islāma revolūcija, Izraēlas attiecības ar Irānu drīzāk būtu raksturojamas kā uz sadarbību balstītas.²³⁰ Tomēr līdz ar Islāma revolūciju un Irānas kodolprogrammas attīstību ievērojami mainījās priekšstati par Irānas naidīgumu. Piemēram, 2010. gada sabiedriskās domas pētījuma rezultāti liecina, ka 92% Izraēlas ebreju uzskata Irānu par visnaidīgāko valsti reģionā.²³¹

Kolektīvā atmiņas par holokaustu veicināja to, ka Izraēla arābu līderu retoriku par to, ka tie Izraēlu iznīcinās, uztvēra kā pilnībā ticamus draudus tās pastāvēšanai.²³² Kopumā attiecībā uz arābu valstu nodomiem Izraēlā nenorisinājās diskusijas, jo valdība kopīga pārliecība, ka arābu valstis ir apņēmušās vienalga ar kādiem līdzekļiem Izraēlu iznīcināt. Ja bija kāda veida diskusijas, tad tikai par to, kādu cenu arābu valstis ir gatavas maksāt par ebreju valsts iznīcināšanu.²³³

Stratēģiskās kultūras analizē būtisks aspekts, kas tiek jo īpaši uzsvērts vēstures pieredzes kontekstā, ir saistīts ar valsts pieredzi karos un to, kā valsts uz kariem raugās. Ņemot vērā priekšstatus par ebreju vēsturisko cīņu par izdzīvošanu naidīgā vidē, Izraēla pamatā uz karu raugās kā uz neizbēgamu fenomenu.²³⁴ Vēl jo vairāk, priekšstatu par karu kā neizbēgamu fenomenu veicina augstās sociālās un ekonomiskās pilnas mobilizācijas izmaksas, kas principā paredz visiem vīriešiem Izraēlā kara dienestu.²³⁵ Mobilizācijas aspekts tiks turpmāk detalizētāk analizēts sadaļā par militārajām struktūrām, jo īpaši Izraēlas Aizsardzības spēki (IAS), kas pilda Izraēlas stratēģiskās kultūras uzturētāju jeb īstenotāju lomu.

---

²²⁹ Waxman, D. *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending/ Defining the Nation*. NY: Palgrave Macmillan, 2006, p. 49.

²³⁰ Kaye, D. D., Nader, A., Rochan, P. *Israel and Iran: A Dangerous Rivalry*. Rand Corporation, 2011, p. 1.

²³¹ Eiran, E., Malin, M. B. *The Sum of all Fears: Israel's Perception of a Nuclear-Armed Iran*. The Washington Quarterly, 2013, p. 78.

²³² Waxman, D. *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending/ Defining the Nation*. NY: Palgrave Macmillan, 2006, p. 49.

²³³ Feldman, S., Toukan, A. *Bridging the Gap: A Future Security Architecture for the Middle East*. US: Rowman & Littlefield Publishers, 1997, p. 8.

²³⁴ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 13.

²³⁵ Turpat, p. 19.

Vienlaikus, saskaņā ar jūdaismā paustajā premisām, karš pēc būtības ir uzskatāms par negatīvu fenomenu. Tādējādi Izraēla ir uzsvērusi atšķirības starp kariem, kas tiek uzspiesti jeb piespiedu kari un kariem, kas tiek izvērsti pēc līdera ieskatiem jeb izvēles kari, tādējādi izveidojot nošķirumu starp „karš bez izvēles” un „izvēles karš”.²³⁶ Izraēla visus karus tās vēsturē uzskata par „kariem bez izvēles”, par vienīgajiem iespējamajiem izņēmumiem pieņemot 1982. gada un 2006. gada karus Libānā.

Izraēlas lēmumu pieņēmēji ir uzsvēruši vēl detalizētāku nošķirumu, kas ietver „aizsardzības” karus, kuros pretinieks uzsāk karadarbību, „preventīvos” karus, kas tiek izvērsti, lai iznīcinātu iespējamo pretinieka radīto draudu, kā arī „apsteidzošos” karus, kad, paredzot pretinieka nodomus par agresiju, pret to tiek izvērstas sākotnējs uzbrukums.²³⁷ Saskaņā ar šo dalījumu Izraēla 1948. gada, 1969. – 1970. gada un 1973. gada karus raksturo kā aizsardzības karus, 1956. gada karu kā preventīvu un 1967. gada karu kā apsteidzošu. Tomēr, balstoties arī uz šo dalījumu, Izraēlai neizdevās attaisnot tās karus Libānā, kas kopumā izraisīja plašas debates Izraēlā par pamata pārliecībām un pieņēmumiem, pēc kuriem Izraēla vadās tās drošības nodrošināšanā.²³⁸ Kopumā aplūkojot Izraēlas pieredzi, ir novērojams, ka Izraēla priekšroku dod militāriem risinājumiem tās drošības izaicinājumiem.²³⁹ Izraēlas Aizsardzības spēki vienmēr ir uzsvēruši, ka kaimiņvalstu naidīgums ir nemainīgs, kā rezultātā ir bijusi nepieciešamība izmantot apsteidzošas un preventīvas operācijas.²⁴⁰

Attiecībā uz Izraēlas pieredzi spēka izmantošanā, jo īpaši tendenci izvērst preventīvus un apsteidzošus karus, teorētiķis E. Inbārs (*Eifram Inbar*) skaidro, balstoties uz dziļu ebreju tautas vidū pastāvošu baiļu aspektu. Saskaņā ar E. Inbāra veikto analīzi Izraēlas politiskās elites vidū spēka izmantošana, jo īpaši 1967. gada „Sešu dienu karš”, tiek saistīts ar vēlmi nepieļaut vēstures atkārtošanos caur pretēju rīcību, nekā to vēsturiski paredz diasporā dzīvojošo ebreju tradicionālie uzvedības modeļi. Tādējādi, Izraēlas gatavība izmantot spēku, tai skaitā apsteidzoši, daļēji ir uzskatāms par rezultātu Izraēlas spēcīgajai uztverei par tai pastāvošiem izdzīvošanas draudiem un vēlmei reaģēt uz šiem draudiem savādāk, nekā

---

²³⁶ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 13.

²³⁷ Turpat.

²³⁸ Turpat.

²³⁹ Kober, A. The Israel Defense Forces in the Second Lebanon War: Why the Poor Performance? *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 31, No. 1, 2008, p. 35.

²⁴⁰ Cohen, E. A., Eisenstadt, M. J., Bacevich, A. J. *Knives, Tanks, and Missiles: Israel's Security Revolution*. US: The Washington Institute for Near East Policy, 1998, p. 18.

iepriekš vēsturē ebreji to bija darījuši.²⁴¹ Šajā aspektā ir būtiski minēt jau iepriekš norādītā pakāpeniskā vēsturiskā naratīva maiņu saistībā ar „Masadas mītu.”

Vienlaikus, ir būtiski norādīt, ka Izraēlas vēsturē ir bijuši periodi, kad ir novērojami mēģinājumi no politiskās elites puses mazināt vispār pastāvošo pārliecību par konstantu apdraudējumu Izraēlas pastāvēšanai. Piemēram, 1993. gadā Izraēlas toreizējais premjerministrs J. Rabins (*Yitzhak Rabin*) norādīja uz nepieciešamību mainīt tradicionālo Izraēlas pārliecību par izolāciju un pašpaļaušanos, paužot, ka „[...] pasaule vairs nav vērsta pret mums [...] mums ir jādomā savādāk un uz lietām jāraugās atšķirīgā veidā.”²⁴² Līdzīgu ideju J. Rabins pauda runā 1994. gadā norādot, ka „[...] apgalvojums, ka visa pasaule ir pret mums ir izklīdis [...]. Visa pasaule nav pret mums. Pasaule ir kopā ar mums.”²⁴³ Regulāri norādot uz nepieciešamību mainīt pārliecību, ka „visa pasaule ir pret Izraēlu”, J. Rabins izaicināja vienu no ebreju tautas nacionālās identitātes pamata sastāvdaļām, kas paredzēja izolācijas un nedrošības sajūtu, kas izrietēja no kolektīvās atmiņas par ebreju tautas pārdzīvojumiem vēsturē.²⁴⁴

Tādējādi noteiktos laika periodos ir novērojama tendence mazināties Izraēlas pārliecībai par konstantiem draudiem tās eksistencei, izolāciju un nepieciešamību paļauties tikai uz saviem spēkiem. Piemēram, izolācijas sajūta un nepieciešamība balstīties tikai uz saviem spēkiem ir daļēji mazinājusies kopš 1970tajiem gadiem, kad Izraēla palielināja tās sadarbību un arī atkarību no ASV gan militārajā, gan politiskajā ziņā.²⁴⁵ Vienlaikus, Izraēlas neatkarības gadu sākotnējā periodā priekšstatiem par arābu valstu naidīgajiem saglabājās.

Tomēr, neskatoties uz to, pēc vairāku paaudžu nomaiņas, mūsdienās nedrošības sajūta, kas izpaūžas pārliecībā par eksistenciālu draudu Izraēlas izdzīvošanai, turpina pastāvēt un, kopā ar izolācijas sajūtu un pārliecību, ka tā var paļauties tikai uz saviem spēkiem, turpina veidot būtisku Izraēlas nacionālās identitātes sastāvdaļu. Vēl jo vairāk, apdraudējuma sajūta Izraēlas Valsts pastāvēšanai ir saglabājusies, lai arī laika gaitā ir ievērojami palielinājušās Izraēlas militārās spējas, Izraēla ir sasniegusi pārākumu konvencionālajās spējās salīdzinājumā ar arābu valstīm, ar daļu no arābu valstīm ir noslēgti miera līgumi, kā arī

---

²⁴¹ Waxman, D. *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending/ Defining the Nation*. NY: Palgrave Macmillan, 2006, p. 52.

²⁴² Waxman, D. *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending/ Defining the Nation*. NY: Palgrave Macmillan, 2006, p. 98.

²⁴³ Turpat.

²⁴⁴ Turpat.

²⁴⁵ Mikaelian, S. Israeli Security Doctrine between the Thirst of Exceptionalism and Demands for Normalcy. *Central European Journal of International and Security Studies*, Vol. 1, No. 2, 2007, p. 179.

Izraēlai ir izveidojusi ciešu sadarbību ar ASV.²⁴⁶ Pēdējo gadu laikā līdzīga retorika tai, kāda izskanēja Izraēlas pastāvēšanas sākotnējās dekādēs, turpina izskanēt arī tagad, jo īpaši Irānas kodolprogrammas attīstības kontekstā.²⁴⁷ Papildus ir būtiski norādīt, ka, lai arī 1979. gadā Izraēla noslēdza miera līgumu ar Ēģipti un 1994. gadā ar Jordāniju, priekšstats kopumā par arābu valstu naidīgumu un to nodomu iznīcināt Izraēlu saglabājās.

6.1.2 Priekšstati par ģeogrāfisko situāciju

Ja pieejas, kas balstās uz materiāliem faktoriem un racionalitāti, kopumā uzsver ģeostratēģisko aspektu ietekmi uz valsts nacionālās drošības stratēģiju un politikas īstenošanu, tad stratēģiskās kultūras pieejā tiek uzsvērts, ka priekšstatiem par valsts ģeogrāfisko situāciju, tai skaitā tās izmēru, demogrāfisko situāciju, robežvalstīm, u.c., var būt nozīmīga ietekme uz valsts stratēģisko domāšanu. Kā jau tika norādīts Izraēlas nacionālās drošības doktrīnas raksturojuma nodaļā, Izraēla tās doktrīnu ir attīstījusi, cita starpā, balstoties uz pieņēmumiem par fundamentālu atšķirību starp Izraēlu un arābu valstīm kvantitatīvajā ziņā, kā rezultātā Izraēla ir centusies to kompensēt ar kvalitatīvā pārākuma iegūšanu, vienlaikus cenšoties mazināt atšķirību ar arābu valstīm kvantitatīvajā ziņā.

Vēsturiski veidojusies kopīgā pārliecība, ka Izraēlai kā ebreju valstij pastāv konstanti draudi tās pastāvēšanai, vēl jau vairāk tika pastiprināta ar tās ģeostratēģisko situāciju attiecībā pret tās kaimiņiem, kurus tā uztver kā pamatā naidīgus Izraēlai. Jau sākotnējos Izraēlas neatkarības gados tās ģeogrāfiskā vide, kurā Izraēlu no visām pusēm aptvēra valstis, ko tā uzskatīja par naidīgām tās pastāvēšanai, un kurām, vēl jo vairāk, bija lielāks iedzīvotāju skaits, plašāki pieejamie dabas resursi to teritoriālo priekšrocību dēļ, kā arī skaitliski lielāka armija, ietekmēja Izraēlas stratēģisko domāšanu.²⁴⁸ Kā ir norādījis D. Bens-Gurions 1948. gada novembrī: „Mums ir unikāla militārā problēma. Mēs esam daži un mūsu pretinieki ir daudzi.”²⁴⁹

Izraēla tās ģeogrāfisko vidi uzskatīja par būtisku apdraudējumu, uztverot to kā naidīgu, neskaidru, nestabilu un nesalīdzināmu ar nevienas citas valsts ģeostratēģisko

---

²⁴⁶ El-Gendy, K. *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*. Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010, p. 61.

²⁴⁷ Netanyahu accuses Obama of risking „nuclear arms race” with Iran deal. Pieejams: www.telegraph.co.uk (Telegraph Home Page; aplūkota 15.05.2015.)

²⁴⁸ Adamsky, D. *The Culture Military of Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*. US: Stanford University Press, 2010.

²⁴⁹ Cohen, E. A., Eisenstadt, M. J., Bacevich, A. J. *Knives, Tanks, and Missiles: Israel's Security Revolution*. US: The Washington Institute for Near East Policy, 1998, p. 57.

situāciju.²⁵⁰ Izraēla pauda bažas par to, ka papildus tās pretinieku pārākumam iedzīvotāju skaita, teritorijas un pieejamo dabas resursu ziņā, tām ir arī plašāk izveidota saikne ar ārējo pasauli.²⁵¹ Pieņemumi par ģeogrāfisko vidi papildus veicināja sajūtu, ka Izraēla ir izolēta no apkārtējās pasaules un ka tā var uzticēties un paļauties tikai uz savām spējām tās drošības nodrošināšanā.²⁵²

Ilgu laika posmu Izraēla ar aizdomām raudzījās ne tikai uz tās tuvāko reģionālo vidi, bet arī kopumā uz pasauli. To izteikti atspoguļo Izraēlas diplomāta A. Ebana (*Abba Eban*) paustais 1967. gadā: „Kad mēs raugāties uz pasauli, mēs to redzam kā sadalītu starp tiem, kas vēlas mūs redzēt iznīcinātus un tiem, kas nepacels ne pirkstu, lai mūsu iznīcību novērstu.”²⁵³

Izraēlas atbilde arābu kaimiņvalstu, ko tā uzskatīja par naidīgām, kvantitatīvajam pārākumam ietvēra centienus sasniegt kvalitatīvo pārākumu, ko tā laika gaitā ir arī realizējusi. Pastāvēja uzskats, ka Izraēlai ir jāizmanto visi iespējamie resursi tās rīcībā, jo īpaši tās iedzīvotāji un tehnoloģiskais pamats, kvalitatīvi pārāku militāro spēku izveidei. Tādējādi Izraēla tās koncepciju par visaptverošu kvalitatīvo pārākumu balstīja gan tehnoloģijās, gan arī „cīņas garā, taktiskajās spējās un sociālajā saliedētībā.”²⁵⁴ Viennozīmīgi, faktiskie ģeogrāfiskie apstākļi ir ietekmējuši arī Izraēlas militāro doktrīnu.²⁵⁵ Cita starpā, stratēģiskā dziļuma trūkums un ierobežotie resursi ir vēsturiski lieguši pieņemt defensīvas karošanas stratēģijas.²⁵⁶ Neskatoties uz laika gaitā panāktām izmaiņām Izraēlas spējās attiecībā pret tās arābu kaimiņvalstīm, diskurss „daži pret daudziem”, kas ietver ideju par Izraēlas nelabvēlīgo situāciju attiecībā pret tās arābu kaimiņvalstīm, ir saglabājies arī mūsdienās.

6.2 Sabiedrības līmeņa elementi

Sabiedrības līmenī tiks analizēta Izraēlas sociālā struktūra un politiskā sistēma. Nodaļas ietvaros netiks veikts visaptverošs Izraēlas sabiedrības raksturojums, bet galvenokārt

---

²⁵⁰ El-Gendy, K. *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*. Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010, p. 61.

²⁵¹ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 8.

²⁵² El-Gendy, K. *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*. Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010, p. 61.

²⁵³ Waxman, D. *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending/ Defining the Nation*. NY: Palgrave Macmillan, 2006, p. 48.

²⁵⁴ Turpat.

²⁵⁵ Rodman, D. Israel's National Security Doctrine: Introductory Overview. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2001, p. 72.

²⁵⁶ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 19.

tiks uzmanība pievērsta diviem aspektiem, kas ir nozīmīgi stratēģiskās kultūras analīzē. Pirmkārt, tiks aplūkota kopumā sabiedrības struktūra un tās pastāvīgums vai izmaiņas laika gaitā, un, otrkārt, sabiedrības priekšstati par tās lomu un iespējām iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesā un citās ar valsts nacionālās drošības nodrošināšanu saistītās aktivitātēs. Izraēlas politiskās sistēmas raksturojumā pamatā tiks pievērsta uzmanība tam, cik atvērts vai slēgts ir lēmumu pieņemšanas process ar ārējo un drošības politiku saistītos jautājumos un vai laika maiņā ir bijušas kādas nozīmīgas izmaiņas šajā procesā. Lai arī detalizētāks civiltāro militāro attiecību raksturojums tiks sniegts nākamajā nodaļā, šīs nodaļas ietvaros tiks iezīmēta varas sadale starp dažādām valsts institūcijām drošības politikas veidošanā.

Izraēlas iedzīvotāju sastāvā laika gaitā ir bijušas nozīmīgas pārmaiņas. Izraēlas valsts neatkarības pasludināšanas laikā Izraēlā dzīvoja aptuveni 650 000 iedzīvotāju, no kuriem lielākā daļa jeb 85% bija aškenazi jeb ebreji, kas ieceļojuši no Eiropas.²⁵⁷ Līdz ar „Atgriešanās likuma” pieņemšanu 1950. gadā, kas paredzēja tiesības jebkuram ebrejam migrēt un apmesties uz dzīvi Izraēlā, ievērojami palielinājās iedzīvotāju skaits, proti, 1951. gada beigās Izraēlas iedzīvotāju skaits bija jau 1,4 miljoni.²⁵⁸ Turpmāko gadu laikā arvien vairāk imigrantu devās uz Izraēlu, kā rezultātā pirmo piecu dekāžu laikā apmesties uz dzīvi Izraēlā bija devušies ebreji no aptuveni četrdesmit dažādām valstīm, kā rezultātā Izraēlā daudzējādā ziņā veidojot plaši plurālistisku un polarizētu sabiedrību.²⁵⁹ Vēl jo lielākas izmaiņas Izraēlas sabiedrībā norisinājās 1990tajos gados, kad līdz ar PSRS sabrukumu īsā laika posmā Izraēlā ieceļoja aptuveni 800 000 ebreju no Krievijas.²⁶⁰ Šādas izteiktas sabiedrības izmaiņas ir būtiskas stratēģiskās kultūras analīzē, jo var ievērojami ietekmēt valsts kultūru un identitāti.

Plašā imigrācija radīja ne tikai ekonomiskus izaicinājumus jaunizveidotajai Izraēlas valstij, bet arī būtisks jautājums bija saistīts ar kopīgas identitātes veidošanu un saglabāšanu. Vienīgā imigrantu vienojošā vērtība bija jūdaisms, taču Izraēlas lēmumu pieņēmēji nevēlējās reliģiskās vērtības šādā līmenī ieviest politikā.²⁶¹ Kā rezultātā pēc D. Bena–Guriona iniciatīvas kā socializējošais faktors tika attīstīti IAS, kas kļuva par jūdaismam alternatīvu sabiedrības mobilizējošo faktoru. Tika pieņemtas četras stratēģijas, kas attīstīja militarismu kā kopīgas identitātes veidojošu spēku: 1) pilnībā mobilizētas sabiedrības veidošana caur

²⁵⁷ Rebhun, U., Waxman, C. I. (Eds.) *Jews in Israel: Contemporary Social and Cultural Patterns*. Lebanon: Brandeis University Press, 2004, p. 8.

²⁵⁸ Turpat, p. 11.

²⁵⁹ Turpat, p. 12.

²⁶⁰ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 9.

²⁶¹ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 582.

vispārējas iesaukšanas sistēmu un lielu rezerves spēku; 2) saglabāt izjūtu par konflikta iespējamību; 3) izmantot IAS kā politiskās leģitimitātes instrumentu, veidojot stratificētus bruņotos spēkus; 4) iesaistīt IAS sociālos un valsts veidošanas procesos.²⁶²

Nozīmīgs šo četru stratēģiju ieviešanas komponents ir bijis tieši sajūtas par kopīgu draudu no arābu valstīm Izraēlas Valsts pastāvēšanai uzturēšana.²⁶³ Šīs stratēģijas ir saglabājušās arī līdz mūsdienām un detalizētāk tiks analizētas nodaļā par mikrovides līmeņa faktoriem, taču šajā ziņā ir būtiski norādīt, ka šādā veidā tika izveidota sabiedrības kā „tauta pie ieročiem” („*nation in arms*”) paštēls.²⁶⁴ Tādējādi, lai arī Izraēlā sabiedrība nevar ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesu, caur obligāto militāro dienestu u.c. aktivitātēm valsts drošības jautājumam tiek piešķirta primārā loma un principā tiek uzturēta sajūta, ka Izraēlai pastāv konstants drauds tās izdzīvošanai.

Attiecībā uz Izraēlas politisko sistēmu būtiski ir norādīt, ka Izraēlā nav pieņemta rakstīta konstitūcija, kas tiek saistīts ar tās nespēju savienot uzskatus starp sekulāro un reliģisko Izraēlas iedzīvotāju daļām. Tā vietā Izraēla ir balstījies uz tā dēvētajiem „Pamata Likumiem”, kurus pieņem likumdevējs jeb Knesets un kuros ir formāli definēta varas sadale.²⁶⁵ Izraēlā ir parlamentārā demokrātija un, lai arī formāli atbildība starp dažādām valsts institūcijām ir definēta, realitātē lēmumu pieņemšanas process pamatā tiek raksturots kā sarežģīts, personalizēts, „plūstošs”, neformāls un slēgts.²⁶⁶

Šādas lēmumu pieņemšanas tradīcijas ar drošību saistītos jautājumos izveidojās jau pirmā Izraēlas premjerministra D. Bena – Guriona laikā. Ņemot vērā, ka nacionālās drošības jomā tikai 1979. gadā tika pieņemts „Pamata Likums”, kas formāli noteica atbildības dalījumu šajā jomā un civili – militārās attiecības, pirmajās dekādēs pēc Izraēlas neatkarības pasludināšanas formālu struktūru trūkuma rezultātā attīstījās lēmumu pieņemšanas process, kas tiek raksturots kā augstā līmenī centralizēts, autoritārs un slepens. D. Bens–Gurions un tā pēcteči līdz pat 1960tajiem gadu beigām ieņēma vienlaicīgi gan premjerministra, gan aizsardzības ministra amatus.²⁶⁷ Tādējādi stratēģijas veidošana nacionālās drošības jomā tika dalīta starp premjerministru/aizsardzības ministru un bruņoto spēku vadītāju. Lai arī

---

²⁶² Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 582.

²⁶³ Turpat, p. 584.

²⁶⁴ Yaniv, A. (Ed.). *National Security and Democracy in Israel*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1993, p. 65.

²⁶⁵ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 17.

²⁶⁶ El-Gendy, K. *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*. Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010, p. 7.

²⁶⁷ Handel, M. I. The evolution of Israeli strategy: the psychology of insecurity and the quest for absolute security. In: *The Making of Strategy: Rules, States, and War*. Eds. Murray, W., Bernstein, A., Knox, M. US: Cambridge University Press, 1994, p. 554.

parlamentam teorētiski bija iespējas iesaistīties, tas reti iesaistījās galvenokārt informācijas trūkuma, jautājumu slepenības, kā arī vispārēja konsensusa dēļ.²⁶⁸ Bens-Gurions attīstīja principu, ka IAS ir bez nosacījumiem pakļauti civilajai valdībai.²⁶⁹

Attiecībā uz lēmumu pieņemšanas stilu un saturu, ir būtiski norādīt, ka lēmumu pieņemšanu ar drošību un valsts aizsardzību saistītos jautājumos lielā mērā ir ietekmējis paštēls „daži pret daudziem” un pastāvošā apdraudētības sajūta. Jau kopš Izraēlas neatkarības sākotnējiem gadiem lēmumi galvenokārt tika pieņemti domājot īstermiņā, kas arī ir saistāms ar darbā iepriekš minēto par visaptverošu stratēģisko dokumentu trūkumu.²⁷⁰ Proti, bailes no uztvertajiem un patiesajiem draudiem veicināja pievērsties *ad hoc* risinājumu meklēšanai tūlītējām problēmām, kā rezultātā ilgtermiņa stratēģijas aizvietošana ar „ātrām militārām improvizācijām, vadoties no taktiskās domāšanas, kļuva par pieņemtu Izraēlas stratēģiskās kultūras komponentu.”²⁷¹

Kopumā attīstīto lēmumu pieņemšanas stilu ir iespējams jo īpaši novērot jautājumos saistībā ar kodolieroču attīstību. Pastāv uzskats, ka D. Bens – Gurions lēmumu attīstīt kodolieročus pieņēma principā viens pats pilnībā slepenībā. Nenorisinājās ne domu apmaiņa ar ministru kabinetu, ne citām ievēlētām vai neievēlētām institūcijām.²⁷² Tāpat arī bieži tiek norādīts, ka „Izraēlas kodolprojekts tika uzsākts bez visaptverošas ilgtermiņa stratēģisko mērķu analīzes.”²⁷³

6.3 Mikrovides līmeņa elementi

Mikrovides līmeņa elementu analīzē tiks analizētas Izraēlas militārās struktūras, jo īpaši pievērsoties IAS lomai, un civili – militārajām attiecībām. Ņemot vērā IAS funkcijas un lomu, tie ir identificējami kā galvenie Izraēlas stratēģiskās kultūras īstenotāji jeb uzturētāji. Katrā valstī stratēģiskās kultūras īstenotāji var atšķirties. Tādējādi IAS kā stratēģiskās kultūras īstenotāju loma tiks analizēti arī apakšnodaļā, kurā tiks kopumā raksturotas militārās struktūras Izraēlā.

---

²⁶⁸ Handel, M. I. The evolution of Israeli strategy: the psychology of insecurity and the quest for absolute security. In: *The Making of Strategy: Rules, States, and War*. Eds. Murray, W., Bernstein, A., Knox, M. US: Cambridge University Press, 1994, p. 554.

²⁶⁹ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 18.

²⁷⁰ Adamsky, D. *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*. US: Stanford University Press, 2010, p. 116.

²⁷¹ Turpat.

²⁷² Cohen, A. *The Worst-Kept Secret: Israel's Bargaining with the Bomb*. US: Columbia University Press, 2010, p. 57.

²⁷³ Adamsky, D. Why Israel Should Learn to Stop Worrying and Love the Bomb: The Case for a New Nuclear Strategy. *Foreign Affairs*, March 2012, p. 3.

6.3.1 Civili - militārās attiecības

Iepriekšējās nodaļas ietvaros jau tika daļēji iezīmēts civili – militāro attiecību Izraēlā raksturojums. Kā jau tika iepriekš norādīts tikai 1979. gadā tika pieņemts „Pamata likums”, kas formāli izveidoja saikni starp valdību un bruņoto spēku vadību, atbildību par IAS piešķirot aizsardzības ministram. Neskatoties uz likuma pieņemšanu, kopumā laika periods pēc D. Bena-Guriona civilo-militāro attiecību ziņā līdz pat mūsdienām tiek raksturots kā neskaidrāks tādā ziņā, ka tika nojauktas iepriekš pastāvošās barjeras starp, kas nošķīra civilo no militārās sfēras. Neskaidrākas attiecības izveidojās starp premjerministru, aizsardzības ministru un bruņoto spēku vadītāju.²⁷⁴

Viens no būtiskiem aspektiem, kas veicināja to, ka civili – militārās attiecības ir raksturojamas kā neskaidrākas, ir saistīts ar to, ka arvien vairāk pārstāvji no militārās sfēra sāka ieņemt nozīmīgāku lomu politiskajā sfērā. IAS virsnieki pēc aiziešanas pensijā, kas Izraēlā virsniekiem ir obligāta no 45 gadiem, sāka arvien vairāk darboties civilajā sektorā.²⁷⁵ Kā rezultātā laika gaitā virsnieki ir ieņēmuši augstus amatus politika, tai skaitā arī atsevišķos gadījumos premjerministra vai aizsardzības ministra amatus.²⁷⁶ No vienas puses, mazā sabiedrībā, kāda ir Izraēla, kur gandrīz visa sabiedrība pilda militāro dienestu, no šādas tendences ir grūti izvairīties.²⁷⁷ Taču, no otras puses, virsnieki, kas uzsāka darboties politikā, to bieži darīja ar noteiktu mērķi, piemēram, misiju aizsargāt un veicināt IAS intereses.²⁷⁸

Neskatoties uz šīm tendencēm, civilajam komponentam lēmumu pieņemšanās procesā par nacionālās drošības jautājumiem ir saglabājusies primārā loma. Vienlaikus, ir atsevišķas jomas, kurās militārajai sfērai ir lielāka ietekme, piemēram, aizsardzības industrijā, jo tieši IAS ir tie, kas izvēlas tehnoloģijas un citas industriālās iekārtas iepirkumiem.²⁷⁹ Papildus, saistībā ar attiecībām starp civilo un militāro sfēru ir būtiski norādīt arī uz IAS laika gaitā arvien pieaugošo lomu un iesaisti valsts stiprināšanas (*nation building*) projektos, kas ietver IAS dažāda veida aktivitātes izglītības jomā, nacionālo ceremoniju organizēšanā, rūpniecības

---

²⁷⁴ Heper, M., Itzkowitz-Shiffrinson, J., R. Civil - Military Relations in Israel and Turkey. *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 33, No. 2, 2005, p. 235.

²⁷⁵ Heper, M., Itzkowitz-Shiffrinson, J., R. Civil - Military Relations in Israel and Turkey. *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 33, No. 2, 2005, p. 236.

²⁷⁶ Turpat, p. 235.

²⁷⁷ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 536.

²⁷⁸ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 18.

²⁷⁹ Heper, M., Itzkowitz-Shiffrinson, J., R. Civil - Military Relations in Israel and Turkey. *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 33, No. 2, 2005, p. 237.

uzņēmumu pārvaldīšanā u.c.²⁸⁰ Kā rezultātā, attiecības starp civilo un militāro sfēru laika gaitā ir mainījušās un ir raksturojamas kā savstarpēji cieši saistītas, kurās atbildību sadalījums nav tik ļoti izteikts.

6.3.2 Militārās struktūras

Militāro struktūru kontekstā tiks analizēta IAS pieaugošā loma. Iepriekšējo nodaļu ietvaros jau daļēji tika raksturoti IAS un priekšstati par to lomu. Papildus drošības un aizsardzības funkcijām, IAS kopumā ir darbojies kā nozīmīgs sabiedrības socializējošs un mobilizējošs faktors. Lai arī varētu uzskatīt, ka valsts institūcijas kopumā Izraēlā darbojas kā stratēģiskās kultūras īstenotāji, viennozīmīgi, jo īpaši būtiska loma šajā ziņā ir bijusi tieši IAS.

Jau kopš Izraēlas valsts izveides pastāvēja nedrošības sajūta, ka kvantitatīvajā ziņā spēcīgākās kaimiņvalstis vēlas un pie jebkuras izdevības centīsies iznīcināt jaunizveidoto ebreju valsti, tādējādi stiprinot sajūtu „daži pret daudziem”. Saskaņā ar Izraēlas līderu uzskatiem Izraēlu bija nepieciešams aizsargāt ar visa veida resursiem, kas valstij ir, tai skaitā spēcīgas militāras varas attīstīšana bija kritiski nozīmīga valsts spējai izdzīvot, kā rezultātā Izraēla ir ieguldījusi milzīgus līdzekļus spēcīgas militārās mašīnērijas attīstīšanai.²⁸¹ Lai kompensētu tās izjusto pretinieku kvantitatīvo pārkumu, Izraēla lika uzsvāru uz labāku karavīru profesionālo sagatavotību un tehnoloģisko pārkumu. Tādējādi, balstoties uz tādiem resursiem kā tās pilsoņi un tehnoloģiskais pamats, bija nepieciešams attīstīti kvalitatīvi pārkumus militāros spēkus. Papildus, Izraēlas izjustā neuzticēšanās ārējiem spēkiem un nepieciešamība paļauties tikai uz saviem militārajiem spēkiem kopumā ir izpaudis trīs elementus: nepieciešamībā paļauties uz savu karaspēku; uz pašu nodrošinātu sagatavotību un apmācību; un uz paļaušanos uz saviem ieročiem.²⁸²

Drošības aspekts Izraēlā kļuva par „centrālo sociālo vērtību un cīņa par izdzīvošanu par pamata centrālo naratīvu.”²⁸³ Izraēlā pastāvošos priekšstatus par drošību labi atspoguļo D. Bena Guriona teiktais: „Ja ir drošības, tad ir viss, ja drošības nav, tad nav nekas.”²⁸⁴ Kā jau iepriekš tas tika norādīts, IAS tika attīstīts ne tikai ar mērķi iegūt kvalitatīvi pārkumu militāro spēku, bet arī caur vispārējas iesaukšanas un aktīvo rezervi, IAS lielā mērā tika izmantots kā

²⁸⁰ Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009, p. 586.

²⁸¹ Inbar, E. *Israel's National Security: Issues and Challenges Since the Yom Kippur War*. NY: Routledge, 2008.

²⁸² Rodman, D. Israel's National Security Doctrine: Introductory Overview. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2001, p. 79.

²⁸³ Adamsky, D. *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*. US: Stanford University Press, 2010, p. 115.

²⁸⁴ Bar-Joseph, U. (Ed.). *Israel's National Security Towards the 21st Century*. UK and US: Frank Cass Publishers, 2001, p. 177.

sabiedrības vienotību veicinošs faktors. Vienlaikus, lai arī IAS kvalitatīvā pārākuma sasniegšanai principā vajadzēja mazināt apdraudētības sajūtu, izveidotā sistēma, kas paredz nepieciešamību iesaistīts gandrīz visus iedzīvotājus militārajā dienestā, lielā mērā tieši uzturēja nedrošības sajūtu. Proti, caur obligāto dienestu u.c. aspektiem tika pastiprināts priekšstats, ka valstij pastāv draudi tās izdzīvošanai.²⁸⁵

Papildus profesionālajiem karavīriem, jau kopš 1948. gada Izraēla ir izveidojusi un uzturējusi vispārējās iesaukšanas armijā sistēmu, proti, Izraēlā ir izveidots obligātais militārais dienests. Vecumā no 18 gadiem vīriešiem ir jādienē IAS trīs gadi, savukārt, sievietēm, ar dažiem izņēmumiem, ir jādienē divi gadi.²⁸⁶ Pēc obligātā militārā dienesta, atvaļinātie karavīri tiek ieskaitīti IAS militārajā rezerves dienestā līdz pat 45 gadu vecumam. Lai rezervē esošajiem karavīriem, galvenokārt vīriešiem, uzturētu augsta līmeņa kaujas spējas un zināšanas par tehnikām, tie ik gadu uz aptuveni mēnesi ilgu laika posmu tiek iesaukti dienestā. Rezervē esošos karavīrus var nepieciešamības gadījumā jebkurā brīdī iesaukt militārajā dienestā.²⁸⁷

Tādējādi kopumā IAS balstās uz salīdzinoši zemu skaitu profesionālo karavīru (vienlaikus, ne mazāk kā 10% no kopējā spēka), obligātajā militārajā dienestā iesauktajiem (aptuveni 100 000) un lielu rezervi (vairāk nekā 500 000).²⁸⁸ Kopumā operacionālajā līmenī tiek paredzēts, ka obligātajā militārajā dienestā esošajiem uzbrukuma gadījumā ir jāspēj aizsargāt Izraēla 24 – 36 stundas jeb līdz brīdim, kad tiek mobilizēta rezerve.²⁸⁹

Tādējādi principā no 18 līdz 45 gadu vecumam Izraēlas vīrieši ir pakļauti militārajam dienestam un ir cieši saistīti ar IAS. Kā rezultātā Izraēlas IAS saistībā ar izveidoto aktīvo rezerves sistēmu bieži tiek raksturoti kā „karavīri ar 11 mēnešu ilgu ikgadējo atvaļinājumu.”²⁹⁰ Vienlaikus jānorāda, ka ne visi IAS atzari balstā uz rezerves sistēmu. Izlūkošanas korpuss, gaisa spēki un jūras spēki lielā mērā sastāv no aktīvajām vienībām.²⁹¹ Izveidojot šādu rezerves sistēmu, Izraēla ir attīstījusi ievērojamas militārās spējas un sasniegusi pārākumu reģionā, vienlaikus ietaupot ekonomiskos resursu salīdzinājumā ar tiem

---

²⁸⁵ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 13.

²⁸⁶ Cohen, S., A. Dilemmas of Military Service in Israel: The Religious Dimension. *The Torah u-Madda Journal*, Vol. 12, 2004, p. 2.

²⁸⁷ Turpat.

²⁸⁸ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 17.

²⁸⁹ Turpat.

²⁹⁰ Cohen, E. A., Eisenstadt, M. J., Bacevich, A. J. *Knives, Tanks, and Missiles: Israel's Security Revolution*. US: The Washington Institute for Near East Policy, 1998, p. 21.

²⁹¹ Turpat.

resursiem, kas būtu nepieciešami, ja tiktu uzturēta plaša profesionālā armija.²⁹² Taču neskatoties uz to, ka šādā veidā tiek salīdzinoši ekonomiskie resursi ietaupīti, tāpat šādas sistēmas uzturēšanai ir nepieciešami lieli finansiālie resursi. IAS uzturēšanai tiek atvēlēti aptuveni 16 – 20% no kopējiem valdības izdevumiem.²⁹³

Kā tas tik jau norādīts iepriekšējā nodaļā, IAS ir piešķirta nozīmīga loma sabiedrības vienotības veicināšanā, kas ir jo īpaši nozīmīgi, ņemot vērā izmaiņas sabiedrības sastāvā plašās imigrācijas Izraēlā dēļ. Galvenokārt tas tiek īstenots caur iepriekš aprakstīto obligātā militārā dienesta un rezerves sistēmu. Šādā veidā ļoti lielā mērā tiek uzturēta apdraudējuma sajūta un ideja par to, ka drošības vārdā ir nepieciešams darīt visu iespējamo. Rezerves sistēmas rezultātā ir lielā mērā veicināta vienotība starp dažādiem Izraēlas sabiedrības segmenti.²⁹⁴ Taču papildus ir būtiski minēt arī dažāda veida ekonomiskos un sociālos ieguvumus no dienēšanas IAS. Proti, dienēšana IAS ir arī priekšnosacījums tam, lai iegūtu sociālās labklājības ieguvumus no valsts, kā arī dienēšana piešķir noteikta veida prestižu, kā rezultātā tas palīdz daudz veiksmīgāk atrast labi apmaksātu darbu.²⁹⁵ Būtisks aspekts ir arī tas, ka vienīgie, kuriem ir liegts dienests IAS, ir Izraēlas arābi, kā rezultātā tie principā tiek izstumti arī no Izraēlas sabiedriskās dzīves un tiem ir liegti dažāda veida ekonomiskiem un sociālie labumi no valsts puses.²⁹⁶

Papildus IAS iesaistās arī dažāda veida nemilitārās aktivitātēs, tai skaitā ir izveidots speciāls armijas radio.²⁹⁷ Arī citas valsts institūcijas ir iesaistītas sajūtas par pastāvīgu apdraudējumu uzturēšanā un nepieciešamību savus personiskos mērķus pakārtot nacionālās drošības nodrošināšanā. Piemēram, izglītības sistēma, kas lielā mērā darbojas kā sagatavošanās skola IAS. Tāpat arī militārisma aspekts tiek uzturēts caur dažādām nacionālās brīvības kara atceres dienām, parādēm un gājieniem u.c. Tāpat arī Izraēlas mākslinieki tradicionāli ir atbalstījuši šos centienus, to daiļradē uzsverot Izraēlas karavīru varonību.²⁹⁸ Visu šo darbību kopums laika gaitā ir ievērojami pastiprinājis uzticību un sabiedrības atbalstu IAS īstenotajām aktivitātēm, neskatoties uz laika gaitā arī piedzīvotām dažāda veida neveiksmēm.

---

²⁹² Feldman, S., Toukan, A. *Bridging the Gap: A Future Security Architecture for the Middle East*. US: Rowman & Littlefield Publishers, 1997, p. 17.

²⁹³ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 4.

²⁹⁴ El-Gendy, K. *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*. Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010, p. 63.

²⁹⁵ Turpat.

²⁹⁶ Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 4.

²⁹⁷ Turpat.

²⁹⁸ Turpat.

REZULTĀTI

Nodaļas ietvaros, pirmkārt, balstoties uz stratēģisko kultūru veidojošo elementu analīzi, tiks sniegts vispārējās Izraēlas stratēģiskās kultūras raksturojums. Otrkārt, nodaļas ietvaros, balstoties uz teorētiskajā daļā norādīto par stratēģiskās kultūras iespējamām pakāpeniskām izmaiņām laika gaitā, tiks analizēts, vai Izraēlas stratēģiskā kultūra pamatā ir raksturojama kā pastāvīga vai mainīga. Treškārt, tiks vēlreiz uzsvērti teorētiskajā daļā paustie priekšnosacījumi un apstākļi, kas paredz lielāku stratēģiskās kultūras ietekmi, un tiks analizēts, cik lielā mērā Izraēlas gadījums atbilst šiem teorētiskajiem priekšnosacījumiem. Visbeidzot, tiks raksturota gan Izraēlas stratēģiskās kultūras kopumā, gan arī atsevišķu tās elementu ietekme uz Izraēlas izvēli par nepieciešamību tās drošību balstīt uz pārākuma doktrīnu un attiecīgi tās nevēlēšanos balstīt tās drošību uz atturēšanu.

Jo īpaši nozīmīgs elements, kas ir būtiski ietekmējis Izraēlas stratēģisko kultūru, ir vēsturiskā pieredze jeb no tās izrietošā kolektīvā atmiņa un vēsturiskie naratīvi. Izraēlā vēsturiskā draudu uztvere ir ļoti lielā mērā saglabājusies, tādējādi bez vēsturiskās analīzes nebūtu iespējams izprast Izraēlas stratēģisko kultūru. Izraēlas stratēģisko kultūru kopumā var raksturot sekojoši. Ebreju kopiena ilglaicīgi ir bijusi pakļauta piespiedu trimdai, vajāšanām, apspiešanai un sistemātiskai iznīcināšanai, kam jo īpaši spilgts apliecinājums ir notikumi 19. gadsimta ietvaros un Nacistiskās Vācijas īstenotais holokausts 20. gadsimtā. Dzīve diasporā ir raksturojama kā nepārtraukta cīņa par izdzīvošanu, kā rezultātā veidojās pastāvīgas bažas par drošību un izdzīvošanu jeb pastāvīga apdraudējuma sajūta. Veidojās uzskats, ka lai varētu izdzīvot, kā arī saglabāt savu kultūru, ebreju kopienai ir nepieciešama sava valsts.

Pēc Izraēlas valsts izveidošanas šī pastāvīgā nedrošības sajūta ir rezultējies pieņēmumos, ka tās eksistencei turpina pastāvēt būtiski draudi. Ņemot vērā šos priekšstatus par ebreju tautas vēsturiskajiem pārdzīvojumiem, ir izveidojušies vēsturiskie naratīvi, kas turpina pastāvēt arī pēc Izraēlas neatkarības pasludināšanas. Izraēlas neatkarības pirmajā pusē no arābu valstu puses īstenotie uzbrukumi pret Izraēlu tikai pastiprināja šo nedrošības sajūtu un priekšstatu par kaimiņvalstu naidīgumu pret Izraēlu un to centieniem iznīcināt ebreju izveidoto valsti. Vēl jo vairāk, Izraēlas ģeostatēģiskie apstākļi, proti, priekšstats, ka to no visām pusēm aptver valstis, kas par jebkādu cenu ir gatavas to iznīcināt un kurām ir ievērojams kvantitatīvais pārkums, kā arī kopumā uztvertā pasaulē pastāvošā vienaldzība par ebreju likteni, kas pierādījās holokausta laikā, ir radījusi pieņēmuma „daži pret daudziem” veidošanos un tikai vēl vairāk ir pastiprinājusi pārliecību par konstantiem draudiem Izraēlas un kopumā ebreju tautas pastāvēšanai.

Lai arī Izraēlā ir nomainījušās vairākas paaudzes un Izraēla ir kļuvusi par vienu no dominējošām varām reģionā, naratīvs par konstantu apdraudējumu tās eksistencei, kas pamatā ir saistīts ar priekšstatu par kaimiņvalstu naidīgumu pret Izraēlu, nepieciešamību paļauties uz saviem spēkiem un neuzticēšanos, ir saglabājies. Drošības nodrošināšana, cīņa par izdzīvošanu un izveidotais paštēls „daži pret daudziem” turpina saglabāties par pamata naratīviem. Savukārt, ņemot vērā šos priekšstatus, Izraēlā jau kopš neatkarības pasludināšanas lēmumu pieņēmēju vidū ir dominējusi pārlicība un centieni sasniegt absolūto drošību. Savukārt, absolūtās drošības sasniegšanai ir nepieciešams izmantot visus iespējamus resursus, jo īpaši tās iedzīvotāju spējas un tehnoloģiskās iespējas.

Lai arī Izraēla tās pastāvēšanas laikā, cita starpā, ir sasniegusi pārākumu gan konvencionālajās, gan arī nekonvencionālajās spējās salīdzinājumā ar tās reģiona valstīm, ar Ēģipti un Jordāniju ir noslēgti miera līgumi un ir izveidojusies sadarbība ar pasaules lielvaru ASV, tāpat šī nedrošības sajūta par tās izdzīvošanu, kas ir cieši saistīta ar priekšstatiem par kaimiņvalstu naidīgumu, ir saglabājusies, kas atspoguļojas gan retorikā, gan arī to apliecina IAS unikālās rezerves sistēmas uzturēšana. Attiecībā uz to, ka priekšstati par kaimiņvalstu naidīgumu un draudiem Izraēlas izdzīvošanai ir saglabājušies, neskatoties uz to, ka ir būtiski laika gaitā mainījušies reālie apstākļi, ir būtiski minēt tādu aspektu, ka uzturētais baiļu diskurss lielā mērā var radīt „ieslēgšanos” noteiktos rīcības virzienos un ierobežot iespējas alternatīvai rīcībai.²⁹⁹ Tādējādi ir iespējams secināt, ka lēmumu pieņēmēji Izraēlā lielā mērā ir ietekmēti no vēsturiskās pieredzes, jo īpaši no ebreju kopienas senāku laiku vēstures un Izraēlas pārdzīvoto neatkarības sākotnējos gados, kas ir veicinājusi saspīlētu draudu uztveri. Tāpat arī nozīme ir bijusi lēmumu pieņēmēju priekšstatiem par reģionālo drošības vidi un kopumā apkārtējo pasauli.

Kā jau iepriekš tika norādīts, teorētiskie aspekti paredz iespējamās stratēģiskās kultūras izmaiņas laika gaitā. Šī darba kontekstā izpētīt Izraēlas stratēģiskās kultūras pastāvēgumu ir svarīgi, jo, ņemot vērā, ka Izraēla tās drošību uz pārākuma doktrīnu balsta jau ilglaicīgi, tas, ka stratēģiskā kultūra šī laika ietvaros ir saglabājusies pamatā nemainīga, kopumā indicētu jau iespējamo tās ietekmi uz valsts īstenoto nacionālās drošības doktrīnu. Savukārt, ja stratēģiskā kultūra laika gaitā būtu dramatiski mainījies, bet nacionālās drošības doktrīna būtu saglabājusies nemainīga, tad tās ietekme uz nacionālās drošības doktrīnu varētu tikt apšaubīta.

---

²⁹⁹ Eiran, E., Malin, M. B. *The Sum of all Fears: Israel's Perception of a Nuclear-Armed Iran*. The Washington Quarterly, 2013, p. 85.

Analizējot Izraēlas stratēģisko kultūru veidojošos elementus, vēsturiski būtiski aspekti, kas laika gaitā varētu izmainīt tās stratēģisko kultūru ir saistīti, pirmkārt, ar IAS pāreju no „kariem bez izvēles” uz „izvēles kariem”, kādi bija 1982. gada un 2006. gada kari Libānā, un, otrkārt, ar ievērojamām izmaiņām Izraēlas iedzīvotāju sastāvā un kopumā plurālistiskas sabiedrības veidošanos, proti, saistībā ar plašu imigrantu pieplūdumu Izraēlā, jo īpaši pēc PSRS sabrukuma. Šie notikumi varēja izraisīt izmaiņas lēmumu pieņemēju un kopumā sabiedrībā pastāvošajās dziļajās pārliecībās un priekšstatos. Tomēr, neskatoties uz šiem notikumiem, pašreizējās Izraēlas stratēģiskās kultūras analīze apliecina, ka pamata pārliecība par konstanta eksistenciāla drauda esamību Izraēlai, galvenokārt no tai naidīgo kaimiņvalstu puses, un no šīs pārliecības izrietošā attiecīgā rīcība, nav laika gaitā pamatā mainījusies. Viens no iemesliem stratēģiskās kultūras pastāvīgumam ir saistāms ar IAS unikālo raksturu un tā lomu sabiedrības mobilizēšanā un socializēšanā, kas tika atspoguļots iepriekšējās nodaļas ietvaros.

Kā jau tas tika norādīts darba teorētiskajā daļā, attiecībā uz stratēģiskās kultūras ietekmi uz uzvedību teorētiķe K. Karčnere ir apkopojusi apstākļus, kuros stratēģiskajai kultūrai varētu būt nozīmīgāka loma un ietekme uz valsts uzvedību. Izraēlas gadījumā principā darbojas visi priekšnosacījumi. Saskaņā ar K. Karčneri stratēģiskā kultūrai ir lielāka ietekme sekojošās situācijās: kad pastāv nopietni draudi grupas eksistencei, identitātei, resursiem vai kad grupa uzskata, ka tā ir kritiski nelabvēlīgākā situāciju attiecībā pret citām grupām; kad ir iepriekš pastāvošs spēcīgs kultūras pamats grupas identitātei; kad līderi bieži izmanto kultūras simbolus, lai pamatotu drošības centienus un programmas; kad grupas stratēģiskās kultūras ietvaros pastāv augsts homogenitātes līmenis; kad vēsturiskās pieredzes rezultātā grupa spēcīgi uztver draudus.³⁰⁰

Protī, Izraēla izjūt pastāvīgus draudus gan Izraēlas valsts eksistencei, gan arī Izraēlas ebreju identitātei no pret to pamatā naidīgām kaimiņvalstīm. Tāpat arī Izraēla jūtas nelabvēlīgi daudz sliktākā pozīcijā salīdzinājumā ar tās kaimiņvalstīm, ko apliecina arī „daži pret daudziem” ilglaicīgā pārliecība. Jūdaisms ir radījis spēcīgu ebreju tautas kopīgu identitāti vēl pirms Izraēlas valsts izveides. Viennozīmīgi, Izraēlā līderi bieži izmanto kultūras simbolus, lai tādējādi pamatotu to centienus nodrošināt drošību, jo īpaši tiek izmantoti vēsturiskie naratīvi no senākas ebreju kopienas vēstures, tai skaitā arī metodoloģiski aspekti. Lai arī Izraēlas sabiedrība vēsturiski imigrantu pieplūduma dēļ ir bijusi heterogēna, ar IAS rezerves sistēmu u.c. pasākumiem ir izveidota kopīga identitāte un ir pamatā socializētas dažādās imigrantu

---

³⁰⁰ Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006, p. 25.

grupas. Kā arī Izraēlā vēsturiskās pieredzes dēļ tiek spēcīgi uztverti draudi, pamatā saglabājot pārliecību, ka kaimiņvalstis ir pamatā naidīgas pret Izraēlu un pie mazākās iespējas mēģinās to iznīcināt. Piemēram, saskaņā ar 2012. gada sabiedriskās domas pētījumu 66% iedzīvotāju uzskatīja, ka gadījumā, ja Irāna iegūs kodolieročus, tās tos noteikti izmantos pret Izraēlu. Kā arī 77% norādīja, ka Irānas drauds rada draudus Izraēlas pastāvēšanai.³⁰¹ Tādējādi K. Karčneres izvirzītie priekšnoteikumi stratēģiskās kultūras lielākai ietekmei uz valsts īstenoto politiku drošības jomā pilnībā atspoguļo Izraēlas situāciju un priekšstatus.

Kopumā ir iespējams secināt, ka Izraēlas stratēģiskajai kultūrai ir bijusi ietekme uz valsts īstenoto politiku drošības jomā. Ņemot vērā Izraēlas priekšstatus par to, ka tā ir nebeidzamā cīņā ar arābu valstīm par tās izdzīvošanu, kā arī to, ka militārā sakāve nozīmētu ebreju tautas kopumā iznīcību, galvenais veids, kā ir iespējams novērst arābu valstis no šāda vispārēja uzbrukuma, ir panākt un saglabāt pārkumu militārajā ziņā. Izraēlā jau ilglaicīgi pastāv priekšstats, ka tā var izdzīvot un līdzās pastāvēt pret to naidīgi noskaņotajām kaimiņvalstīm tikai no militārā pārkuma pozīcijas. Tas ir pamatā saistāms ar dziļi iesakņojušos pārliecību par kaimiņvalstu naidīgajiem nolūkiem pret Izraēlu. Bailes, ka Irāna varētu iegūt kodolieročus, ir nostiprinājusi pārliecību, ka valstis Izraēlas reģionā, ar Irānu priekšgalā, noraida Izraēlas pastāvēšanas leģitimitāti.³⁰²

Tādējādi, lai arī kopumā visiem Izraēlas stratēģisko kultūru veidojošajiem elementiem ir bijusi ietekme, tomēr viennozīmīgi visbūtiskākā ietekme ir saistīta tieši ar no vēsturiskās pieredzes un naratīviem izrietošās pārliecības par to, ka arābu kaimiņvalstis ir naidīgi noskaņotas pret Izraēlu un kā rezultātā pastāv arī konstants drauds Izraēlas izdzīvošanai. Šajā ziņā būtiski ir minēta arī pašu Izraēlas kodolieroču attīstību, kā uzsākšana liela mērā ir saistāma ar atmiņām par holokaustu un bailēm no tā atkārtotāšanās, nevis ilgtermiņa ģeostatēģiskiem apsvērumiem, kā tas tika norādīts darba iepriekšējo nodaļu ietvaros.

---

³⁰¹ Eiran, E., Malin, M. B. *The Sum of all Fears: Israel's Perception of a Nuclear-Armed Iran*. The Washington Quarterly, 2013, p. 78.

³⁰² Turpat, p. 80.

SECINĀJUMI

Aizsāktie centieni 1970to gadu beigās ar kultūras jēdzienu skaidrot valstu uzvedību starptautiskajā arēnā drošības politikas jomā, attīstot „stratēģiskās kultūras” jēdzienu, sniedza alternatīvu tā brīža dominējošām teorijām, kas pamatā balstījās uz pieņēmumiem, ka valstis starptautiskajā sistēmā uzvedas racionāli un ka to īstenoto politiku nosaka materiālie faktori. Laika gaitā arvien vairāk ir nostiprinājās uzskats, ka nepietiek tikai ar materiālo faktoru analīzi, lai izskaidrotu stratēģiskos iznākumus un ka kultūra ir nozīmīga un to nevar atdalīt no visa pārējā, jo īpaši attiecībā uz drošības un militārajiem jautājumiem. Stratēģiskās kultūras pieeja pamatā izveidojās kā alternatīva uz racionālo izvēli un materiāliem faktoriem balstītām tradicionālajām teorijām.

Literatūru par stratēģiskās kultūras pieeju ir iespējams iedalīt trīs secīgās teorētiku paaudzēs, kur katrā no paaudzēm ir izvirzītas atšķirīgas definīcijas, izmantotas atšķirīgas metodoloģijas, kā arī pastāv atšķirīgi viedokļi par to, cik lielā mērā stratēģiskā kultūra ietekmē valstu reālo rīcību. Neskatoties uz šīm atšķirībām, kopumā lielākā daļa stratēģiskās kultūras literatūras paredz divus pamata aspektus. Pirmkārt, drošības kopienu kulturālo atšķirību dēļ, dažādas kopienas, saskaroties ar vienādu drošības vidi, pieņems atšķirīgas stratēģiskās izvēles. Otrkārt, noteiktas kopienas, visticamāk, laika gaitā izveidos pastāvošas un paliekošas stratēģiskās preferences jeb prioritātes. Galvenā kritika no citu pieeju puses ir saistīta ar problēmātisku kultūras mainīgo operacionalizāciju, kā arī tiek apšaubīta iespēja objektīvi atdalīt neatkarīgos un atkarīgos mainīgos. Neskatoties uz minētajiem trūkumiem, stratēģiskās kultūras pieejas attīstība ir sniegusi būtisku ieguldījumu drošības politikas pētniecībā.

Stratēģiskā kultūra pamatā ir lēmumu pieņēmēju pārlicību, normu, vērtību un vēstures pieredžu kopums, kas ietekmē to izpratni un interpretāciju par drošības vidi, kurā tie atrodas un pieņem lēmumus. Viena no galvenajām idejām aiz stratēģiskās kultūras jēdziena ir, ka ar kultūru tiek izskaidrota valsts rīcība un idejas, kas kopumā šķiet pretrunā ar to, kā valstij būtu „racionāli” jārikojas. Stratēģiskās kultūras pieejā tiek uzsvērts, ka kulturālie aspekti ietekmē lēmumu pieņēmēju priekšstatus par to, kāda rīcība ir racionāla un kāda nav. Pieņemot lēmumus drošības politikā, ne vienmēr tiek veikti reālistiski apsvērumi, bet politika lielā mērā tiek balstīta uz to, kādu lēmumu pieņēmēji saskata pasauli, nevis kāda tā varbūt ir realitātē.

Balstoties uz stratēģiskās kultūras pieeju, darba ietvaros tika pētīti iemesli tam, kādēļ Izraēla par vienīgo iespējamo veidu, kā sasniegt tās drošību, uzskata pārākuma doktrīnas īstenošanu, un attiecīgi, kādēļ tā par neiespējamu uzskata varbūtību, ka gadījumā, ja Irāna

attīstītu kodolieročus, starp abām valstīm varētu pastāvēt savstarpējās kodolatturēšanas attiecības. Jautājums par Izraēlas īstenoto nacionālās drošības doktrīnu ir kļuvis jo īpaši aktuāls Irānas kodolprogrammas attīstības kontekstā. Izraēla savu nacionālo drošību jau ilgstoši balsta uz pārākuma doktrīnu, kas paredz militāro spēju pārsvaru pār citām Tuvo Austrumu reģiona valstīm gan konvencionālajā, gan nekonvencionālajā jomā. Tādējādi Izraēlas doktrīnas un nacionālās drošības stratēģijas pamatā dominē uzskats, ka valsts var izdzīvot un līdzās pastāvēt tās kaimiņvalstīm tikai no militārā pārākuma pozīcijas, proti, simetrija konvencionālajā vai kodolspējā Izraēlai šķiet nepieņemama.

Kā rezultātā pēdējo gadu laikā līdz ar Irānas kodolprogrammas attīstības turpināšanu Izraēlas līderi ir vairākkārt uzsvēruši, ka nepieļaus Irānas kļūšanu par ar kodolieročiem bruņotu valsti, norādot, ka pirms Irānas ierobežošanas, Izraēla izvēlēsies īstenot apsteidzošu uzbrukumu. Tādējādi noliedzot iespējamību, ka starp Izraēlu un Irānu varētu darboties savstarpējā kodolatturēšana. Savstarpējā kodolatturēšana paredz situācijas veidošanos, kurā divām savstarpēji naidīgām valstīm abām pastāv pretuzbrukuma spējas jeb savstarpēji nodrošinātas iznīcināšanas aspekts, kā rezultātā neviena puse neizvēlēsies īstenot uzbrukumu un attiecībās pastāvēs stabilitāte.

Šāda Izraēlas rīcība principā norāda uz pretrunām Izraēlas īstenotajā kodolstratēģijā. Izraēla kodolieroču jomā īsteno tā dēvēto „neskaidrības” politiku, proti, Izraēla nekad nav publiski atzinusi, ka tai ir attīstīti kodolieroči, lai gan starptautiskās sabiedrības vidū šis fakts netiek apšaubīts. Izraēla kodolieroču jomā balstās uz pārliecību, ka situācija, kurā tai naidīga valsts iegūst kodolieročus, rada draudus Izraēlas pastāvēšanai, kā rezultātā šāda iespējamība ir jānovērš. Šī pārliecība tiek dēvēta par „Begina doktrīnu”, kas tika attīstīta 1980tajos gados. Vienlaikus, 1960tajos gados Izraēla ir attīstījusi tā dēvēto „Samsona opciju”, kas paredz kodolspējas kā tās „pēdējo glābiņu” drošības nodrošināšanai jeb kā pēdējo līdzekli, ko izmantot, ja valsts pastāvēšana ir apdraudēta. Tādējādi ir novērojama pretruna starp šīm abām doktrīnām, proti, ja viena no doktrīnām ietver atturēšanas aspektu, tad otra doktrīna nepieļauj kodolatturēšanas situācijas veidošanos. Taču, neskatoties uz „Samsona opciju”, Izraēlas paustā retorika un rīcība liecina, ka tā savstarpēju kodolatturēšanu ar Irānu uzskata par nepieņemamu.

Darba ietvaros, izmantojot stratēģiskās kultūras pieejā paustās nostādnes, tika pētīti iemesli tam, kādēļ Izraēla uzskata, ka tā var nodrošināt tās drošību tikai balstoties uz pārākumu un attiecīgi kādēļ Izraēlai šķiet nepieņemami balstīt tās drošību uz savstarpēju atturēšanu. Darba ietvaros iemesli tika meklēti Izraēlas unikālajā stratēģiskajā kultūrā. Lai

varētu izprast Izraēlas stratēģiskās kultūras ietekmi uz Izraēlas izvēli balstīt tās drošību uz pārākumu, vispirms tika kopumā analizēta un raksturota Izraēlas stratēģiskā kultūra. Izraēlas stratēģiskās kultūras analīzē tika analizēti galvenie iespējami stratēģisko kultūru veidojošie elementi, kas tika iedalīti trīs līmeņos: makrovīdes līmenis, ko veido tādi faktori kā vēsturiskā pieredze un priekšstati par valsts ģeogrāfisko situāciju; sabiedrības līmenis, ko veido sociālās struktūras un politiskā sistēma; mikrolīmenis, ko veido militārās institūcijas un civili-militāro attiecību raksturojums.

Balstoties uz šo elementu analīzi, tika raksturota Izraēlas stratēģiskā kultūra. Jo īpaši nozīmīgs elements, kas ir būtiski ietekmējis Izraēlas stratēģisko kultūru, ir vēsturiskā pieredze jeb no tās izrietošā kolektīvā atmiņa un vēsturiskie naratīvi. Ebreju tautas vēsturiskajai kolektīvajai atmiņai par ilglaicīgu dzīvošanu diasporā, pret tiem vērsta apspiešanai, vajāšanām un sistemātiskai iznīcināšanai ir bijusi ietekme uz Izraēlas īstenoto pieeju tās nacionālajai drošībai pēc Izraēlas valsts neatkarības pasludināšanas. Šie vēsturiskie aspekti veicināja arī pamata sajūtu, ka Izraēlas eksistencei pastāv konstanti draudi. Izraēlas neatkarības pirmajā pusē no arābu valstu puses īstenotie uzbrukumi pret Izraēlu tikai pastiprināja šo nedrošības sajūtu un priekšstatu par kaimiņvalstu naidīgumu pret Izraēlu un to centieniem ar jebkādiem līdzekļiem iznīcināt ebreju izveidoto valsti. Vēl jo vairāk, Izraēlas ģeostatēģiskie apstākļi, proti, priekšstats, ka to no visām pusēm aptver valstis, kas par jebkādu cenu ir gatavas to iznīcināt un kurām ir ievērojams kvantitatīvais pārākums, kā arī kopumā uztvertā pasaulē pastāvošā vienaldzība par ebreju likteni, kas pierādījās holokausta laikā, ir radījusi pieņēmuma „daži pret daudziem” veidošanos un tikai vēl vairāk ir pastiprinājusi pārliecību par konstantiem draudiem Izraēlas un kopumā ebreju tautas pastāvēšanai.

Ņemot vērā Izraēlas priekšstatus par to, ka tā ir nebeidzamā cīņā ar arābu valstīm par tās izdzīvošanu, kā arī to, ka militārā sakāve nozīmētu ebreju tautas kopumā iznīcību, Izraēlā veidojās priekšstats, ka vienīgais veids, kā ir iespējams novērst arābu valstis no šāda vispārēja uzbrukuma, ir panākt un saglabāt pārākumu militārajā ziņā. Izraēlā jau ilglaicīgi pastāv priekšstats, ka tā var izdzīvot un līdzās pastāvēt pret to naidīgi noskaņotajām kaimiņvalstīm tikai no militārā pārākuma pozīcijas. Tas ir pamatā saistāms ar dziļi iesakņojušies pārliecību par kaimiņvalstu naidīgajiem nolūkiem pret Izraēlu. Lai arī Izraēla tās pastāvēšanas laikā, cita starpā, ir sasniegusi pārākumu gan konvencionālajās, gan arī nekonvencionālajās spējās salīdzinājumā ar tās reģiona valstīm, ar Ēģipti un Jordāniju ir noslēgti miera līgumi un ir izveidojusies sadarbība ar pasaules lielvaru ASV, tāpat šī nedrošības sajūta par tās izdzīvošanu, kas ir cieši saistīta ar priekšstatiem par kaimiņvalstu naidīgumu, ir saglabājusies.

Kā rezultātā darbā izvirzītā hipotēze: savstarpējās kodolatturēšanas doktrīnas pieņemšanu kavē dziļi iesakņojies priekšstats par kaimiņvalstu naidīgumu, ir apstiprinājusies. Ir novērojama būtiska stratēģiskās kultūras ietekme uz Izraēlas izvēli īstenot attiecīgo nacionālās drošības doktrīnu. Lai arī stratēģisko kultūru veido dažādi elementi, vislielākā ietekme ir tieši no vēsturiskās pieredzes izrietošajiem priekšstatiem par kaimiņvalstu naidīgumu un tādējādi pārliecību, ka Izraēlai pastāv konstants drauds tās izdzīvošanai. Kā rezultātā Izraēla kā vienīgo iespēju nodrošināt tās drošību saskata tikai militārajā pārākumā. Kopumā nedrošības sajūtu Izraēlā lielā mērā uztur arī Izraēlas Aizsardzības spēki, kas ar tajos izveidoto rezerves sistēmu, darbojas kā sabiedrību mobilizējošs un socializējošs spēks. Pārliecība, ka Izraēla tās drošību var balstīt tikai uz pārākumu, ir saistīta ar dziļi iesakņojušos priekšstatu par pretinieka, kas šajā gadījumā ir Irāna, naidīgumu. Tādējādi dziļi iesakņojušies priekšstati par pretinieka naidīgajiem nodomiem, nepieļauj iespēju drošību balstīt uz savstarpējās atturēšanas doktrīnu.

Kopumā var secināt, ka stratēģiskās kultūras pieeja palīdz izskaidrot noteiktas valstu izvēles drošības un aizsardzības politikā. Vienlaikus, izmantojot stratēģisko kultūru, var rasties problēmas saistībā ar cēloņsakarību izpēti un stratēģiskās kultūras elementu nošķiršanu gan savā starpā, gan arī no citiem iespējamiem drošības politiku ietekmējošiem faktoriem. Proti, stratēģiskā kultūra sevī iekļauj tik daudzus faktorus, no kuriem principā katrs faktors atsevišķi var tikt izmantots valsts attiecīgās drošības politikas skaidrošanā.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

1. Adamsky, D. *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*. US: Stanford University Press, 2010;
2. Adamsky, D. Why Israel Should Learn to Stop Worrying and Love the Bomb: The Case for a New Nuclear Strategy. *Foreign Affairs*, March 2012;
3. Bar-Joseph, U. (Ed.). *Israel's National Security Towards the 21st Century*. UK and US: Frank Cass Publishers, 2001;
4. Beker, Y. Nuclear Proliferation and Iran: Thoughts about the Bomb. *Israel Journal of Foreign Affairs*, Vol. 2, No. 3, 2008;
5. Ben-Horin, Y., Posen, B. *Israel's Strategic Doctrine*, Santa Monica, CA: The RAND Corporation, 1981;
6. Biehl, H., Giegerich, B., Jonas, A. (Eds). *Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent*. Springer, 2013;
7. Bloomfield, A., Nossal, K. R. Towards an Explicative Understanding of Strategic Culture: The Cases of Australia and Canada. *Contemporary Security Policy*, Vol. 28, No. 2, 2007;
8. Brom, S. Is the Begin Doctrine Still a Viable Option for Israel? In: *Getting Ready for Nuclear-Ready Iran*, Eds. Sokolski, H., Clawson, P. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, 2005;
9. Chapman, B. *Military Doctrine: A Reference Book*. CA: Greenwood Publishing Group, 2009;
10. Cohen, A. *The Worst-Kept Secret: Israel's Bargaining with the Bomb*. US: Columbia University Press, 2010;
11. Cohen, A., Miller, M. Bringing Israel's Bomb Out of the Basement: Has Nuclear Ambiguity Outlived Its Shelf Life? *Foreign Affairs*, Vol. 89, No. 5, 2010;
12. Cohen, E. A., Eisenstadt, M. J., Bacevich, A. J. *Knives, Tanks, and Missiles: Israel's Security Revolution*. US: The Washington Institute for Near East Policy, 1998;
13. Cohen, S., A. Dilemmas of Military Service in Israel: The Religious Dimension. *The Torah u-Madda Journal*, Vol. 12, 2004;
14. Danilovic, V. *When the Stakes Are High: Deterrence and Conflict among Major Powers*. US: The University of Michigan Press, 2002;
15. Declaration of Establishment of State of Israel. www.mfa.gov.il (Israel Ministry of Foreign Affairs Home page; aplūkots 15.05.2015.);

16. Duffield, J. S. Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism. *International Organization*, Vol 53, No 4, 1999;
17. Eiran, E., Malin, M. B. *The Sum of all Fears: Israel's Perception of a Nuclear-Armed Iran*. The Washington Quarterly, 2013;
18. El-Gendy, K. *The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences*. Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, 2010;
19. Evron, Y. An Israel-Iran Balance of Nuclear Deterrence: Seeds of Instability. In: *Israel and Nuclear Iran: Implications for Arms Control, Deterrence, and Defense*, Memorandum No. 94, 2008;
20. Evron, Y. *Israel's Nuclear Dilemma*. London: Routledge Revivals, 2014;
21. Farrell, T. Constructivist Security Studies: Portrait of a Program. *International Studies Review*, Vol. 4, No. 1, 2002;
22. Farrell, T. Transnational Norms and Military Development: Constructing Ireland's Professional Army. *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 1, 2001;
23. Feldman, S., Brom, S., Stein, S. What to Do about Nuclearizing Iran?: The Israeli Debate. *Middle East Brief*, No. 59, 2012;
24. Feldman, S., Toukan, A. *Bridging the Gap: A Future Security Architecture for the Middle East*. US: Rowman & Littlefield Publishers, 1997;
25. Feldman, S., Toukan, A. *Bridging the Gap: A Future Security Architecture for the Middle East*. US: Rowman & Littlefield Publishers, 1997;
26. Geertz, C. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books, 1973;
27. Giles, G. F. *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006;
28. Golov, A., Sadot, U. Why Israel Fears Containment of a Nuclear Iran. Pieejams: www.nationalinterest.org (The National Interest Home Page; aplükota 23.04.2015.);
29. Gray, C. S. National Style in Strategy. *International Security*, Vol. 6, No. 2, 1981;
30. Gray, C. S. Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back. *Review of International Studies*. Vol. 25, No. 1, 1999;
31. Haglund, D. G. What Good Is Strategic Culture?: A Modest Defence of an Immodest Concept. *International Journal*, Vol. 59, No. 3, 2004;
32. Handel, M. I. The evolution of Israeli strategy: the psychology of insecurity and the quest for absolute security. In: *The Making of Strategy: Rules, States, and War*. Eds. Murray, W., Bernstein, A., Knox, M. US: Cambridge University Press, 1994;

33. Heper, M., Itzkowitz-Shifrinson, J., R. Civil - Military Relations in Israel and Turkey. *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 33, No. 2, 2005;
34. History of Judaism. www.bbc.co.uk (BBC Home Page; aplūkota 15.05.2015.);
35. Hyde-Price, A. European Security, Strategic Culture, and the Use of Force. *European Security*, Vol. 13, No. 4, 2004;
36. Howlett, D. New Concepts of Deterrence. In: *International Perspectives on Missile Proliferation and Defenses*, Eds. Spector, L. S., Parrish, S., McCloud, K. The Center For Nonproliferation Studies, Occasional Paper No. 5, 2001;
37. Howlett, D. Strategic Culture: Reviewing Recent Literature. *Strategic Insights*, Vol. 4., No. 10, 2005;
38. Howlett, D. *The Future of Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006;
39. Huth, P. K. Deterrence and International Conflict: Empirical Findings and Theoretical Debates. *Annual Review of Political Science*, Vol. 2, 1999;
40. Inbar, E. *Israel's National Security: Issues and Challenges Since the Yom Kippur War*. NY: Routledge, 2008;
41. Interview: Robert Jervis on Nuclear Diplomacy. Pieejams: www.foreignaffairs.com (Foreign Affairs Home Page, aplūkota 25.04.2015.);
42. Yaniv, A. (Ed.). *National Security and Democracy in Israel*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1993;
43. Johnston, A. I. Thinking about Strategic Culture. *International Security*. Vol. 19, No. 4, 1995;
44. Johnston, J. L., Kartchner, K. M., Larsen, J. A. (Eds.). *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*. New York: Palgrave Macmillan, 2009;
45. Joshi, M., Iyer-Mitra, A. *National Security: The Need of a Doctrine*. Observer Research Foundation, Special Report, No. 4, 2014;
46. Kaye, D. D., Nader, A., Rochan, P. *Israel and Iran: A Dangerous Rivalry*. Rand Corporation, 2011;
47. Kartchner, K. M. *Weapons of Mass Destruction and the Crucible of Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006;
48. Klein, B. S. Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics. *Review of International Studies*, Vol. 14, No. 2, 1988;
49. Klein, Y. A Theory of Strategic Culture. *Comparative Strategy*, Vol. 10, No. 1, 1991;

50. Kober, A. The Israel Defense Forces in the Second Lebanon War: Why the Poor Performance? *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 31, No. 1, 2008;
51. Lantis, J. S. Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*. Vol. 4, No 3, 2002;
52. Lantis, J. S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006;
53. Lebow, R. N. Deterrence. Pieejams: www.dartmouth.edu/~nedlebow/deterrence.doc (aplūkota 03.02.2015.);
54. Levran, A. *Israeli Strategy After Desert Storm: Lessons of the Second Gulf War*. London: Frank Cass, 1997;
55. Lock, E. Refining strategic culture: return of the second generation. *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 3, 2010;
56. Longhurst, K. *Germany and the use of force: The evolution of German security policy 1990-2003*. Manchester University Press, 2004;
57. Lord, C. American Strategic Culture in Small Wars. In: *International Law Studies: Legal and Moral Constraints on Low-Intensity Conflict*. Eds. Coll, A. R., Ord, J. S., Rose, S. A. Naval War College, Vol. 67;
58. Mahnken, T. G. *United States Strategic Culture*. Paper prepared for the Advanced Systems and Concepts Office, Defence Threat Agency, Washington, DC, 2006;
59. Maoz, Z. *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2009;
60. Margaras, V. *Strategic Culture: A Reliable Tool of Analysis for EU Security Developments?* Unpublished conference paper presented at European Foreign Policy Conference, London, 2-3 July 2004.
61. Mazarr, M., Goodbye J. E. Redefining the Role of Deterrence. In: *Deterrence: Its Past and Future—Papers Presented at Hoover Institution*. Eds. Schultz G. P. Goodby, J. E., Drell, A. D. Hoover Press, 2011;
62. Mikaelian, S. Israeli Security Doctrine between the Thirst of Exceptionalism and Demands for Normalcy. *Central European Journal of International and Security Studies*, Vol. 1, No. 2, 2007;
63. Military Doctrine. www.rand.org (RAND Corporation home page; aplūkota 10.03.2015.);
64. Morgan, P. M. *Deterrence Now*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2003;

65. Morgan, P., Quester, G. How History and the Geopolitical Context Shape Deterrence. In: *Deterrence: Its Past and Future—Papers Presented at Hoover Institution*. Eds. Schultz G. P. Goodby, J. E., Drell, A. D. Hoover Press, 2011;
66. Narang, V. *Nuclear Strategy in the Modern Era: Regional Powers and International Conflict*. UK: Princeton University Press, 2014;
67. Netanyahu accuses Obama of risking „nuclear arms race” with Iran deal. Pieejams: www.telegraph.co.uk (Telegraph Home Page; aplükota 15.05.2015.);
68. Neumann I. B., Heikka, H. Grand Strategy, Strategic Culture, Practice: The Social Roots of Nordic Defence. *Cooperation and Conflict*, Vol. 40, No. 1, 2005; Pieejams: <http://www.lse.ac.uk/Depts/intrel/EFPC/Papers/Margaras.doc>
69. Poore, S. What Is the Context? A reply to the Gray-Johnston Debate on Strategic Culture. *Review of International Studies*. Vol. 29, No. 2, 2003;
70. Posen, B. R. *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*. NY: Cornell University Press, 1986;
71. Rebhun, U., Waxman, C. I. (Eds.) *Jews in Israel: Contemporary Social and Cultural Patterns*. Lebanon: Brandeis University Press, 2004;
72. Rodman, D. Israel’s National Security Doctrine: An Introductory Review. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2001;
73. Rubin, U. Missile Defense and Israel’s Deterrence against a Nuclear Iran. In: *Israel and Nuclera Iran: Implications for Arms Control, Deterrence, and Defense*, Memorandum No. 94, 2008;
74. Sagan, S. D. The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons. *International Security*, Vol. 18, No. 4, 1994;
75. Sanger, D. E., Mazzetti, M. Israel Struck Syrian Nuclera Project, Analysts Say. Pieejams: <http://www.nytimes.com/> (The New York Times Home Page; aplükota 23.04.2015.);
76. Snyder, J. L. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. R2154-AF (Santa Monica, CA, RAND Corporation), 1977;
77. Sondhaus, L. *Strategic Culture and Ways of War*. London: Routledge, 2006;
78. Tal, I. *National Security: The Israeli Experience*. Westport, CT: Praeger Publishers, 2000;
79. Toje, A. Strategic Culture as an Analytical Tool: History, capabilities, geopolitics and values: the EU example. *Western Balkans Security Observer*. Vol. 4, No. 14, 2009;
80. Vrey, F. From Theory to Culture: Emergent South African Strategic Culture. *Journal of Military and Strategic Studies*, Vol. 9, No. 3, 2006/2007;

81. Waltz, K. N. Why Iran Should Get the Bomb: Nuclear Balancing Would Mean Stability. *Foreign Affairs*, July/August 2012;
82. Waltz, K. The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better. *Adelphi Papers*, No. 171, London: International Institute for Strategic Studies, 1981. Pieejams: http://polsci.colorado.edu/sites/default/files/10B_Waltz.pdf ;
83. Waxman, D. *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending/Defining the Nation*. NY: Palgrave Macmillan, 2006;
84. Zerubavel, Y. The Multivocality of a National Myth: Memory and Counter – Memories of Masada. In: *Shaping of Israeli Identity: Myth, Memory and Trauma*, Eds. Wistrich, R., Ohana, D., UK: Frank Cass & Co., 1995.

Maģistra darbs „Stratēģiskās kultūras ietekme uz valsts nacionālās drošības doktrīnu: Izraēlas gadījums” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (neskaitot izmantotos informācijas avotus, titullapu, satura rādītāju, apzīmējumu sarakstu un pielikumus) ir 168 518 rakstuzīmes (ieskaitot intervālus).

Autors: _____ Elīna Cepīte

(personiskais paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

(nevajadzīgo nosvītrot)

Vadītājs: asoc. prof. Dr. sc. pol. Toms Rostoks _____ 26.05.2015.
(personiskais paraksts)

Recenzents: prof. Dr. paed. Žaneta Ozoliņa _____ _____.2015.
(personiskais paraksts)

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā 26.05.2015.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka _____ _____.2015.
(personiskais paraksts)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____.06.2015. protokola. Nr.

_____.

Komisijas sekretāre: _____.

(vārds, uzvārds; personiskais paraksts)